

GRUNI

გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი
GRIGOL ROBAKIDZE UNIVERSITY

**პანდემიურ და პოსტ-პანდემიურ პერიოდში საქართველოს საბანკო
სექტორის განვითარების ტენდენციები და მისი ზეგავლენა
ადგილობრივ ეკონომიკაზე**

საპროექტო ჯგუფის ხელმძღვანელი: პროფესორი გიორგი ცუცქერიძე

მრჩეველ-კონსულტანტი: პროფესორი დემურ გიორხელიძე

საპროექტო ჯგუფის წევრები:

ასოცირებული პროფესორი თინათინ ჟორჟოლიანი
(ბათუმის წარმომადგენლობა)

დოქტორანტი, ნათია გადელია

სტუდენტები: ლუკა ჩხენკელი და სოფიკო დათუკაშვილი

თბილისი

2023

GRUNI

გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი
GRIGOL ROBAKIDZE UNIVERSITY

Pandemic and Post-Pandemic Banking Development Trends in Georgia and its Impact on the Economy

Head of the project group: **Professor Giorgi Tsutskiridze**

Advisor-consultant: **Professor Demur Giorkhelidze**

Project team members:

Associate Professor **Tinatin Zhorzholiani** (Batumi representative)

PhD student, **Natia Gadelia**

Students: **Luka Chkhenkeli** and **Sofiko Datukashvili**

Tbilisi

2023

სარჩევი

ABSTRACT	3
კვლევის ანოტაცია	4
შესავალი	17
თავი 1. საქართველოს საბანკო სექტორის განვითარების ტენდენციები 2019-2022 წლებში	25
თავი 2. ახალი საბანკო რეგულაციები და მათი მოსალოდნელი ზეგავლენა	35
თავი 3. საბანკო მომსახურების ბაზრის კონცენტრაცია	44
თავი 4. საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა	51
თავი 5. კომერციული ბანკების ვალდებულებები	55
თავი 6. საბანკო სექტორის მომგებიანობა.	62
თავი 7. ბანკების მომგებიანობის მაჩვენებლები, აქტივებზე და კაპიტალზე	72
თავი 8. ეკონომიკის ციფროვიზაცია, ციფრული ბანკინგის სტრატეგია და პერსპექტივები.	81
დასკვნები და შეფასებები	106
გამოყენებული ლიტერატურა:	113

ABSTRACT

The development trends of the banking sector and its impact on the local economy include the paradigm of the development of the banking sector in terms of overall economic development and the impact of the global shock of the Covid pandemic in the pandemic and post-pandemic period, 2019-2022. It should be noted that this is the first complex research of its kind in the direction of the economy and the banking sector in the recent past. The second thing, which is very interesting, is the connection between the banking system and the economy of Georgia, what is the impact of innovative and digital products on the banking sector, especially in the pandemic and post-pandemic periods, and on the other hand, the impact of the banking system on the economy, as well as the impact of the macroeconomic background on the development of the banking system in general in crisis and post-crisis periods.

The financial shock caused by the COVID-19 pandemic has put severe pressure on global financial markets and the banking sector. It suddenly appeared in a world that was not prepared for such an event, which devastated the economies of countries around the world and also seriously and rapidly affected the global economy. Its losses exceed the global financial crisis of 2008. COVID-19 poses a significant threat to public health and economic development. This disease has increased uncertainty and risks, drastically reducing global activity.

The banking sector is a key driver of economic growth in Georgia. The sector has been resilient during the COVID-19 pandemic, with low levels of non-performing loans and strong capital buffers. However, the pandemic has had a negative impact on the local economy, leading to a decline in economic activity and a slowdown in credit growth. The post-pandemic period is expected to be challenging for the banking sector, as it will need to support the recovery of the local economy. The sector will need to focus on providing credit to businesses and households, as well as on developing new products and services to meet the needs of customers. This paper discusses the current trends in the development of the banking sector in Georgia in 2019-2022, in relation to the issues of economic growth and the problems and challenges that the pandemic and post-pandemic periods have revealed.

კვლევის ანოტაცია

თემის აქტუალობა და ლიტერატურის მიმოხილვა

დღეს საბანკო სექტორი მდგრადია, რაც საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ სამართლიანად არის აღიარებული, ჩვენ ვხედავთ ერთის მხრივ საბანკო სექტორის პროგრესს, როგორც აქტივების ხარისხის და ეფექტურობის გაუმჯობესების მიმართულებით, რაც აქტივების ხარჯების შემცირებაში, რისკების მართვის გაუმჯობესების და კაპიტალის ადექტვატურობის კუთხით არის მიღწეული. მაგრამ კომერციული ბანკების აქტივების და შესაბამისად, მომგებიანობის მაღალი ტემპებით ზრდის პირობებში, წარმოიქმნება ერთგვარი დისბალანსი ეკონომიკის ზრდის და ბიზნეს დაკრედიტების ტემპებთან შედარებით.

საბანკო სექტორის განვითარების ტენდენციები და მისი ზეგავლენა ადგილობრივ ეკონომიკაზე მოიცავს საბანკო სექტორის განვითარების პარადიგმას საერთო ეკონომიკური განვითარების და კოვიდ პანდემიური გლობალური შოკის ზეგავლენის პანდემიურ და პოსტ-პანდემიური პერიოდის ჭრილში, 2019-2022 წლებში. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არის პირველი ასეთი სახის კომპლექსური კვლევა უახლოესი განვლილი პერიოდის, ეკონომიკისა და საბანკო სექტორის მიმართულებით. მეორე, რაც ძალიან საინტერესოა, არის კავშირი საბანკო სისტემასა და საქართველოს ეკონომიკას შორის, როგორია განსაკუთრებით პანდემიურ და პოსტ-პანდემიურ პერიოდებში ინოვაციური და ციფრული პროდუქტების ზეგავლენა საბანკო სექტორზე და მეორეს მხრივ, საბანკო სისტემის გავლენა ეკონომიკაზე, ასევე მაკროეკონომიკური ფონის გავლენა-ზემოქმედება საბანკო სისტემის განვითარებაზე ზოგადად კრიზისულ და პოსტკრიზისულ პერიოდებში.

ნაშრომში განხილულია საბანკო სექტორის განვითარების არსებული ტენდენციები 2019-2022 წლებში, ეკონომიკის ზრდის საკითხებთან მიმართებაში და ის პრობლემები და გამოწვევები, რაც გვიჩვენა პანდემიურმა და პოსტ-პანდემიურმა პერიოდებმა, განხილული იქნება ფაქტორები რომლებიც სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას აფერხებს. აქცენტები გადატანილია ინკლუზიური ზრდის პერსპექტივებზე და სამომავლო ტენდენციებზე. კვლევის ძირითადი მიზანია საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთიან კონტექსტში, კომერციული ბანკების როგორც ქვეყნის წამყვანი სადეპოზიტო ინსტიტუტის საკრედიტო, საინვესტიციო და რესურსების ბაზის მდგომარეობის ანალიზი, მომგებიანობის ინდიკატორები, მასზე მოქმედი მიკრო და მაკრო ფაქტორების ზეგავლენის და სამომავლო პერსპექტივების განსაზღვრა. ნაშრომში განხილული იქნება ყველა ის საკითხი, რაც დღეს აქტუალურია ჩვენს

საზოგადოებაში, მათ შორის საცალო და ბიზნეს დაკრედიტების პრობლემები, რაც ინოვაციურ საბანკო პროდუქტებს და ჭარბვალიანობის საკითხებს უკავშირდება.

COVID-19-ის პანდემიით გამოწვეულმა ფინანსურმა შოკმა სერიოზული ზეწოლა მოახდინა გლობალურ ფინანსურ ბაზრებზე და საბანკო სექტორზე. 2019 წლის დეკემბერში ჩინეთში, ქალაქ ვუჰანში წარმოიშვა ახალი კორონავირუსი (COVID-19), რომელიც გლობალურად გავრცელდა (Gautam et al., 2022, Zhou et al., 2021). ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ (WHO) COVID-19 გლობალურ პანდემიად გამოაცხადა 2020 წლის 11 მარტს და გამოაცხადა საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის საგანგებო მდგომარეობა (Gautam et al., 2022). COVID-19 პანდემია მოულოდნელად გაჩნდა სამყაროში, რომელიც არ იყო მზად ასეთი მოვლენისთვის, რამაც ნგრევა მოახდინა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკის და ასევე სერიოზულად და მაღალი ტემპით იმოქმედა გლობალურ ეკონომიკაზე (Duan et al., 2021, Fernandes, 2020). მისი ზარალი აღემატება 2008 წლის გლობალურ ფინანსურ კრიზს (Hanif et al., 2021). COVID-19 მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის საზოგადოებრივ ჯანმრთელობას და ეკონომიკურ განვითარებას (Zhou et al., 2021). ამ დაავადებამ გაზარდა გაურკვეველობა და რისკები, მკვეთრად შემცირდა გლობალური აქტივობა (Padhan and Prabheesh, 2021). აღსანიშნავია, რომ კვლევები, რომლებიც იკვლევს COVID-19-ის გავლენას, სწრაფად გაჩნდა. მკვლევარმა ფერნანდესმა (Fernandes, 2020) განაცხადა, რომ COVID-19-მა შეამცირა გლობალური მოთხოვნა და მიწოდება. მაკიბინი და ფერნანდო (McKibbin and Fernando, 2021) იკვლევენ COVID-19-ის სხვადასხვა ეპიდემიოლოგიური სცენარის ეფექტებს და აჩვენებენ COVID-19-ის უფრო მეტ უარყოფით გავლენას ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც მოსახლეობის სიმჭიდროვე უფრო მაღალია და ჯანდაცვის სისტემები ნაკლებად განვითარებულია. მეცნიერებმა ლიუმ, პენიმ, ინმა (Liu et al., 2020) იუმ, გიზელ კორკმაზმა და ჟოუმ (Yue et al., 2020) აჩვენა მოხმარებისა და ინვესტიციების შემცირება. დევპურა და ნარაიანმა (Devpura and Narayan, 2020) კვლევებით დაადგინეს, რომ COVID-19 შემთხვევებმა და სიკვდილიანობამ გაამლიერა ნავთობის ფასის რყევები. გუბარევა (Gubareva, 2021) და ჩოლაკი და ოზტეკინი (Çolak and Öztekin, 2021) ანალიზებენ კრედიტის შემცირებას COVID-19-ის გამო. მკვლევარებმა ახტარუზამან, ბოუბაკერიმ, ლუსიმ და სენსოიმ (Akhtaruzzaman et al., 2021) გამოიკვლიეს ოქროს, როგორც ჰეჯირების როლი COVID-19 პანდემიის კრიზისის დროს. COVID-19 ასევე უარყოფითად მოქმედებს სხვადასხვა ფორმებისა და ინდუსტრიების საქმიანობაზე (Fu and Shen, 2020, Shen et al., 2020) და სადაზღვევო სექტორზე (Wang et al., 2020).

COVID-19 პანდემიამ ასევე მძიმედ იმოქმედა ფინანსურ სისტემაზე, გაზარდა ფინანსური რისკები (Al-Awadhi et al., 2020, Phan and Narayan, 2020). COVID-19 უარყოფითად იმოქმედა

საფონდო ბაზარზე გაურკვევლობის პირობებში და შეამცირა აქციების ანაზღაურება მთელ მსოფლიოში, შეამცირა კაპიტალის ნაკადები. საფონდო ბაზრის გაურკვევლობის გამო ამ კლებამ საბოლოოდ შექმნა დაბრკოლებები ლიკვიდურობისა და ინვესტიციების ხელმისაწვდომობაში გლობალურ ფინანსურ სისტემაში (Padhan and Prabheesh, 2021).

მკვლევარებმა ფეიენიმ, ალონსო ჯისპერტმა, კლიატსკოვამ და მარემ (Feyen et al., 2021) გაანალიზეს პოლიტიკის შემქმნელთა პასუხისმგებლობისა და აქტივობის მამოძრავებელი ფაქტორები განვითარებად ეკონომიკებსა და ბაზრებზე. შედეგები აჩვენებს, რომ პოლიტიკის შემქმნელები უფრო მდიდარ და ხალხმრავალ ქვეყნებში უფრო სწრაფად რეაგირებდნენ და მიიღეს მეტი პოლიტიკური ზომები. გარდა ამისა, ისინი აცხადებენ, რომ COVID-19-ის გავრცელება, მაკროფინანსური საფუძვლები და პოლიტიკური პარამეტრები, როგორც ჩანს, შეზღუდულ გავლენას ახდენს პოლიტიკის შემქმნელთა რეაგირებასა და საქმიანობაზე. თუმცა, ფეიენი, ალონსო ჯისპერტი, კლიატსკოვა და მარე (Feyen et al., 2021) აღნიშნავენ, რომ ზოგიერთი პოლიტიკის ღონისძიება, როგორცაა უმოქმედო სესხების კლასიფიკაციისა და ხარისხის გაუმჯობესების შემსუბუქება, არ შეესაბამება საერთაშორისო ფინანსური სტანდარტების პრინციპებს და სტანდარტების დამდგენი სააგენტოების, საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა (სსფ) და მსოფლიო ბანკის ბოლო მითითებებს. მკვლევარები ვიე და ჰენი (Wei and Han, 2021) აცხადებენ, რომ პანდემიის გაჩენამ უფრო მეტად შეასუსტა მონეტარული პოლიტიკის გადაცემა ფინანსურ ბაზარზე და მათ მიაჩნიათ, რომ ჩვეულებრივი მონეტარული პოლიტიკა შეიძლება გამოყენებულ იქნას ფინანსური ბაზრის სტიმულირებისთვის და ეკონომიკური ვარდნის შებრუნებისთვის პოსტ-პანდემიის დროს.

მეცნიერების ბერგერის, კუნტის, მოშირიანისა და საუნდერსის აზრით (Berger et al., 2021), ბაზელ III-ის რეფორმებმა და მრავალი ქვეყნის სპეციფიკურმა გაუმჯობესებამ ბანკების ზედამხედველობასა და რეგულირებაში, საბანკო ინდუსტრია უფრო მდგრადი გახდა COVID-19 შოკების მიმართ. ისინი ამტკიცებენ, რომ ეროვნული მთავრობის ინტერვენციებმა ხელი შეუწყო საბანკო ინდუსტრიის სტაბილურობას და შეამცირა პანდემიის ეკონომიკური გავლენა მის ძირითად ბიზნესზე ზოგიერთ ქვეყანაში. მეცნიერები კუნტი, პედრაზა და ორტეგა (Kunt et al., 2021) იკვლევენ სხვადასხვა პოლიტიკის ინიციატივების როლს ბანკის სტრესის აღმოფხვრაში და ისინი აფასებენ ლიკვიდურობის მხარდაჭერის, გონივრული ზომების, მსესხებლის დახმარებისა და მონეტარული პოლიტიკის ზომებს ბანკის ნორმიდან გადახვეულ შემოსავალზე. მათ აღმოაჩინეს, რომ ლიკვიდობის მხარდაჭერა და მსესხებლების დახმარების ღონისძიებები ყველაზე დიდ პოზიტიურ გავლენას ახდენს ბანკის არანორმირებულ ანაზღაურებაზე და ბანკები, რომლებსაც ნაკლები ლიკვიდობა აქვთ,

ყველაზე მეტ სარგებელს იღებენ ლიკვიდობის მხარდაჭერით. უფრო მეტიც, კუნტი, პედრაზა და ორტეგა (Kunt et al., 2021) აცხადებენ, რომ საპროცენტო განაკვეთების პოლიტიკის შემცირება ძირითადად მომგებიანია ბანკებისთვის, რომლებსაც აქვთ ნაკლები ლიკვიდობა, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ მონეტარულმა პოლიტიკამ ითამაშა მთავარი როლი ამ პანდემიურ კრიზისში. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ პოლიტიკის ზომებმა შეამსუბუქა პანდემიის უარყოფითი შედეგები ზოგიერთი ბანკისთვის, ეს ასე არ არის ყველა ბანკისთვის. საინტერესოა, რომ მკვლევარები ელგინი, იალამანი, იასარი და ბასბუგი (Elgin et al., 2021) თავიანთ კვლევაში აღნიშნავენ, რომ ეკონომიკური პოლიტიკა დაკავშირებულია ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობასთან და უფრო დამოუკიდებელი ცენტრალური ბანკების მქონე ქვეყნებში, მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთების და დეპოზიტების რეზერვის კოეფიციენტების შემცირება უფრო შეზღუდულია, მაგრამ მათი ფისკალური და მაკროფინანსური პაკეტი შედარებით დიდია.

მკვლევარები ელნაჰასი, ტრინი და ლი (Elnahass et al., 2021) მიხედვით, ყველა ეკონომიკური მოთამაშე უპრეცედენტო კრიზისის წინაშე დგას კოროვირუსის გლობალური გავრცელებით. ბანკებმა და სხვა ფინანსურმა ინსტიტუტებმა მყისიერი ეგზოგენური შოკები განიცადეს. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ამ პანდემიის გავლენის შესწავლა გლობალური საბანკო ინდუსტრიის სტაბილურობაზე. ელნაჰასი, ტრინი და ლი (Elnahass et al., 2021) სწავლობდნენ COVID-19-ის გავლენას ფინანსური წარმადობისა და ფინანსური სტაბილურობის აღრიცხვაზე დაფუძნებული საბაზრო და რისკზე დაფუძნებული ინდიკატორების საზომების გამოყენებით პანდემიამდე და პანდემიის პერიოდში. კვლევა ფოკუსირებულია 1090 ბანკზე 116 ქვეყნიდან 2019 წლის პირველი კვარტალიდან 2020 წლის მეორე კვარტალამდე პერიოდში. შედეგები აჩვენებს, რომ COVID-19 კრიზისმა მნიშვნელოვნად შეამცირა ბანკების მომგებიანობა, ხარჯების ეფექტურობა, ფინანსური სტაბილურობა და საფონდო ბირჟის შეფასება. თუმცა, ისინი აცხადებენ, რომ 2020 წლის მეორე კვარტალში საბანკო სტაბილურობის აღდგენის სიგნალები გამოიკვეთა. კერძოდ, აშშ-ს, ჩინეთისა გაერთიანებული სამეფოსა და ევროპის ქვეყნებში ჩატარებული ტესტის შედეგები აჩვენებს, რომ არსებობს მნიშვნელოვანი უარყოფითი კორელაცია ჩინეთისა და აშშ-ის ბანკების COVID-19-სა და აქტივების ანაზღაურებას შორის. ეს შედეგი მიუთითებს იმაზე, რომ ამ ორი ქვეყნის ორივე ბანკი უარყოფითად დაზარალდა COVID-19-ით. ელნაჰასი, ტრინი და ლი (Elnahass et al., 2021) ასევე, ამტკიცებენ, რომ აღრიცხვაზე და ბაზარზე დაფუძნებული ზომები აჩვენებს ცუდ რენტაბელურ პოზიციას აშშ-ს ბანკებში ეპიდემიის დროს, ხოლო ჩინეთის ბანკები აჩვენებენ ზღვრულ მტკიცებულებებს.

ანალოგიურად, კუნტს, პედრაზას და ორტეგას (Asli Demircug-Kunt, Alvaro Pedraza, Claudia Ruiz-Ort (2020) Banking Sector Performance During the COVID-19 Crisis. Policy Research Working Paper 9363. World Bank Group. Europe and Central Asia Region Office of the Chief Economist & Development Economics Development Research Group. Pp. 55) ასევე აქვთ კვლევები COVID-19 პანდემიის გავლენის შესახებ საბანკო ინდუსტრიაზე, თუმცა, ისინი ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, აქვს თუ არა შოკი დიფერენციალურ გავლენას ბანკებსა და კორპორაციებზე. შედეგი ემთხვევა მკვლევარების ელნაჰასის, ტრინისა და ლის (Elnahass et al., 2021) კვლევის შედეგებს, სადაც იცინი მიუთითებენ იმაზე, რომ COVID-19 პანდემია უარყოფით გავლენას ახდენს ბანკებზე. საინტერესოა, რომ ისინი აღმოაჩენენ, რომ შოკის გავლენა ბანკებზე უფრო გამოხატული და გრძელვადიანია, ვიდრე კორპორაციებსა და სხვა არასაბანკო ფინანსურ ინსტიტუტებზე. უფრო მეტიც, ისინი ამტკიცებენ, რომ მსხვილი ბანკებისა და საჯარო ბანკების აქციებზე ანაზღაურება უფრო მკვეთრად დაეცა და დაბალი ლიკვიდობის მქონე ბანკებმა ასევე განიცადეს შემოსავლის დიდი ვარდნა, რაც შეესაბამება მათ უფრო დაუცველობას შოკების მიმართ.

მკვლევარების ბორისისა და ჯიორჯიოს (Borri and Giorgio, 2021) მიხედვით, სისტემური რისკი ჩვეულებრივ განისაზღვრება, როგორც მთელი საბანკო სისტემის კოლაფსის რისკი, რომელიც განიხილება როგორც ფინანსური არასტაბილურობა. მიზეზი კი არის რაღაც განსაკუთრებული მოვლენები, რამაც გამოიწვია სიტუაციის გაუარესება და საბოლოოდ კატასტროფული შედეგები. თავიანთ კვლევაში დუანი, ელ გჰოუმი, გუადჰამი, ლი და ლი. (Duan et al., 2021) აცხადებს, რომ ისეთი შოკები, როგორიცაა 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი, იწვევს ბანკების საბოლოო ქმედებების ზრდას, რაც იწვევს მთელი ფინანსური სისტემების კოლაფსს. მკვლევარები ბორი და ჯიორჯიო (Borri and Giorgio, 2021) აანალიზებენ მსხვილი ევროპული ბანკების სისტემურ რისკს, ბოლო ოცი წლის განმავლობაში და, რომელიც მოიცავს სამ სხვადასხვა კრიზისს (დიდი ფინანსური კრიზისი, ევროპის სუვერენული ვალის კრიზისი და COVID-19 კრიზისი). ისინი იკვლევენ COVID19-ის პანდემიის გავლენას სისტემურ რისკზე, რომელიც ფოკუსირებულია ბანკებზე 64 ქვეყანაში 2020 წელს. შედეგები მსგავსია დუანის და სხვების (Duan et al., 2021), მიერ მოხსენებული შედეგების. კვლევა აჩვენებს, რომ მსხვილი, მაღალი ბერკეტების მქონე, უფრო რისკიანი, მაღალი სესხის მქონე ბანკები აჩვენებენ უფრო მაღალ სისტემურ რისკს პანდემიის გამო.

აღსანიშნავია, რომ პანდემიის გავრცელების გასაკონტროლებლად, ბევრმა მთავრობამ მიიღო დაბლოკვის ზომები, რომლებიც ფორმებსა და მომხმარებლებს გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდურობის კრიზისში უბიძგებს (Colak & Öztekin, 2021). შედეგად, პანდემია იწვევს

მსესხებლების საკრედიტო რისკის უეცარ ზრდას. კოლაკი და ოზტეკინი (Colak & Öztekin, 2021) აფასებენ პანდემიის გავლენას გლობალური ბანკების დაკრედიტების მოდელზე 125 ქვეყნის ბანკების გლობალური მონაცემების გამოყენებით. ანგარიში აჩვენებს, რომ COVID-19-ის გავლენა საბანკო სესხების ზრდაზე დამოკიდებულია ბანკებსა და ქვეყნის სპეციფიკურ ფაქტორებზე. ისინი აცხადებენ, რომ დაკრედიტება ყველაზე მეტად დაზარალდა მცირე, უცხოური და მთავრობის მიერ მხარდაჭერილ ბანკებს შორის, ის ბანკები, რომლებსაც აქვთ დაბალი აქტივების დაბრუნება. ისინი თვლიან, რომ ნაკლებად განვითარებული ფინანსური შუამავლები, საბანკო სესხები და საკრედიტო ბაზრები მნიშვნელოვნად უარყოფითად მოქმედებს, რაც უფრო მეტ შეზღუდვას აწესებს საკრედიტო მიწოდებაზე. ამის საპირისპიროდ, მკაცრმა რეგულაციამ და ზედამხედველობამ შეამსუბუქა კრიზისის უარყოფითი შედეგები საბანკო სესხების მიწოდებაზე.

ანალოგიურად, მკვლევარები არი, ჩენი და რატნოვსკი (Ari et al., 2021) ამტკიცებენ, რომ დეფოლტის დროს არის არამდგრადი სესხების მაღალი დონე ან ახლოს არის ბევრი საბანკო კრიზისის საერთო მახასიათებელი. ისინი აღნიშნავენ, რომ ღრმა რეცესია, რომელიც დაკავშირებულია COVID-19 კრიზისთან, გარდაუვლად იწვევს მაღალ უმოქმედო სესხებს და ასუსტებს საბანკო ბალანსებს. არი, ჩენი და რატნოვსკი იკვლევენ უმოქმედო სესხების დინამიკას 92 ბანკის მაგალითზე საბანკო კრიზისის დროს 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული. ანალიზი აჩვენებს, რომ ბანკების უმეტესობამ გაზარდა უმოქმედო სესხები პანდემიის დროს და ბევრმა ქვეყანამ ვერ შეძლო უმოქმედო სესხების პრობლემის დროულად გადაჭრა. ისინი აღმოაჩინეს, რომ არის დიდი რაოდენობით მოუგვარებელი უმოქმედო სესხები, რამაც სერიოზულად შეაფერხა პოსტკრიზისული აღდგენა. ასევე აღნიშნული მკვლევარები განსაზღვრავენ ძირითადი რისკის ფაქტორებს, როგორცაა მაღალი სახელმწიფო ვალი, ფიქსირებული გაცვლითი კურსი, დაბალი ბანკის მომგებიანობა და მაღალი კორპორატიული ვალი. მათ მიაჩნიათ, რომ მაკროეკონომიკური და ფინანსური სექტორის პოლიტიკა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პანდემიის კრიზისის დროს უმოქმედო სესხების პრევენციაში.

ბევრი კვლევა ითვალისწინებს მაკროეკონომიკურ ფაქტორს და აღმოაჩინეს, რომ მომგებიანობა პროციკლურია (Elekdag et al., 2020). მკვლევარებმა ბოლტიმ, ჰანნიმ, ჰოებერიჩთსიმ, ვან ოორდთიმ და სვენქიმ (Bolt et al. 2012) განაცხადეს, რომ საბანკო კრიზისი და მძიმე რეცესია აცოცხლებს ინტერესს ბანკის მომგებიანობის პროციკლური საკითხის მიმართ. ისინი იკვლევდნენ, არის თუ არა ბანკის მომგებიანობის პროციკლურობა ღრმა რეცესიის დროს, ვიდრე ნორმალურ ეკონომიკურ პირობებში. კვლევის შედეგად მათ აღმოაჩინეს, რომ ბანკის

მოგება პროციკურია, განსაკუთრებით ძლიერი რეცესიის დროს და სესხის ზარალი შედეგების მთავარი მამოძრავებელია. ისინი აცხადებენ, რომ რეალური ეკონომიკური აქტივობის კლება გაზრდის წმინდა რეზერვებსა და ხარჯებს ღრმა რეცესიის დროს და მათი შედეგები აჩვენებს, რომ რეალური მშპ-ს შემცირების ყოველი პროცენტული პუნქტი ღრმა რეცესიის დროს იწვევს საბანკო აქტივების შემოსავლის ერთი მეოთხედის პროცენტული პუნქტის შემცირებას. გარდა ამისა, მკვლევარებმა ბოლტი, ჰაანი, ჰოებერიჩთსი, ვან ოორდთი და სვენჯი (Bolt et al., 2012) აღნიშნავენ, რომ გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთები ბანკის მომგებიანობის მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორია მაღალი ეკონომიკური ზრდის დროს. ანალოგიურად, მკვლევარები ასანასოღლუ, ბრისსიმისი და დელისი (Athanasoglou et al., 2008) თვლიან, რომ მოსალოდნელი ინფლაცია დადებით და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მომგებიანობაზე. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ საბანკო დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთები უფრო სწრაფად შემცირდა, ვიდრე სესხებზე, ვინაიდან საბერძნეთის ეკონომიკამ განიცადა დეზინფლაცია.

გლობალური პანდემია თავს დაესხა არა მხოლოდ ინდივიდების ჯანმრთელობას, არამედ მთელ ეკონომიკას, რის გამოც ფინანსურ ბაზრებზე სტრესია (Goldstein et al., 2021). გუო, ლი და ლი (Guo et al., 2021) აცხადებენ, რომ ჩაკეტვამ და სამუშაო ღონისძიებების შეჩერებამ გამოიწვია რეალური ეკონომიკის რეცესია, ასევე ფინანსური ბაზრების მჭიდრო ლიკვიდურობისა და არასტაბილურობის ზრდა. მათ აღმოაჩინეს, რომ COVID-19 ეპიდემია უარყოფითად აისახება საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაზე, რაც ზრდის რისკის გავრცელებას საერთაშორისო ფინანსურ ბაზარზე. ანალოგიურად, მკვლევარებმა იზელდინიმ, მურადოღლუმ, ჰაპპასმა და სივაპრასადმა (Izzeldin et al., 2021) გამოიკვლიეს COVID-19 ფინანსური კრიზისის გავლენა საფონდო ბაზრებზე G7 ქვეყნებში და 10 ბიზნეს სექტორში. მათი კვლევის შედეგებმა აჩვენებს, რომ დიდი ბრიტანეთისა და აშშ-ს ფინანსური ბაზრები ყველაზე მეტად დაზარალდა. ეს შედეგი განსხვავდება მეცნიერების კვან და მერტენსის (Kwan and Mertens, 2020) შედეგებისგან, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ სისტემატური შოკი განსაკუთრებით მძიმედ დაატყდა თავს კომუნალურ, ენერგეტიკულ და უძრავი ქონების სექტორებს, ისევე როგორც სამომხმარებლო დისკრეციულ (როგორცაა სასტუმროები და ფუფუნების საქონელი) და ინდუსტრიულ სექტორს (როგორცაა ავიახაზები). კვანი და მერტენსი (Kwan and Mertens, 2020) ასევე აღნიშნავენ, რომ CARES (Coronavirus Aid, Relief and Economic Security) აქტმა გარკვეულწილად შეამსუბუქა სპეციალური შოკები და დეფოლტის რისკები, მაგრამ ჯერ კიდევ არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებები სექტორებს შორის. ანალოგიურად, მკვლევარები ფალატო, გოლდშტეინი და ჰორტაქსუ (Falato et al., 2021) აღნიშნავენ, რომ ფედერალური სარეზერვო ფონდის ობლიგაციების შესყიდვის პროგრამა

ხელს უწყობს გადინების შეზღუდვებულ პროცესს, განსაკუთრებით ყველაზე დაუცველი ფონდების, და ლიკვიდურობის მხარდაჭერა გადაეცემა რეალურ ეკონომიკას სახსრების მეშვეობით. მათ მოხსენებაში ისინი იკვლევენ ამ ფონდების მიერ პანდემიის დროს განცდილ სისუსტეს და ანალიზებენ, თუ როგორ შეუწყო ხელი ფედერალური სარეზერვო მოქმედებებმა მათ მოგვარებას. ისინი განმარტავენ, რომ მყიდველობის ძირითადი წყაროებია აქტივების არალიკვიდურობა, დაუცველობა ე. წ. „ცხელი-გაცივების“ მიმართ და სექტორის ზემოქმედება. შედეგები აჩვენებს, რომ ფედერალური სარეზერვო ობლიგაციების შესყიდვის პროგრამა ხელს უწყობს სისუსტის შემსუბუქებას ობლიგაციების მფლობელობაში ლიკვიდურობის მხარდაჭერით. გოლდშტეინის, კოიჟენისა და მიულერის (Goldstein et al., 2021) მიხედვით, 2020 წლის მარტში აშშ-ს სახაზინო ობლიგაციების ბაზარი, კორპორატიული ობლიგაციების ბაზარი და ფულის ბაზრის ფონდები განიცდიდნენ მძიმე სტრესს. მათ სჯერათ, რომ აშშ-ს ფინანსური ბაზრის სწრაფი აღდგენა ნაწილობრივ მაინც შეიძლება მიეკუთვნებოდეს ფედერალური ბანკის სწრაფ მოქმედებას სრულმასშტაბიანი ფინანსური კრიზისის თავიდან აცილების მიზნით.

საბანკო მომსახურების ბაზრის მაღალმა კონცენტრაციამ ხელი შეუწყო სისტემის ტრანსფორმაციას და მაღალ მოგებაზე გასვლას, მაგრამ კონცენტრაციის საშუალო ევროპულზე მაღალი მაჩვენებელი, თუ ეს ტენდენცია გაგრძელდა, ატარებს სისტემურ რისკებსაც, კონკურენტულობის ეფექტურობის და საპროცენტო განაკვეთების შემდგომი შემცირების თვალსაზრისით, რამაც განსაკუთრებით, გლობალური შოკებისას სერიოზული პრობლემების წინაშე შეიძლება დაგვაცენოს. ეს პირველ რიგში ეხება საფონდო ბაზრის განვითარებასაც, Can Stock Market Development Boost Economic Growth?– Lenuța Carp / Procedia Economics and Finance 3 (2012) 438 – 444 და Empirical Evidence from Emerging Markets in Central and Eastern Europe და Stock Markets: A Spur to Economic Growth, Ross Levin, რომელიც 1976-1993 წლების პერიოდს მოიცავს აჩვენებს პირდაპირ დადებით კორელაციას ეკონომიკურ ზრდას და საფონდო ბაზრის და საბანკო სექტორის განვითარებას შორის.

უკანასკნელ პერიოდში არაერთი ნაშრომი იქნა შესრულებული პოსტ-პანდემირ პერიოდში საბანკო სექტორის მდგომარეობასთან დაკავშირებით. ეს ეხება ბანკების საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტებს, როგორცაა:

- Mihaela Roxana Marcu (2021) The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Banking Sector. National University of Political Studies and Public Administration, 30A Expozitiei Blvd., 012104 Bucharest, RO; pp. 19.

- Yihan Dong. (2021) The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Banking Sector. Evidence from China and the U.S. Master Thesis in Business Administration. JÖNKÖPING Un-ty. JÖNKÖPING International Business school. 2021, pp. 67.
- Cao Dinh Kien and Nguyen Huu That. (2022) Innovation Capabilities in the Banking Sector Post-COVID-19. Period: The Moderating Role of Corporate Governance in an Emerging Country. International Journal of Financial Studies. 2022, pp. 2-14.
- Andrea RESTI. (2021) Did the pandemic lead to structural changes in the banking sector? Implications for business models and supervision. European Union, 2021, pp. 30.
- Elena Carletti, Stijn Claessens Antonio Fatás, Xavier Vives. (2020) The Bank Business Model in the Post-Covid-19 World. IESE Banking Initiative. CEPR. 2020, pp. 180.

ყველა ამ ნაშრომში მიმოხილულია თემასთან დაკავშირებული მრავალი სამეცნიერო ნაშრომი და საბანკო საქმის სხვადასხვა ასპექტები. მიუხედავად გარკვეული მეტნაკლები თანხვედრისა პრობლემებისა, საქართველოს საბანკო სისტემა ნაკლებად ადაფტირებადია ამ საერთო ტენდენციებისგან და ფაქტიურად სხვა კოორდინატა სისტემაში ფუნქციონირებს. ეს კარგად ჩანს წინამდებარე ანალიზიდანაც, რადგან მსგავსი მაჩვენებლები კრიზისის პერიოდში ასეთოდ არ იყო დამახასიათებელი მსოფლიოდ განვითარებული ქვეყნების საბანკო სექტორებისთვის.

ნაშრომში განხილულია საბანკო სექტორის მონეტარული აგრეგატების განვითარების დინამიკა 2019-2022 წლებში, მათი ქცევის განმსაზღვრელი ფაქტორები კერძოდ მონეტარული აგრეგატების თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან მიმართებაში, ნაჩვენებია აქტივების და საკრედიტო დაბანდებების დინამიკა, საცალო და ბიზნესდაკრედიტების ტენდენციები. ცალკეა განხილული „ჭარბვალიანობა“ და მისი შეფასების ინდიკატორები, ვალაუვალობის საკითხებთან ერთად განხილულია მათი შესაძლო ზეგავლენა ეკონომიკაზე, სისტემური რისკების თვალსაზრისით.

ნაშრომში განხილულია ინოვაციური ტექნოლოგიების და ციფროვიზაციის ზეგავლენა საბანკო სექტორზე, ციფრული ბანკინგი არსებითად გულისხმობს თანამედროვე ტექნოლოგიის გამოყენებას საბანკო პროდუქტების მიწოდებისთვის. ზოგიერთი თვლის, რომ ციფრული ბანკინგი არსებითად ნიშნავს ონლაინ ან მობილური ბანკინგის პლატფორმას, მაგრამ ჭეშმარიტად ციფრულის გაზრება, ვფიქრობთ უნდა გასცდეს ამას. არსებული საბანკო მომსახურების ოპლათფორმიდან ციფრულზე გადასვლა გულისხმობს უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენებას ყველა ფუნქციონალურ დონეზე და მომსახურების მიწოდების ყველა პლატფორმაზე. ციფრული ბანკი ანალოგიურად უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ

ინტერნეტ ან მობაილ ბანკინგის პლატფორმაზე, არამედ ფილიალში, სათაო ოფისში, ონლაინ სერვისების მიწოდების პლატფორმაზე, ბანკომატებში და გაყიდვის პუნქტებში. ნაშრომი იზიარებს ამ საკითხებზე 2022 წელს გამოქვეყნებულ კვლევას -The Impact of Fintech on Financial Institutions: The Case of Georgia, Lashkhi, M., Charaia, V., Boyarchuk, A., & Ebralidze, L. (2022).

მიგვაჩნია, რომ ციფრული ბანკინგის პრობლემა ორიენტირებული მხოლოდ მობილურ ან ონლაინ პლატფორმაზე არის ის, რომ ის უგულებელყოფს ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებას ბანკის სხვა ფუნქციურ სფეროებში. ონლაინ ან მობილური პლატფორმა საბანკო მომსახურების მიწოდების პლატფორმის მხოლოდ წინა ნაწილია. არსებობს ასობით საბანკო ფუნქცია, როგორცაა რისკის მენეჯმენტი, ხაზინა, პროდუქტის განვითარება, მარკეტინგი, ურთიერთობებზე დაფუძნებული გაყიდვების გუნდები და ასე შემდეგ. ნაშრომში განხილულია ამ მიმართულებით ისეთი კვლევები როგორცაა ჯონ ჯინოვსკის(John Ginovsky) - What really is digital banking (2015), Banking Exchange და ტუნდე ოლანრევანჯუს (Tunde Olanrewaju) The rise of the digital bank (2014), McKinsey & Company.

ნაშრომი ეყრდნობა ციფროვიზაციის წამყვანი ინდექსის DiGiX 2019-2022 Tracking Digital Evolution, მაჩვენებლებს ქვეყნების მიხედვით რომელიც BBVA Research მიერ ქვეყნდება და რომელიც შეიქმნა 1932 წელს. ამ კვლევების მისიაა გაააქტიუროს საჯარო დებატები და ხელი შეუწყოს საზოგადოების ცოდნის პოპულარიზაციას ისეთ თემებზე, როგორცაა საბანკო საქმე, ციფრული ეკონომიკა და გეოსტრატეგია.

დღეს BBVA Research არის კვლევისა და ეკონომიკური ანალიზის საორიენტაციო ნიშანი ამერიკის, ევროპისა და აზიის სხვადასხვა ქვეყანაში. მისი 100-ზე მეტი ანალიტიკოსის გუნდი აწარმოებს ანგარიშებს და პროგნოზებს 10-ზე მეტ ქვეყანაში.

მიგვაჩნია, რომ ყველა ეს ფუნქცია ასევე უნდა გაციფრულდეს, რათა ბანკი ნამდვილად ჩაითვალოს ციფრულ ბანკად. ასე რომ, თუ ციფრულში გადასვლა უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე უბრალოდ Android ან iOS აპლიკაციის ქონა, საბანკო აღმასრულებლების გამოკითხვის თანახმად, თითქმის ნახევარს სჯერა, რომ ციფრულ სისტემაში გადასვლა გადამწყვეტია მომხმარებელთან ურთიერთობის გასაუმჯობესებლად და ეს ასევე არის ამის ყველაზე დამაჯერებელი მიზეზი.

ნაშრომში ცალკეა განხილული ბანკების მომგებიანობის ანალიზი, შემოსავალ-ხარჯების სტრუქტურა, წმინდა საპროცენტო მარჟა და მომგებიანობის მაჩვენებლები. სისტემის მაღალი მოგება და კაპიტალის მაღალი მულტიპლიკატორი, გვიჩვენებს სისტემის მაღალ

დამოკიდებულებას საერთაშორისო ბაზრებთან და უცხოურ ვალუტაში მოზიდულ სახსრებთან, რაც ასევე ეკონომიკის მაღალი საგარეო მოწყვლადობის კიდევ ერთი მაჩვენებელია და ადასტურებს საფონდო ბაზრის განვითარების უალტერნატიულობას. სისტემის შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით, პრობლემებს ვხედავთ საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლების ასიმეტრიაში, სადაც საპროცენტო შემოსავლები მთლიანი შემოსავლების 75 %-ის ფარგლებშია და გაცილებით მაღალია ვიდრე საშუალო ევროპული მაჩვენებლები, რომელიც საშუალოდ 40 %-ის ფარგლებშია, ხოლო განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში კიდევ უფრო დაბალანსებულია. მაღალ მოგებას წმინდა საპროცენტო მარჟის მაღალ მაჩვენებელთან ერთად, განაპირობებდა არასაპროცენტო შემოსავლების მარალი მაჩვენებელი, განსაკუთრებით სავალუტო ოპერაციებიდან მიღებული მოგება, რაც ასახულია გიორგი ცუცქერიძე, და ვახო ჭარაიას ვრცელ სტატიაში - არასაპროცენტო შემოსავლის გავლენა წმინდა არაპროცენტულ მარჟაზე ვალუტის მკვეთრი რყევების პირობებში და ლარის გაუფასურების ტენდენცია, (THE IMPACT OF NON-INTEREST INCOME ON THE NET NON-INTEREST MARGIN IN THE CONDITIONS OF SHARP CURRENCY FLUCTUATIONS AND THE TREND OF GEL DEVALUATION) გავიდა წამყვან გერმანულ გამოცემაში-German International Journal of Modern Science No56, 2023. ასევე საბანკო სექტორის მთავარ გამოწვევად ციფროვიზაციის ეპოქის დადგომასთან ერთად, მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების მოზიდვა და ინოვაციური ფინანსური მომსახურების დანერგვაში ვხედავთ, იქნება ეს მობაილ ბანკინგის ახალი აპლიკაციები, სმარტ პროდუქტები თუ თავად ფილიალების ახალი დიზაინი.

კვლევის მეთოდოლოგია და ობიექტები

საბანკო სექტორის ფინანსური მდგომარეობის ეფექტიანობა განისაზღვრება ეკონომიკური შედეგიანობით, კომერციული და ფინანსური მოღვაწეობითა და სხვა. სხვაგვარად, კომერციული ბანკების ფინანსური გეგმების წარმატებით განხორციელება, მის ფინანსურ მდგომარეობაზე დადებითად აისახება. საპირისპირო შემთხვევაში, იზრდება პროდუქციის თვითღირებულება, მცირდება რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავალი, მოგება და ფირმის ფინანსურ მდგომარეობასა და გადახდისუნარიანობას საფრთხე ემუქრება.

კვლევა ეყრდობა ანალიზურ, სინთეზურ, სტრუქტურულ, ტრენდულ, დაჯგუფებისა და შედარების მეთოდებს. კვლევის ობიექტებია შეზღუდული პასუხისმგებლობის საწარმოები: „ენგურჰესი“ და „გარდაბნის თბოსადგური.“ კომპანიები მოღვაწეობენ ენერგეტიკის დარგში.

კვლევა ჩატარებულია 2019-2022 წლებში კომერციული ბანკების ფინანსურ ანგარიშგებებზე დაყრდნობით.

სინთეზი (synthesis) ბერძნული სიტყვაა და შეერთებას, შერწყმას ნიშნავს. იგი გულისხმობს ანალიზით მიღებული მონაცემების განზოგადებასა და მათ ერთ მთლიანობაში მოყვანას. უფრო კონკრეტულად, სინთეზი საწარმოს ფინანსური მდომარეობის ხარისხობრივი მახასიათებელია და ზოგად მაჩვენებლებს აღწერს. იგი ახასიათებს მთლიანად საწარმოო მასშტაბით კომპანიის საქმიანობის შედეგს.

დინამიკური ანალიზის დროს, გამოყენებულია ფინანსური ანგარიშგების თითოეული მაჩვენებლის შედარება წინ პერიოდთან. მისი საშუალებით, მენეჯმენტს შეუძლია საწარმოს მრავალწლოვანი ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი, რათა გაარკვიოს რა იწვევს კონკრეტულ ცვლილებებს. ანალიზისთვის შეიძლება საბაზისო მაჩვენებლების გამოყენება კერძოდ, რომელიმე გასული პერიოდის მონაცემები, რომლებიც შესაძლოა პროცენტული სახით იყოს წამოდგენილი. ამ დროს ყოველი შემდეგი წელი საბაზისო წელს შეუდარდება და დგინდება გადახრები. დინამიკური ანალიზს სხვაგვარად ჰორიზონტალურ ანალიზსაც უწოდებენ.

სტრუქტურული ანალიზი აჩვენებს ფინანსური მაჩვენებლების სტრუქტურულ შემადგენლობას პროცენტულად. ამ დროს ფინანსური ანგარიშგების ყოველი მუხლი და/ან მუხლების ჯგუფი პროცენტულად არის წარმოდგენილი ანგარიშგების მთავარი (საბაზისო) მაჩვენებლის მიმართ. დინამიკური ანალიზისგან განსხვავებით ამ დროს გაანალიზდება კონკრეტული ერთი პერიოდის ფინანსურ ანგარიშგება. ამის გამო ის სტატიკური და არადინამიურია. სტრუქტურული ანალიზის ძირითად მიზანს წარმოადგენს, გამოიკვლიოს ფინანსური ანგარიშგების მუხლების ხვედრითი წილის ცვლილებები. როგორც წესი, ბაზად საბალანსო უწყისში აიღება მთლიანი აქტივები, ხოლო მოგება-ზარალის ანგარიშგებაში - შემოსავალი რეალიზაციიდან. სტრუქტურულ ანალიზს სხვაგვარად ვერტიკალურ ანალიზსაც უწოდებენ.

შედარებითი ანალიზის დროს კონკრეტული მაჩვენებლები შედარება ხდება შიდა საწარმოო და საწარმოთაშორისო დონეზე. თუ შიდა საწარმოო დონეზე განიხილება საწარმოებისა და მათი შვილობილი საწარმოების, ცალკეული მაჩვენებლების შედარება. საწარმოთაშორისო დონეზე ერთმანეთს ედარება კონკრეტული საწარმოს მაჩვენებელი კონკურენტ საწარმოსას ან მოცემული დარგის საშუალო ინდუსტრიულ მაჩვენებლს. ორივე შედარება ხორციელდება

ტენდენციების ანალიზის დახმარებით, განსაზღვრული დროის განმავლობაში ფინანსური მაჩვენებლების ცვლილებების ასახვით.

საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის ძირითად ინდიკატორებს ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის შეფასების მაჩვენებლები წარმოადგენს. ლიკვიდურობა არის საწარმოს უნარი დროულად და სრულად დაფაროს.

ნაშრომი საინტერესოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ შესრულებულია როგორც განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებთან, ასევე განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებთან და რეგიონის ქვეყნების ძირითად მაკროეკონომიკურ და საბანკო ტენდენციებთან შედარებითი ანალიზის მეთოდით.

ნაშრომში ფართოდ არის გამოყენებული სტატისტიკური მასალები, საქართველოს ეროვნული ბანკის, კომერციული ბანკების, ფინანსთა სამინისტროს, საქსტატის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის და მსოფლიო ბანკის მონაცემთა ბაზიდან.

შესავალი

2008/9 წლების მსოფლიო ფინანსურ კრიზისამდე და მის შემდეგ პერიოდში, და შემდგომ, 2019 წლის პანდემიამდე და პოსტ-პანდემიურ პერიოდში, მსოფლიო საბანკო სექტორი, და ცხადია, მათი გავლენით, საქართველოს საბანკო სექტორი, სხვადასხვაგვარად გამოვიდნენ. მოკლე პერიოდში ორი კრიზისი, მიხედვად მათი გლობალური ხასიათისა, განსხვავებული იყო და შესაბამისად პირველი კრიზისამდე და მის შემდეგ ჩამოყალიბებული ტენდენციები ძლიერ განსხვავებულია არა მხოლოდ შინაარსით, არამედ, არსობრივადაც. კერძოდ, თუ 2008/9 წლების წლების კრიზისამდე მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების საბანკო სისტემისთვის მთავარი მიმზიდველი ძალა, რომელიც განსაზღვრავდა მთლიანობაში საბანკო სექტორისა და ცალკეული ბანკების პოლიტიკას (დეპოზიტების მიხედვით საბანკო დაკრედიტების ინტეგრირებულ მოდელს), – იყო საპროცენტო განაკვეთი, როცა კრიზისის პერიოდში ეს მიმზიდველობა გაქრა, მძლავრი შოკებისა და რყევების ტალღებმა და ინოვაციებმა შეცვალა საბანკო სფეროს სახე. საპროცენტო განაკვეთების დაბრუნებამ საბანკო საქმე უფრო პროგნოზირებად და ჩვეულ ორბიტაზე გადაიყვანა. დეპოზიტები და ბალანსები მოულოდნელად კვლავ მნიშვნელოვანი გახდა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს საბანკო სისტემის მდგომარეობა და განვითარების ჩამოყალიბებული ტენდენციები სერიოზული განსხვავებებული იყო და არის მსოფლიო საბანკო სისტემაში ჩამოყალიბებული ტენდენციებიდან. კერძოდ, კარგად ჩამოყალიბებული ძალებისა და ბოლო დროს განვითარებული მოვლენების შეთანწყობა ცვლის საბანკო საქმიანობას თითქმის მთელ მსოფლიოში, მაგრამ არა საქართველოში! ბოლო 17 წლის განმავლობაში დაბალმა საპროცენტო განაკვეთებმა დეტონატორის როლი შეასრულა მთელ საბანკო სექტორში: მან დაანგრია საბანკო სექტორის ფუნდამენტური განტოლება: რომ დეპოზიტები განსაზღვრავენ ბანკების კრედიტუნარიანობის დონესა! მთელი ამ ხნის განმავლობაში, ყველა განვითარებულ ქვეყანაში, დასავლეთსა თუ აღმოსავლეთში, ფული პრაქტიკულად უფასო იყო და ბანკებისთვის მისი ღირებულება ბევრს არაფერს ნიშნავდა შემოსავლების მიღების თვალსაზრისით.

მაგრამ ასე არ იყო საქართველოში! საქართველოს ეროვნული ბანკის „ძვირი ფულის პოლიტიკამ“ კომერციულ საბანკო სექტორს უკარნახა მოქმედების სტრატეგია! ამას დაემატა სავალუტო ოპერაციებით მიღებული თანაფარდობის თვალსაზრისით სეუსაბამოდ მაღალი შემოსავლები და ზე-შემოსავლები ჯარიმებისაგან და სხვა სანქციებისაგან (იხ. წინამდებარე

ანალიზი). რა გამოდის? ქართულ საბანკო სექტორს ხელი მიუწვდებოდა (განსხვავებით სარასაფინანსო სფეროს წარმომადგენლებისა შედარებით იაფ ფულზე, რაც მათ, საქართველოს ერთ-ერთი დიდი, დღემდე გადაუჭრელი პრობლემის ფარგლებში, არბიტრაჟული ოპერაციების გაკეთების საშუალებას აძლევდა და ეკონომიკის რეალური სექტორისთვის სრულიად ხელმიუწვდომელ მაღალი დონის საპროცენტო განაკვეთებზე ოპერირების საშუალებას აძლევდა! რეალური სექტორი საშინლად განიცდის ფულის ნაკლებობას, საბანკო ფული ძვირია და რთულად ხელმისაწვდომი, ხოლო ალტერნატიური წყაროები ბიზნესისთვის ფულის მოზიდვისა, საბაზრო ინსტიტუტების (საფონდა ბირჟა და ა.შ.) განუვითარებლობის გამო, არ არსებობს!

შემოსავლების ამ ნაკადის პრაქტიკული არარსებობის პირობებში, მსოლიოს წამყვანი ქვეყნების ბანკებმა ყურადღება კლიენტების ერთობლივი ფინანსური საჭიროებიდან გადაიტანეს ცალკეულ საბანკო პროდუქტებზე, რომლებიც ამ ბანკებისთვის საკომისიო შემოსავლების მიღების საშუალებას ქმნიდნენ. ამ დროს საბანკო სცენაზე, _ როგორც აღნიშნავს მაიკლ ებოტი (Michael Abbott) - GLOBAL BANKING LEAD-ის უფროსი მმართველი დირექტორი (იხ. მისი სტატია „Top 10 banking trends for 2023“), _ შემოვარდნენ ნოვატორები ფინანსურის ტექნოლოგიების სფეროდან, გადავსებულნი იაფი კაპიტალით, რომლებიც საქმიანობის მასშტაბს უფრო დიდად აფასებდნენ, ვიდრე უკუგებას. ახლ, როცა დადებითი განაკვეთები საბანკო სექტორში დაბრუნდა (იხ. უკანასკნელ თვეებში აშშ-ს ფედერალური სარეზერვო სისტემის მიერ საადრიცხვო განაკვეთების ზრდა; ევროპის ცენტრალური ბანკის პოლიტიკის ცვლილება და ა.შ.), საბანკო პროდუქტების შექმნა გადადის უფრო ნაცნობ და პროგნოზირებად ორბიტაზე! მსგავსი ცვლილება ან საერთოდ ცვლილება საკრედიტო პოლიტიკაში საქართველოში მოქმედ კომერციულ ბანკებს არ განუცდიათ.\

თუ განვითარებული ქვეყნების ბანკები იაზრებენ იმას, რომ მათ სჭირდებათ ცვლილებების დაჩქარება არა უბრალოდ იმისთვის, რომ დარჩნენ კონკურენტუნარიანები და გასწიონ შესაბამისი კონკურენცია, არამედ, იმასაც, რომ მათ ზრდისათვის სჭირდებათ ახალი გზების ძიება და პოვნა!

წამყვანი ქვეყნების საბანკო სისტემაში ცვლილებების ხუთი მამომრავებელი ძალა, რომელიც განსაზღვრა Accenture plc-მა (ირლანდიურ-ამერიკულმა კომპანიამ, რომელიც პროფესიულ მომსახურებას ეწევა და სპეციალიზებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიების (IT) სფეროში მომსახურებაზე), გახდა ორიენტირი, რამაც ბანკებს მისცა საშუალება ჩამოეყალიბებინათ და იმპულსი მიეცათ ტენდენციებისათვის, რომლებიც, როგორც ჩანს, ალბათ, წელს გავლენას მოახდენს საბანკო საქმეზე.

როგორც მაიკლ ებოტი აღნიშნავს: „2023 წელს, საბანკო საქმის მაფორმირებელი უმრავლესი ტენდენციები დამოკიდებულია, – თუ გამოწვეული არ არის, – დადებითი განაკვეთების დაბრუნებით, გრავიტაციით, რომელიც იკავებს დარგს პროგნოზირებად დონეზე.“

სამწუხაროდ, საქართველოს საბანკო სისტემა მსგავსი ტენდენციის მატარებელი ნაკლებად არის: საპროცენტო განაკვეთები პრაქტიკულად უცვლელია ან იცვლება უმნიშვნელოდ, უკიდურესად შეღავათიან რეჟიმსა და რეგულაციების ქვეშ მოქმედ საბანკო სექტორს, რომელიც პრაქტიკულად ორი ბანკის დომინირებული მდგომარეობით გამოირჩევა, სს „საქართველოს ბანკისა“ და სს „თი ბი სი ბანკის“ ერთობლივი წილი ბაზრის თითქმის 84%-ს შეიცავს და რაიმე ტენდენციით ცვლილების არ ხასიათდება.

ამდენად, ყველა ის ტენდენცია რაც საერთაშორისო დონეზე ასახული, ნაკლებად შეესაბამება იმ ტენდენციებს, რაც საქართველოშია ჩამოყალიბებული, რაც ძალზე ნეგატიურად მოქმედებს ქართული ეკონომიკის განვითარებაზე და დასაქმების დონის ზრდაზე.

ახლა დავუბრუნდეთ იმ ხუთი მამოძრავებელ ძალას, რომელიც განსაზღვრა Accenture plc-მა და განვიხილოთ ისინი ისე, როგორც ეს განმარტებული აქვს იურგენ პინკლს (Jürgen Pinkl) Accenture-ის მთელი ტექნოლოგიური ბიზნესის უფროსი მმართველი დირექტორი და ლიდერი ავსტრიაში, შვეიცარიაში და გერმანიაში. იურგენ პინკლი მიიჩნევს, რომ ტექნოლოგიური ინოვაციების სწრაფი ტემპებით განვითარებისა და ტექნოლოგიურად ორიენტირებულ ამ გარემოში საკუთარი კონკურენტული უპირატესობების შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის, ბიზნეს-ლიდერებმა ჯერ უნდა შეისწავლონ მომავლის ხუთი ძალა. ესენია:

- ძალა №1: საწარმოს ტოტალური გადააზრება

რადგან ჩვენ მოწმენი ვართ სამრეწველო რევოლუციის შემდეგ ყველაზე ღრმა ცვლილებებისა ბიზნესში, დადგა მოქმედების დრო, რადგან ჩვენ ჯერ კიდევ ვიმყოფებით საწარმოს გადააზრების ადრეულ სტადიაზე. ნებისმიერი ბიზნესის ყოველი ნაწილი სადაცაა ოპტიმიზირებული იქნება მოწინავე ციფრული გადაწყვეტილებების დანერგვის შედეგად.

პროექტირებისა და წარმოების ტრადიციული მეთოდები უკვე კარდინალურ ცვლილებებს განიცდის რეალობის დამატების, მაღალი ტექნოლოგიების, რობოტოტექნიკის, მანქანური სწავლებისა და ხელოვნური ინტელექტის სფეროებში გარღვევების შედეგად. წარმოიქმნება მუშაობისა და კლიენტებთან ურთიერთქმედების ახალი მეთოდები, რომელებიც ქმნის ახალ შესაძლებლობებს ზრდისთვის.

- ძალა №2: ტალანტების ახალი თაობა

ყველა მოწინავე ტექნოლოგიას თან მოაქვს ახალი ტალანტების ახალი სახეები. თითოეულ ბიზნესს უნდა ჰქონდეს ტალანტებთან წვდომის საშუალება, რომლებიც მათ სჭირდებათ, რათა მიაღწიონ უფრო მაღალ კეთილდღეობას ამ ახალ პარადიგმაში. ტალანტებისადმი წვდომა კომპანიისგან მოითხოვს პერსონალის ნაკრებს სხვადასხვა საკადრო რეზერვებიდან და მჭიდრო თანამშრომლობას პერსონალის სტრატეგიული შერჩევის ახალი ტიპის სამსახურებთან.

ქართული კომპანებისათვის ჯერ არ არის გვიან გახდნენ ტალანტების შემქმნელნი, და არა უბრალოდ ტალანტების მომხმარებლები, და გახსნან საკუთარი თანამშრომლების ნამდვილი პოტენციალი. ტალანტების შემქმნელი რომ გახდნენ, კომპანიებს დასჭირდებათ ახალი აზროვნების მიღება და უნარების მიზიდვა, და არა უბრალოდ როლების მორგება!

- ძალა №3: მდგრადობა

თითოეული ბიზნესი მდგრადი უნდა გახდეს. კომპანებისა და მთავრობის მუშაობის მეთოდებში დარგობრივი მდრადი განვითარების პრინციპების დანერგვა უკვე არარ იქნება არააუცილებელი. მომხმარებლები, თანამშრომლები, საქმიანი პარტნიორები, მარეგულირებელი ორგანოები და ინვესტორები უკვე მოითხოვენ, რომ კომპანიებმა მოახდინონ ნახშირორჟანგის საკუთარი გამონაბოლქვების კომპენსირება და გარემოზე ყველა ნეგატიური გარე ზემოქმედების მინიმიზირება. ეს ტენდენცია მხოლოდ გაძლიერდება, რადგან მდგრადი ენერგეტიკა და სასურსათო უსაფრთხოება მთელ მსოფლიოში მთავრობების პრიორიტეტების სიბში აგრძელებს პირველი ადგილების დაკავებას. გარდაქმნების ერთიანი სტრატეგიის საშუალებით მდგრადი განვითარება გახდება ხიდი, და არა შემაფერხებელი ზრდისათვის.

- ძალა №4: მეტასანყარო

ინტერნეტის შემდგომი იტერაცია - ციფრული სამყაროების, რეალობების და ბიზნეს-მოდელების უწყვეტი ნაკადი, რომლებიც მზად იქნება მოახდინოს არა მხოლოდ ჩვენი პირადი ცხოვრების, არამედ პროფესიული ცხოვრების ცვლილებები. მეტასამყაროს კონტინიუმი შეცვლის იმას, თუ როგორ ურთიერთმედებებენ საწარმოები კლიენტებთან, როგორ სრულდება სამუშაო, რომელ პროდუქტებსა და მომსახურებას სთავაზობენ კომპანიები, აგრეთვე, როგორ აწარმოებენ და ავრცელებენ ისინი მათ. შორსმჭვრეტელ კომპანიებს, მათ

შორის ბანკებს გააჩნიათ რეალური შესაძლებლობა დაიწყონ მზადება ამ ახალი ხვალისდელი დღისათვის უკვე დღეს.

- ძალა №5: შეუკავებელი ტექნოლოგიური რევოლუცია.

ციფრული ინოვაციები მალე შეცვლის მეცნიერებას და სხვა დისციპლინებს კიდევ უფრო მეტად, ვიდრე ეს ახლა ხდება, კიდევ მეტად ახალი და საინტერესო ხერხებით. ინოვაციების ყოველი ტალღა ჩვენ წაგვიყვანს შემდგომი ტალღისკენ, ამასთან ექსპონენციალური აჩქარებით (ანუ ძალიან სწრაფად, აჩქარებით, რომელიც ექსპონენციალური კანონით იზრდება). გარღვევები სინთეტიკურ ბიოლოგიაში, კვანტურ გამოთვლებში და ხელოვნურ ინტელექტში შეცვლის მსოფლიოს ისეთნაირად, რომ გვაჩუქებს მრავალ საინტერესო შესაძლებლობას.

დღეისათვის სრულიად ნათელია, რომ ბიზნეს-ლიდერებმა უნდა დაიწყონ ახალი სტრატეგიების შემუშავება, ახალი პროდუქტებისა და მომსახურების პოტენციალის შესწავლა და საკუთარი მმართველებისთვის ნოვატორული ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების სწავლება რომლებიც მალე გახდება ფუძემდებლური მათი ბიზნესისათვის.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეს ხუთი ძალა, იქნება განმსაზღვრელი მომავალში ბიზნეს-კომპანიების წარმატებისა, ასევე დიდი ცვლილებების წინაშე დაა საბანკო სექტორსაც მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში ეს ცვლილებები პრაქტიკულად დაწყებულია ან დაწყების სტადიაშია.

მაიკლ ებოტი (Michael Abbott) - GLOBAL BANKING LEAD-ის უფროსი მმართველი დირექტორი გამოჰყოფს 10 მთავარ ტენდენციას, რომელიც დამახასიათებელია მსოფლიო საბანკო სისტემისთვის 2023 წელს, ესენია:

- საპროცენტო განაკვეთების ზრდა სტიმულს აძლევს საბანკო პროდუქტების ინოვაციებს

მზარდი საპროცენტო განაკვეთები გახდება რაკეტის საწვავი, რომლებიც ბიძგს მისცემს ბანკებს საბანკო პროდუქტებში ინოვაციებისკენ. ეს ინოვაციები წარმოდენილი იქნება Amazon Prime-ის სახით.

Amazon Prime წარმოადგენს ხელმოწერის სამსახურს, რომელიც Prime მონაწილეებისთვის საშუალებას იძლევა სხვადასხვა უპირატესობებზე წვდომისა. პრივილეგიები მოიცავს სწრაფ სერვისების მიტანას, ექსკლუზიურ წვდომას გაყიდვებზე, ფილმების უფასო ნაკადობრივ გადაცემას და სხვა მომსახურებებზე წვდომას.

- დარგის აღორძინება

პირადი ურთიერთობის გარეშე ბანკების უმრავლესობისთვის ძნელი იყო მჭიდრო ურთიერთობების მხარდაჭერა. აქედან გამომდინარე, 2023 წელს ბანკები კვლავ გაამახვილებენ ყურადღებას ფილიალებზე.

- მეტასამყარო დემისტიფიკაციას ახდენს

როგორც მობილური მოწყობილობების შემთხვევაში, მეტასამყარო ხსნის (ან აჩენს) შესაძლებლობების ახალ სამყაროსთვის. ეს არ გამოვა რისკის გარეშე, მაგრამ ბანკები ხომ ვითარდებიან რისკების მართვის მატრიცაში.

- სწორი კულტურა, სწორი ტალანტი

ტალანტი ბანკების ხელმძღვანელებს სულ უფრო მაღალ მოთხოვნებს წაუყენებს. ხატოვნად რომ ვთქვათ, თუ მას არ მისცემ კუთვნილს, იგი გახდება პლატფორმა, რომელიც იწვის.

- ყველგან რისკია

ახალი რისკების წარმოქმნის კვალობაზე, ბანკები, ყურადღებას ამახვილებენ კლიენტებისათვის დახმარების გაწევაზე, და არა ვალების ამოქაჩვაზე, რაც ჯერ კიდევ დამახასიათებელია ქართული საბანკო სექტორისათვის.

- მონაცემები ხდება პროდუქტი.

მონაცემებისადმი, როგორც პროდუქტისადმი დამოკიდებულება - ეს არის ძვრა აზროვნებაში, რომელსაც პოტენციალურად შეუძლია საბანკო საქმის საფუძვლების შეცვლა.

- Fintech (ფინანსური ტექნოლოგიები) — დამანგრეველებიდან აქტივისტებამდე

(ფინტექი — ტექნოლოგიები, რომლებიც ეხმარება ფინანსურ სამსახურებსა და კომპანიებს ბიზნესის ფინანსური ასპექტების მართვაში)

თანამდებობის პირები მზად არიან კვლავ განაცხადონ საკუთარი თავის შესახებ, რომგორც „საბანკო საქმის კანონიერმა მფლობელებმა“ — თუ ისინი შეძლებენ მოძებნონ წინადადებები, ფინტექის მსგავსად, გონიერი ფასებით.

- მწვანე ეკონომიკა ხდება რეალური: შეხების წერტილების ძიება

ბანკებს დამოუკიდებლად არ შეუძლიათ წმინდა ნულის დამოუკიდებლად უზრუნველყოფა, მაგრამ ზეწოლა კლიმატური კრიზისით იზრდება. კონსენსუსი გახდება პრიორიტეტი 2023 წელს.

- სიცოცხლის (ცხოვრების) ცენტრულობა (კონცენტრაცია)

მოძრაობის გზიდან განზრახვამდე ვინაიდან მსხვილი თანამეწდროვე ტექნოლოგიები და სუპერ-აპლიკაციები აგრძელებს განვითარებას, ბანკები დააკვირდებიან არა მხოლოდ კლიენტების მოძრაობის მიმართულებას, რათა ამით უზრუნველყონ მათი საერთო კეთილდღეობაც.

- ძირითადი მოდერნიზაცია: შეხედულებათა შეცვლა

ტექნიკური მოდერნიზაცია – ეს „მარადიული“ პროცესია. მაგრამ ძალების დაახლოება 2023 წელს წყალგამყოფს გახდის ძირითადი მოდერნიზაციის დასაწყებად. ეს ყველაფერი დაწვრილებით ასახულია ანგარიშში 10 ძირითადი საბანკო ტენდენციის შესახებ.

საქართველოს საბანკო სექტორის წინამდებარე ანალიზიდან კარგად ჩანს, რომ საქართველოს საბანკო სექტორს არც იმის მსგავსი კრიზისი განუცდიათ პანდემია-2019 ან პოსტპანდემიურ პერიოდში, რადგან მაშინ საქმიანობის პრაქტიკა არაფრით იქნა განპირობებული ცვლილებების განხორციელების აუცილებლობით: ქართული ბანკების მოოგებები ფარდობითან მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ძალიან მაღალი იყო.

ბანკებს არც რაიმე იმპულსი ჰქონდათ მიღებული საქართველოს ეკონომიკის რეალური სექტორიდან: დეინდუსტრიალიზებული ეკონომიკა, პრომიტიულ კვლავწარმოებამდე დაყვანილი და ძირითადად იმპორტზე დამოკიდებული, ქართული ბანკების წინაშე არ აყებებდა და არც ახლა აყენებს იმ სიღრმით კლიენტების შესწავლის აუცილებლობას, რაც უახლესი სამომავლო ტენდენციებით, - ხუთი ძალით არის განპირობებული. არსებული არასწორი რეგულაციების ფარგლებში, ბანკებს ისედაც შეუზღუდავი უფლებები აქვთ საკუთარი კლიენტების საქმიანობის შესახებ ყველა ინფორმაციის მოთხოვნისა და შეფასებისა. რაც შეეხება 2023 წელს საბანკო საქმის ზემოთ ჩამოყლიბებულ 10 ტენდენციას, მათგან მხოლოდ ქართულ ბანკებზე შეხებას იქონიებს მხოლოდ ტექნოლოგიების მეტნაკლები გადმოღება საკუთარი საქმიანობის გასაუმჯობესებლად, რომლებიც არაფრით იქნებიან დაკავშირებული ყვეა იმ კარდინალურ ცვლილებასთან, რომელიც ბანკისა და კლიენტის დამოკიდებულებაში შეინიშნება. ქართული საბანკო სექტორი ვიტარდება სხვა პარადიგმის ფარგლებში, ამდენად, მისი ცალმხრივი, მხოლოდ საკუთარ ინტერესებზე აგებული

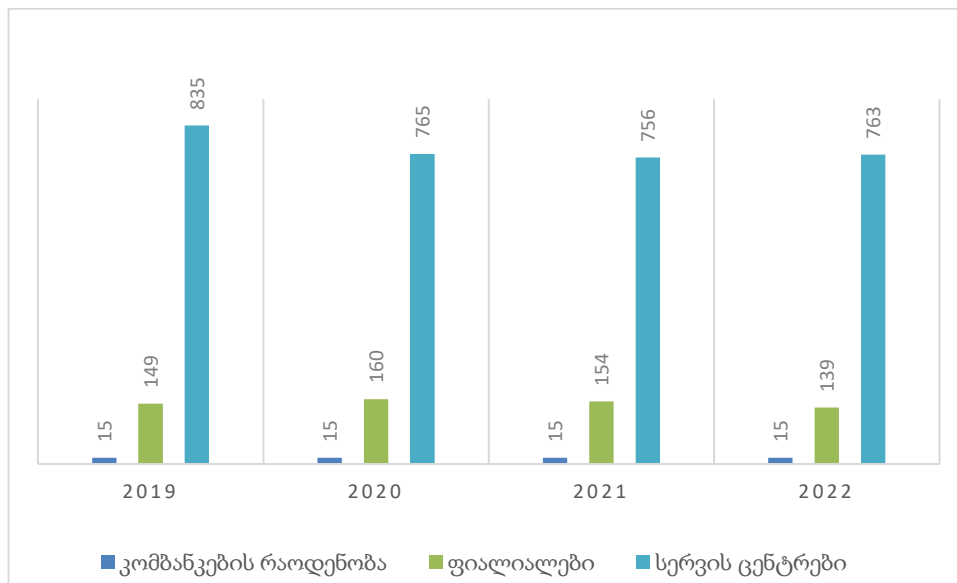
საქმიანობის სტრატეგია უახლოეს და საშუალოვადიან პერსპექტივაში ცვლილებას არ დაექვემდებარება.

ქართულ საბანკო სექტორს პრობლემები შეიძლება დაუდგეს იმ შემთხვევაშიც, თუ საქართველოს ეროვნული ბანკი და საქართველოს პარლამენტი კანონმდებლობის ცვლილების შედეგად გადავა რეგულირების იმ სამართლიან მეთოდებზე, რომლებიც, როგორც წესი დამახასიათებელია მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების საბანკო სექტორის რეგულირებასთან.

თავი 1. საქართველოს საბანკო სექტორის განვითარების ტენდენციები 2019-2022 წლებში

2022 წლის ბოლოსათვის საქართველოში 15 კომერციული ბანკი მოქმედებს, მათ შორის 13 უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით, 139 ფილიალით და 763 სერვისცენტრით, როგორც თბილისში, ასევე საქართველოს პრაქტიკულად ყველა რეგიონში, ბუნებრივია, თუ არ ჩავთვლით ოკუპირებულ რეგიონებს. 2019 წელთან შედარებით ბოლო წლებში ერთი მხრივ, ბანკების ფილიალების და სერვის ცენტრების რაოდენობის შემცირება და მეორე მხრივ, დეპოზიტებისა და სესხების ზრდა და, რაც მთავარია, საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო განაკვეთების შემცირება, მიუხედავად კვლავ მაღალი საპროცენტო სპრედისა გვიჩვენებს, რომ საბანკო სექტორში კონკურენციისთვის გადამწყვეტი არა ბანკების რაოდენობა, ან მათი ავტომატურად შემცირება, არამედ არსებული ბანკების განვითარების დონე და დინამიკაა. ზოგადად კომბანკების რაოდენობა შენარჩუნდა 15 ერთეულის დონეზე, 2022 წელს ახალი ბანკის -პესეარა ბანკის ბაზარზე გამოჩენის მიუხედავად, რუსული ვითი ბი ბანკის შვილობილი ბანკის ვითი ბი ბანკი-საქართველოს ბაზრიდან გასვლის შედეგად, რაც რუსეთისადმი დაწესებული საერთაშორისო სანქციების შედეგად განხორციელდა. 2022 წელს ფილიალების რაოდენობის შემცირებაც 15 ერთეულით დიდწილად დაკავშირებულია ვი თი ბი ბანკის ბაზრიდან გასვლაზე და მისი აქტივების დიდი ნაწილის ბაზის ბანკის საკუთრებაში გადასვლაზე, სამაგიეროდ ბაზის ბანკის მიერ სტრუქტურული რეორგანიზაციის შედეგად გაიზარდა სერვის ცენტრების რაოდენობა.

დიაგრამა №1. კომბანკების ფილიალები და სერვის ცენტრების რაოდენობა(ერთეული)2019-2022 წ

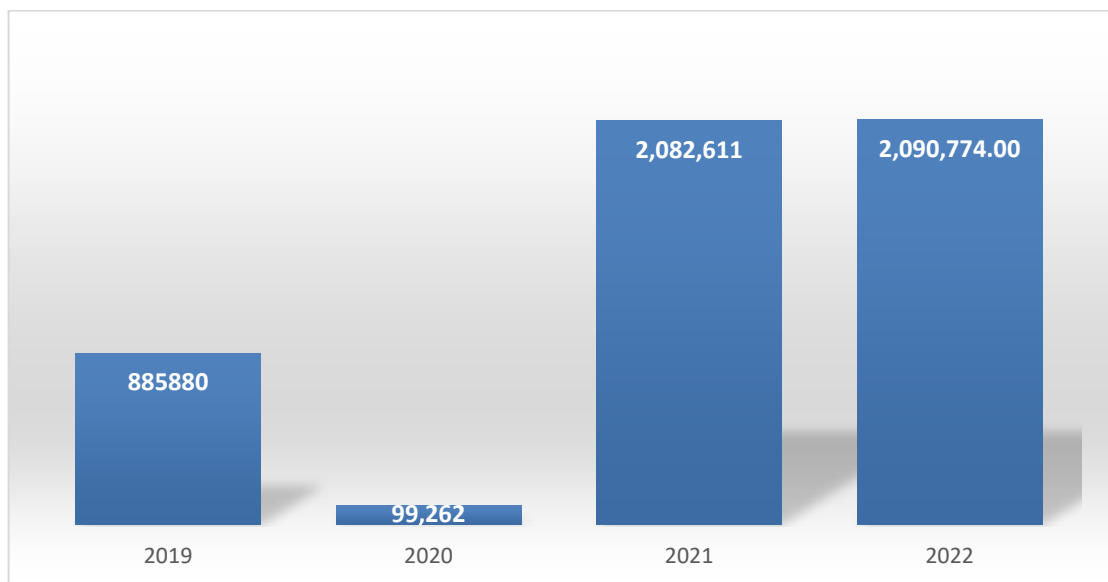

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მიგვაჩნია, რომ სწორედ ეს არის მნიშვნელოვანი საბანკო სექტორისადმი ნდობის შენარჩუნებისა და კიდევ უფრო მეტი განვითარებისთვის. მოგეხსენებათ, რომ გასულ წლებში ბანკების ნაწილი გაიყიდა, ნაწილი სხვა ბანკებს მიუერთდა, ზოგის ლიკვიდაცია განხორციელდა, მაგრამ ეს პროცესები ისე წარიმართა, რომ მეანაბრეები არ დაზარალდებულან. ამასთან, ჩვენ არ გვქონია, რაიმე სერიოზული საბანკო კრიზისი. ეს ტენდენცია 2022 წელსაც გამოხატული იყო, როდესაც ბაზის ბანკმა მოახდინა ვი თი ბანკის აქტივ-პასივების მიერთება ყოველგვარი პრობლემების გარეშე და რაც სისტემის სარეკორდო 2,090 მილიარდიან წმინდა მოგებაშია ასახული. ფაქტიურად, საბანკო სისტემამ მეტად ეფექტურად დაძლია 2020 წლის ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენა, ჰქონდა რა 2021-2022 წლებში საშუალოდ 2 მილიარდიანი წლიური მოგების მაჩვენებელი, ამასთან ამ ტრანსაქციის შედეგად ბაზის ბანკი გახდა აქტივების სიდიდით მეოთხე სისტემური ბანკი საქართველოს ბანკის და თი ბი სი ბანკის და ლიბერთი ბანკის შემდეგ და რაც ვფიქრობთ უახლოეს მომავალში მთლიანი აქტივების 5 %-ს გადალახავს, და შესაბამისად გაზრდის რა საბანკო კონკურენციას, შესაბამისად სესხებზე საპროცენტო განაკვეთებზე პოზიტიურად აისხება, შემცირების მიმართულებით.

რაც შეეხება სისტემის მდგრადობას, უნდა აღვნიშნოთ, რომ მდგრადობის თვალსაზრისით, ბოლო ათწლეულში, მთავარი გამოწვევა იყო 2008-2009 წლების, რასაც დაემატა 2020-2022 წლების კობიდ პანდემიური შოკის ზეგავლენის ზარალიანი ტრენდის დაძლევა, რაც 2009 წლის ბოლოს სისტემის 65 მილიონიან ზარალში, ხოლო 2020 წლის ბოლოს მკვეთრად შპმცირებულ წმინდა მოგების 99 მილიონიან მაჩვენებელში აისახა, რაც როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დაკავშირებული იყო გლობალურ ეკონომიკურ კრიზისთან და რუსეთ საქართველოს სამხედრო კონფლიქტთან.

დიაგრამა №2. კომბანკების წმინდა მოგება(ათასი ლარი)2019-2022 წ

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

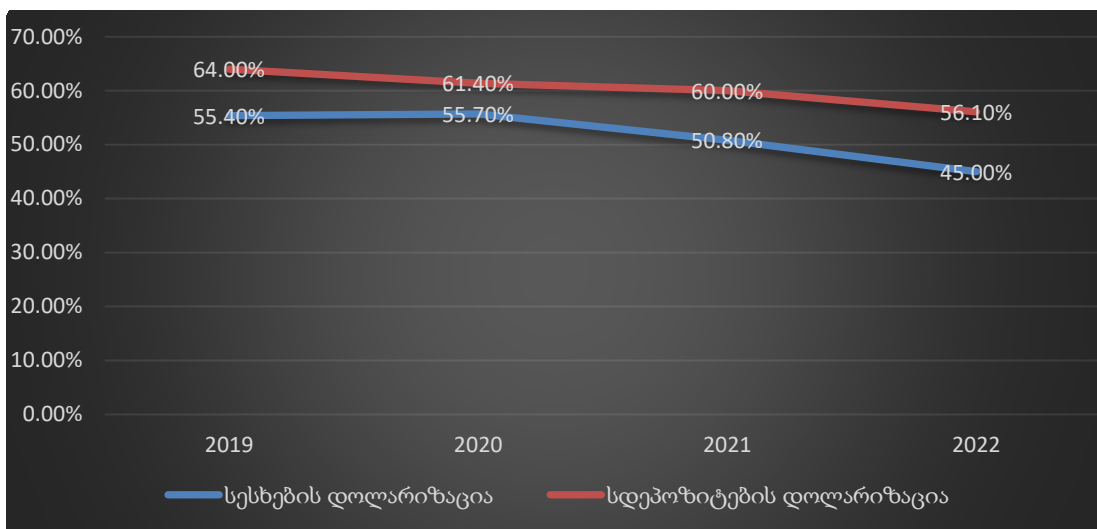
მართალია, ქვეყანამ მიიღო სოლიდური საერთაშორისო დახმარება, მაგრამ საბანკო სექტორზე სერიოზულ ზეგავლენას ახდენდა 2008 წლის ბოლოდან მოყოლებული, ვადაგადაცილებული სესხების ზრდის ტენდენცია, რაც გამოწვეული იყო 2006-2008 წლებში საცალო დაკრედიტების თავისებური „ბუმით“ და პრობლემური სესხების, მათ შორის, განსაკუთრებით სამაჩაბლოში რეგისტრირებული და მოქმედი კომპანიების და მცხოვრები ფიზიკური პირების სესხების ამორტიზაციისა და რესტრუქტურისაციის ხარჯების მკვეთრი ზრდით, რამაც საბოლოო ჯამში სისტემის ზარალზე გასვლა გამოიწვია.

2019-2022 წლებმა ნათლად აჩვენა, რომ საბანკო სისტემის განვითარების ზოგადი ტენდენციები, მიუხედავად არსებული პრობლემებისა და სერიოზული გამოწვევებისა, მთლიანობაში მაინც დადებითად უნდა შეფასდეს. ამის თქმის საფუძველს იძლევა საერთაშორისო სვალუტო ფონდის და მსოფლიო ბანკის დადებითი შეფასებები და თავად საბანკო სექტორში მიმდინარე პროცესები, პირველ რიგში ბაზელი 3-ის მეტრიკაზე გადასვლა, და ახალი საბანკო რეგულაციები, რაც უახლოეს წლებში რისკების შემცირებასთან ერთად და საკრედიტო რესურსებზე ხელმისაწვდომობას გაზრდის.

ბოლო წლებში დოლარიზაციის მაღალი მაჩვენებელი 2016 წელს იყო, როცა სესხების დოლარიზაცია 64.5 %-ის, ხოლო დეპოზიტების დოლარიზაცია 72 %-ის ფარგლებში მერყეობდა. ცნობილია, რომ მაღალდოლარიზებული ეკონომიკა ატარებს მაღალ სვალუტო რისკებს, რომლის დაზღვევა არა თუ მცირე და საშუალო ბიზნესს, არამედ ხშირად მსხვილ ბიზნესსაც კი უჭირს. ჩვენ ვნახეთ, რომ თუნდაც 2014-2016 წლებში განვითარებული შოკებისას, ძალზე ბევრი მცირე საწარმო სერიოზული პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა, ან სულაც დაიხურა. დოლარიზაციის შემცირება 2017 წელს დაიწყო და გაგრძელდა 2022 წელსაც.

ნიშანდობლივია, რომ 2019-2022 წლებში სესხების დოლარიზაცია 10 პროცენტული პუნქტით, ხოლო დეპოზიტების 12 პროცენტული პუნქტით შემცირდა და შემცირების ტემპი 2020 წლის შემდეგ ხდება თვალსაჩინო რაც ნიშნავს, რომ დოლარიზაციის სტრატეგიამ მთლიანად გაამართლა შესაბამისად აისახა რა პოზიტიურად კრიზისულ პერიოდში.

დიაგრამა №3. სესხების და დეპოზიტების დოლარიზაცია, პროცენტებში, 2019-2022 წ

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ 2017 წელს დაწყებული ლარიზაციის პროგრამის მიზანი ეკონომიკური ზრდის მხარდაჭერაა, სალარე სესხებზე მოთხოვნის სტიმულირებით, რაც საბოლოო შედეგში სალარე რესურსებზე ხელმისაწვდომობის ზრდას და მოხმარების სტიმულირებას ითვალისწინებს, როგორც სალარე სესხების ვადიანობის დაგრძელების, ისე საპროცენტო განაკვეთების შემდგომი შემცირების მიმართულებით. ზღვარი, რომლის ფარგლებში კრედიტის ლარში აღება სავალდებულო გახდა, არსებული 100 ათასიდან 200 ათას ლარამდეა გაზრდილი და აღნიშნული რეგულაცია შემდეგ ლიზინგზეც გავრცელდა, ამასთან, თუ მოქმედი რედაქციის თანახმად, შეზღუდვა ვრცელდება მხოლოდ ფიზიკური პირისაგან ლიზინგის საზღაურის ფასის მიღებაზე და ფიზიკურ პირზე საბანკო კრედიტის გაცემაზე, ცვლილებების შედეგად, აღნიშნული პოლიტიკა გავრცელდა აგრეთვე იურიდიულ პირებზეც.

ამასთან ჩვენი შეფასებით არსებული ტენდენცია აჩვენებს, რომ მოქნილი გაცვლითი კურსის პირობებში, დოლარიზაციის შემცირება მომავალშიც გაგრძელდება, რაც მნიშვნელოვნად შეამცირებს საკრედიტო რისკებსაც.

მიგვაჩნია, რომ ლარიზაციის სტრატეგიამ მთლიანად გაამართლა, რადგან სტრატეგიის მთავარი ამოცანაც ეს არის, არა უბრალოდ საკრედიტო პორთფელში სალარე სესხების ზრდა, არამედ მისი ასახვა ვალდებულებების, და პირველ რიგში დეპოზიტების, როგორც დაფინანსების პოტენციური წყაროს მხარეს.

ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ლარიზაცია მხოლოდ ლარში გასაცემი სესხების ლიმიტების დადგენა იყოს. 2017 წლის დასაწყისიდან მოყოლებული ეროვნულმა ბანკმა და მთავრობამ რამდენიმე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიიღეს. გარდა ლარით ფასდადების შემოღებისა, კომერციულ ბანკებში დაინერგა უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვის დაცული მომსახურება (ე.წ. "escrow" მომსახურება), რომელიც ლარში ხორციელდება და მიზნად ისახავს უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვისას საფასურის გადახდისა და ქონების დასაკუთრებასთან დაკავშირებული რისკების აცილებასა და ხარჯების შემცირებას. გარდა ამისა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციის შესაბამისად, ეროვნულმა ბანკმა შემოიღო ბაზელ III-ის შესაბამისი ლიკვიდობის გადაფარვის კოეფიციენტი, სადაც უპირატესობა მიენიჭა ეროვნულ ვალუტას, ხოლო ასევე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციის შესაბამისად, ეროვნული ბანკი მაკროპრუდენციული ინსტრუმენტების მეშვეობით უზრუნველყოფს სავალუტო რისკისგან დაუცველ (არაჰეჯირებულ) მსესხებლებზე უცხოურ ვალუტაში სესხების შემთხვევაში ადეკვატური ბუფერების არსებობას.

მაგრამ ბიზნეს დაკრედიტების ზრდის ხელშეწყობისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია ლარის გრძელვადიანი სესხების ხელმისაწვდომობის ზრდა, კომერციულ ბანკებს უნდა ჰქონდეთ საკმარისი ლიკვიდური აქტივები მოკლევადიანი დეპოზიტების გრძელვადიან სესხებად გადასაქცევად. აქედან გამომდინარე, *ლარიზაცია და დოლარიზაციის შემდგომი შემცირება კაპიტალის ბაზრის და თლიანობაში საფონდო სეგმენტის განვითარებაზე იქნება დამოკიდებული.*

კაპიტალის ბაზრის განვითარებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ 2018 წლიდან ფინანსთა სამინისტრომ დაიწყო მაღალი ლიკვიდურობის მქონე ფასიანი ქაღალდების გამოშვება (ე.წ. "ბენჩმარკ" ბონდები), სადაც სახაზინო ვალდებულებების და ობლიგაციების ემისიის კალენდარის პროექტი შედგენილია 2, 5 და 10 წლის ვადიანობის მქონე სახაზინო ობლიგაციების ბენჩმარკ ბონდებად გამოშვების გათვალისწინებით 2020, 2023 და 2028 წლების დაფარვის ვადების მიხედვით. აღნიშნული ინსტრუმენტი წარმოადგენს გამსხვილებულ ემისიებს წინასწარ ცნობილი პერიოდულობით და თანაბარი მოცულობებით რომლის მთავარი მახასიათებელია მაღალი ლიკვიდობა და წინასწარ პროგნოზირებადობა და რომლის შედეგადაც ბაზრის მონაწილეებს ეცოდინებათ შემდეგი ხუთი წლის განმავლობაში სავარაუდო ემისიის კალენდარი. თითოეული ვადიანობისთვის ბენჩმარკ ბონდის მოცულობა განისაზღვრა 2 წლიანი 480 მილიონის, 5 წლიანი 360 მილიონის, ხოლო 10 წლიანი 100 მილიონი ლარის ოდენობით. ამასთანავე, იწყებს ამუშავებას პირველადი დილერების ინსტიტუტი, რაც სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების პირველად აუქციონზე მონაწილე ბანკებს მისცემს ვალდებულებას ხელი შეუწყონ მეორადი ბაზრის ლიკვიდურობას ბაზრის ყველა მონაწილისათვის.

ცალკე თემაა საფონდო ბაზრის, არსებული და პრაქტიკულად უფუნქციოდ დარჩენილი მოდელის ტრანსფორმაცია ან ახალი ვარიანტის შექმნა, რადგან საერთაშორისო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ მხოლოდ კაპიტალის ბაზრის განვითარება საკმარისი არ იქნება. თუ ბიზნეს სჭირდება ალტერნატიული რესურსირების წყაროები. თავის მხრივ, საფონდო სეგმენტის განვითარება ბანკებსაც მისცემს საშუალებას განავითარონ საინვესტიციო საბანკო მომსახურება, დღეს ბანკების აქტიურ ოპერაციებში პრაქტიკულად ნულოვანია ფასიანი ქაღალდების პორთფელი დილინგური ოპერაციებისათვის, ხოლო ფინანსური მომსახურების თვალსაზრისით, საინვესტიციო ბანკინგის მექანიზმები პრაქტიკულად არ გამოიყენება.

ძალზე საინტერესოა თუ როგორ აისახება საფონდო ბაზრის განვითარება მომავლის მოლოდინებზე, რაც საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მნიშვნელოვან მდგენელსაც წარმოადგენს. ამ სახის კვლევები იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ მოიცავს როგორც

ინდუსტრიულ, ისე განვითარებად ქვეყნებს, რადგან ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანას აქვს უფრო ლიკვიდური საფონდო ბირჟები, ვიდრე ქვეყნებში, რომლებსაც აქვთ უფრო მაღალი მშპ ერთ სულ მოსახლეზე.

როგორც ვხედავთ არსებობს პირდაპირი კავშირი საფონდო ბაზრის განვითარებასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის, მაგრამ არის თუ არა საფონდო ბირჟის ლიკვიდურობა კორელაციაში საბანკო განვითარებასთან - და არის თუ არა ეს უკანასკნელი ფინანსური ფაქტორი, რომელიც ნამდვილად უწყობს ხელს ეკონომიკურ ზრდას?

საფონდო ბირჟებს, ბანკებსა და ზრდას შორის ურთიერთობის შესაფასებლად, ქვეყნები დაიყო ოთხ ჯგუფად. 1 ჯგუფს ჰქონდა საშუალოზე მეტი საფონდო ბირჟის ლიკვიდობა (როგორც იზომება ღირებულების ვაჭრობა-მშპ-ის თანაფარდობით) 1976 წელს და საშუალოზე მეტი საბანკო განვითარება. 2 ჯგუფს ჰქონდა ლიკვიდური საფონდო ბაზრები 1976 წელს, მაგრამ საბანკო განვითარება საშუალოზე ნაკლები იყო. 3 ჯგუფს ჰქონდა საშუალოზე ნაკლები საფონდო ბირჟის ლიკვიდობა 1976 წელს, მაგრამ კარგად განვითარებული ბანკები. 4 ჯგუფს ჰქონდა არალიკვიდური საფონდო ბაზრები 1976 წელს და საშუალოზე ნაკლები საბანკო განვითარება

მიმაჩნია, რომ ამ ამოცანის გასაღებიც სწორედ განვითარების ამ პარადიგმაშია- ქვეყნები, რომლებსაც ჰქონდათ ლიკვიდურ საფონდო ბაზართან ერთად, ასევე კარგად განვითარებული საბანკო სექტორი, ბევრად უფრო სწრაფი ზრდა ჰქონდათ, ვიდრე ქვეყნები, რომლებსაც აქვთ როგორც არალიკვიდური ბაზარი, ან განუვითარებელი ბანკები ან მათი ჰიბრიდი.

ამრიგად, ეს რეალობა მთლიანად ანგრევს აქ გაბატონებულ ეკონომიკურ შეხედულებებს, სადაც საფონდო ბირჟის განვითარებისათვის არ არის შესაფერისი გარემო, ხოლო არალიკვიდური ბაზრის პერსპექტივაც საბანკო განვითარების წინააღმდეგ არის წარმოდგენილი. პირიქით, თითოეული მათგანი თავისთავად დამოუკიდებლად წარმოადგენს მომავალი ეკონომიკური ზრდის ძლიერ პროგნოზს. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ლიკვიდური კაპიტალის ბაზარი უფრო მეტ ინვესტიციას გულისხმობს, ახალი აქციების გაყიდვები არ არის ამ გაზრდილი ინვესტიციის დაფინანსების ერთადერთი წყარო.

კიდევ ერთი პარადიგმა იმაში მდგომარეობს, რომ საფონდო ბაზრები, როგორც წესი, ავსებენ, თუმცა არ ანაცვლებენ საბანკო დაკრედიტებას და ობლიგაციური ვალდებულებების ნაწილსაც და შესაბამისად, კომერციული ბანკებთან კონკურენციაში თუ საფინანსო სექტორი სწორად ვითარდება, ორივე სეგმენტი და მთლიანად ეკონომიკა მოგებულნი რჩება.

დღესაც კორპორატიული კაპიტალის ნაწილი ფინანსდება გაუნაწილებელი მოგებით და საბანკო სესხებით. მიუხედავად იმისა, რომ განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში საფონდო ბირჟის უფრო დიდი ლიკვიდობა უკავშირდება ობლიგაციებისა და საბანკო სესხების მეშვეობით მოზიდული კაპიტალის ოდენობის ზრდას, რის გამოც კორპორატიული ვალის კოეფიციენტები იზრდება ბაზრის ლიკვიდობასთან ერთად.

საფონდო ბაზარი, ისევე როგორც საბანკო, ფინანსური ბაზრის ორი უზარმაზარი სეგმენტია, ორივე "იბრძვის" ოღონდ კარგი გაგებით მოქალაქეების დანაზოგებისა და სხვა ინსტიტუციონალური ინვესტორების საინვესტიციო ფონდების თანხებისათვის, რაც ზრდის კიდევ კონკურენციას საფინანსო ბაზარზე.

ქართული საფონდო ბაზრის მოდელის მთავარი სუსტი მხარე, სწორედ ამ პარადიგმაშია სამიებული. ასეთ პირობებში ერთ მხარეს რაიმე გადახრა და არაპროპორციული მიდგომა ერთ-ერთი სეგმენტის განვითარების მიმართ აუცილებლად გამოიწვევს მეორე სეგმენტის სტაგნაციას, რაც სამწუხაროდ ჩვენს შემთხვევაში მოხდა კიდევ.

ამ დროს სტრატეგიული პარადიგმა, რომ საფონდო საქმიანობა და სადეპოზიტო, საკრედიტო და საანგარიშსწორებო ანუ საბანკო საქმიანობა მკვეთრად იყოს გამიჯნული (საკანონმდებლო დონეზე) ერთმანეთისაგან, ფინანსური ბაზრის პროპორციულად განვითარების მთავარ წინაპირობად მიიჩნევა.

კომერციული ბანკები არიან რა სააქციო საზოგადოებები, თავად ახდენენ აქციების ბირჟებზე კოტირებას, მაგრამ კონკურენტული სივრცის პრინციპიდან გამომდინარე, ბანკები გამოდიან სხვა საზოგადოებების კონკურენტებად, რესურსების მოზიდვის საბანკო სესხის ალტერნატიული ღირებულებიდან და ხასიათიდან გამომდინარე.

ლიკვიდური საფონდო ბაზარი კომპანიებს მისცემს საბანკო კრედიტზე დამოკიდებულების შემცირების ალტერნატივას, შედარებით იაფი ფულის მოძიების შესაძლებლობას. თავის მხრივ, ეს ბანკებს აიძულებს დაიწყონ მოძრაობა საპროცენტო განაკვეთის და შესაბამისად წმინდა საპროცენტო მარჟის კიდევ უფრო შემცირებისაკენ.

კარგად ფუნქციონირებადი საფონდო ბაზრები სტიმულს აძლევს ეკონომიკურ ზრდას და განვითარებას ფინანსური რესურსების მობილიზების ხელშეწყობით და მათთან გაერთიანებით, ვისაც კაპიტალი სჭირდება ინოვაციისა და ზრდისთვის, მათთან, ვისაც აქვს ინვესტიციების რესურსები. ისინი ამას აკეთებენ რეგულირებულ, უსაფრთხო და გამჭვირვალე გარემოში. ბირჟები ასევე ცდილობენ ხელი შეუწყონ კარგ კორპორატიულ

მმართველობას მათ ჩამოთვლილ ემიტენტებს შორის, წახალისონ გამჭვირვალობა, ანგარიშვალდებულება და პატივისცემა აქციონერებისა და ძირითადი დაინტერესებული მხარეების უფლებების მიმართ.

ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ სახელმწიფო საწარმოების რეფორმის დაწყების პერიოდს და ისეთი მსხვილი ენერგეტიკული პროექტის, როგორც ანაკლიის პორტის მშენებლობა ან ხუდონჰესის რეკონსტრუქცია, ქართული კომპანიების IFRS ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტებზე გადასვლის ფაქტორთან ერთად, გვაქვს შესანიშნავი შანსი ლიკვიდური საფონდო ბაზარი საშუალოვადიან პერსპექტივაშიც კი მივიღოთ. აქვე დავძენ, რომ ლიკვიდური საფონდო ბაზრის განვითარების გარეშე ზედმეტია საუბარი საბანკო საპროცენტო განაკვეთების მნიშვნელოვან დაწევაზე, რაც ეკონომიკის სწრაფ ზრდაზე და სიღირის დაძლევაზე მოქმედებს ნეგატიურად.

კიდევ ერთი, პირველ ნაწილში განხილული წამყვანი საფონდო ინდიკატორი- აქციების საბაზრო ღირებულების იგივე საფონდო კაპიტალიზაციის წილი მშპ-ში ევროკავშირის ქვეყნების საშუალო მაჩვენებლის მიხედვით 2021 წელს 55 %-ს შეადგენდა, ხოლო ცალკეული ქვეყნებისა გაცილებით მეტსაც. ჩვენსავით ისეთი პატარა ქვეყნის როგორც ისლანდიაა საფონდო ბაზრის კაპიტალიზაციის წილი მშპ-ში იყო 75.6 %, ხოლო მშპ ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით აშშ დოლარში-68,7 ათასი იყო, კიდევ ერთი პატარა სახელმწიფო მალტას შემთხვევაში საბაზრო კაპიტალიზაციის წილი 32 %-ს შეადგენდა, ხოლო მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 33.5 ათასი აშშ დოლარი იყო, ირლანდიის შემთხვევაში საბაზრო კაპიტალიზაციის წილი 37 %-ს შეადგენდა, ხოლო მშპ ერთ სულ მოსახლეზე სულაც 100 ათასი აშშ დოლარი იყო, თუნდაც ხორვატიის ანალოგიური მონაცემები საბაზრო კაპიტალიზაციის მშპ-სთან 32 %-იანი ფარდობისას, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ 17, 6 ათას აშშ დოლარს შეადგენდა. შედარებისათვის, საქართველოს შემთხვევაში 2022 წელს მთლიანი საბაზრო კაპიტალიზაცია 2 %-ის ფარგლებში იყო, ისიც ობლიგაციების ხარჯზე, ხოლო მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 5 200 აშშ დოლარს შეადგენდა. საფონდო ბაზრის დეგრადაციის სურათს ასახავს საბაზრო კაპიტალიზაციის მრუდიც, რომელიც 2007 წელს ანუ საკანონმდებლო ცვლილებებამდე საბაზრო კაპიტალიზაციის წილი მშპ-ში შეადგენდა 13 %, და საფონდო ბაზრის არსებული მოდელის უპერსპექტივობასაც ცხადად აჩვენებს! აქვე დავძენ, რომ ჩვენ ლიკვიდური საფონდო ბაზრის პირობებში, დღეს მშპ სულ მინიმუმ 25 % ით მეტი გვექნებოდა, ხოლო მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 10 000 დოლარზე მეტი, ნაცვლად თუნდაც დღევანდელი 6700 აშშ დოლარისა!

თუ რა მდგომარეობაშია საქართველოს საფონდო ბაზარი ეს საქართველოს საფონდო ბირჟის(GSE) ინფორმაციული ნაწილიდანაც კარგად მოჩანს. წარმოდგენილ სამივე

სალისტინგო ჯგუფში(A, B, C) A- ყველაზე მაღალ სალიტინგო ჯგუფში არის წარმოდგენილი 9 კომპანიის ფასიანი ქაღალდებიდან 8 ობლიგაციას წარმოადგენს და მხოლოდ “საქართველოს ბანკის” აქციები არის წარმოდგენილი. B სალისტინგო ჯგუფშიც ობლიგაციებია წარმოდგენილი, და მხოლოდ 3 ქართული კომპანიის აქციებია, მხოლოდ 4 ქართული კომპანიის აქციებია წარმოდგენილი და ისიც არასალისტინგო - C ჯგუფში.

ფაქტიურად გაქარწყლებულია კიდევ ერთი შეხედულება, რომლის მიხედვითაც საფონდო ბაზრის არსებულ მოდელს დრო სჭირდებოდა ასამუშავებლად, რაც წამყვანი ქართული კომპანიების მართვის კულტურის დახვეწის და ფინანსური მონაცემების გამჭვირვალობითაც იქნებოდა გამყარებული. რომელ ლიკვიდურობაზე ან პერსპექტივაზე ა აქ საერთოდ საუბარი, როდესაც საქართველოს საფონდო ბირჟის ინდექსი GSX თუნდაც 2018 წელთან შედარებით 154 დან 108 -მდე იყო დაცემული გასული წლის ივნისში, ხოლო მიმდინარე წლის იანვარში სულაც 76.09 ნიშნულამდეა დაცემული. ამასთან,თუ 2018 წელს საბირჟო ლისტინგში 62 ფასიანი ქაღალდი იყო, დღეს ეს მაჩვენებელი 31 არის შემცირებული!

ინვესტიციები, იქნება ეს ფინანსურ ბაზრებზე თუ პროდუქტის ბაზრებზე (სოფლის მეურნეობა, უძრავი ქონება, წარმოება და ა.შ.), არის ეკონომიკური ვაჭრობის, ზრდისა და კეთილდღეობის მთავარი მამოძრავებელი ძალა. ვინაიდან მთავრობები და მარეგულირებლები ფოკუსირებულია ისეთი პოლიტიკის შექმნაზე, როგორცაა საპროცენტო განაკვეთების შემცირება, რომელიც ხელს უწყობს ინვესტიციების კულტურას, საფონდო ბაზრები პოპულარობას იძენს, როგორც ინვესტორების მთავარი მიმართულება. სულ უფრო მეტი ადამიანი ეძებს ინვესტირებას ზრდის პოტენციალის მქონე კომპანიებში. სწორედ აქციების ფლობა ქმნის ქონებას და სიმდიდრესაც!

ჩვენი ქვეყნის განვითარების მთავარი ეკონომიკური პარადიგმაც იმაში მდგომარეობს, რომ 2007 წლიდან აქ რეფორმატორად მიჩნეული კახა ბენდუქიძის რეფორმების შედეგად, საფონდო ბაზარი იმდენად ჩამოიშალა, რომ დღემდე ვერ გამართულა, და როგორც იტყვიან პულსიც აღარ ესინჯება, ხოლო ცალკეული ბანკების ინტერესმა მთლიანად გადაწონა საფონდო ბაზარი.

თავი 2. ახალი საბანკო რეგულაციები და მათი მოსალოდნელი ზეგავლენა

სებ-ის ახალი მოთხოვნები ადგენს სესხის გაცემის კრიტერიუმებს, რომელთა შესრულებაც სავალდებულო იქნება როგორც კომერციული ბანკებისათვის, ასევე საქართველოს ეროვნული ბანკის რეგულირებისა და ზედამხედველობის ქვეშ უნდა მოექცეს სესხის გამცემი ყველა ორგანიზაცია, იქნება ეს მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, ლომბარდები თუ ცალკეული პირები.

ამ ტიპის რეფორმები თავის დროზე პრაქტიკულად ყველა წამყვანი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში განხორციელდა იქნება ეს ამერიკის შეერთებული შტატები თუ ევროკავშირის ქვეყნები. მიზანი არაფორმალური სექტორის, სოციალური და სისტემური რისკების მნიშვნელოვნად შემცირება იყო. მხოლოდ მისასალმებელია, რომ რეფორმა სესხის გაცემისას შემოსავლის დადასტურების სავალდებულო მოთხოვნაზე გადასვლას მხოლოდ საბანკო დაწესებულებებისათვის არ მოითხოვს და არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებებზეც გავრცელდება. ეს თავის მხრივ ამცირებს რისკებს, შემცირდეს საბანკო დაკრედიტება და სამაგიეროდ, ფიზიკური პირები გადავიდნენ ლომბარდებში და კერძო მევახშეებთან.

საბანკო და არასაბანკო საკრედიტო სეგმენტში მიმდინარე რეფორმა, პირობითად ორ ეტაპად შეიძლება დავყოთ. კერძოდ, 2017 წელს, რეფორმის პირველ ეტაპზე მოხდა საპროცენტო განაკვეთების ზღვრის დადგენა, ეფექტური წლიური საპროცენტო განაკვეთის ზედა ზღვარი შემცირდა 100 % -ის ოდენობით, ხოლო დარიცხული და გადასახდელი პროცენტი, საკომისიო და ჯარიმა ჯამურად სესხის ნარჩენი ძირის 150%-ს არ უნდა აჭარბებდეს. ამ ნორმატივების შემოღების შედეგად ონლაინ გამსესხებელი კომპანიების დიდ ნაწილს ბაზრის დატოვება მოუწია(სხვადასხვა მონაცემებით მათი რაოდენობა 75-ს აღემატებოდა), ნაწილი კი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციად გადაკეთდა, თუმცა პრობლემა მხოლოდ ნაწილობრივ მოიხსნა. ბაზარზე კვლავ რჩებოდა კომპანიების ნაწილი, ძირითადად ლომბარდები და ფიზიკური პირები ე.წ. კერძო იპოთეკარების სახით, რომლებიც რეგულაციის გარეთ იყვნენ დარჩენილი.

რეფორმის მეორე ეტაპზე ეს პრობლემაც მოიხსნა. ათასამდე ლომბარდი და 100-მდე მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია, კერძო იპოთეკარებზე რომ აღარაფერი ითქვას ჩვენნაირი პატარა ეკონომიკისთვის ძალიან ბევრია. ბუნებრივია, მათი ნაწილი ბაზარს დატოვებს, მაგრამ ეს პროცესი შედარებით უმტკივნეულო იქნება. ონლაინ გამსესხებელი კომპანიების ბაზრიდან გასვლა ინვესტიციების გადინებას და უმუშევრობის გაზრდას პრაქტიკულად არ მოყოლია.

დღეს ყველა მსხვილი ონლაინ გამსესხებელი კომპანია, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციის სახით აგრძელებს ფუნქციონირებას. ვფიქრობთ, რომ ამ შემთხვევაშიც ანალოგიური პროცესები განვითარდება.

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანებით "კომერციულ ბანკებში კრედიტების კონცენტრაციისა და მსხვილი რისკების შესახებ დებულებაში" ცვლილებები შევიდა, რომლის თანახმადაც შეიზღუდა მომხმარებელთა გადამხდელუნარიანობის სრულფასოვანი ანალიზის გარეშე სესხების გაცემა. კერძოდ, ასეთი სესხების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს კომერციული ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 25%-ს. სესხების ზღვრის კაპიტალის 25 %-მდე ლიმიტის დაწესება საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკისათვის მიღებული ნორმატივია, და იგი პირველ რიგში კაპიტალის რისკის შემცირებას ემსახურება. თუ ბანკს სურს გაზარდოს დაკრედიტება, მაშინ მოუწევს კაპიტალის გაზრდაც, გარდა ამისა ამ ლიმიტის შემოღება ხელს შეუწყობს კაპიტალზე უკუგების მაღალი ნორმის დაწევასაც ანუ შეამცირებს რა კაპიტალის მულტიპლიკატორს კიდევ უფრო სტაბილურს გახდის სისტემის ფუნქციონირებას.

ამასთან, მსესხებლის გადამხდელუნარიანობის სრულფასოვანი ანალიზის გარეშე უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სესხების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 15%-ს(Loan to Value Ratio) და სესხის გაცემისას, სესხის მომსახურების კოეფიციენტი(PTI) არ უნდა იყოს 30%-ზე მეტი, რაც არის საკმაოდ მკაცრი მოთხოვნა ბანკებისთვისაც კი და წარმოადგენს მსესხებლის ყოველთვიური გადასახდელებისა და ყოველთვიური წმინდა შემოსავლების თანაფარდობას. სესხის მომსახურება/ დადასტურებულ შემოსავალთან ლიმიტების დაცვის მოთხოვნა, რომელიც შემოსავლის სიდიდის მიხედვით 20-30%-ის ფარგლებშია განსაზღვრული, ამასთან ერთად წესდება ვადიანობის ლიმიტები საცალო პროდუქტებზე, როგორც იპოთეკურ სესხებზე, ასევე ავტოსესხებზეც, რაც საკმაოდ მკაცრი მოთხოვნებია თუ დადასტურებული შემოსავლის ჩვენების ვალდებულებასაც გავითვალისწინებთ.

გარდა ამ სიახლისა, ახალი რეგულაციების შედეგად, რომელთა ნაწილიც განხილვის პროცესშია, მსესხებლის ყოველთვიურ წმინდა შემოსავლებს და გადასახდელებს შორის სხვაობა უნდა აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს, ამასთან იზღუდება ისეთი სესხის გაცემა, როდესაც მსესხებელი იხდის მხოლოდ დარიცხულ პროცენტს, ხოლო ძირს ან ძირის მნიშვნელოვან ნაწილს (ნახევარზე მეტს) ვადის ბოლოს. ძირის გადახდა სასურველია ხდებოდეს მსესხებლის შემოსავლებზე მორგებული გონივრულად შედგენილი გრაფიკის მიხედვით, დგინდება ჯარიმების ზედა ზღვარი, რაც წლიურად ნარჩენი ძირის 100 %-ს არ

უნდა აღმატებოდეს, რაც დამახასიათებელია ევროპის ქვეყნებისათვის და დღეს თუ არ ჩავთვლით ბიზნეს სესხებს, ისიც ნაწილობრივ, ნაკლებად არის ქართულ საბანკო პრაქტიკაში მიღებული.

არ გამართლდა სკეპტიკოსთა თვალსაზრისი, რომ რომ ამ სახის რადიკალური გადასვლა აჩენს რისკებს, რადგან ბანკებს მოუწევდათ ბიზნესმოდელების ტრანსფორმაცია, რასაც დაკრედიტების ტემპების შემცირება უნდა მოყოლოდა.

2018 წლის 1 ნოემბრიდან შემოვიდა დადასტურებული შემოსავლის მოდელი. სესხის გამცემმა ნებისმიერმა ორგანიზაციამ სესხი უნდა გასცეს მსესხებლის გადამხდელუნარიანობის სრულფასოვანი ანალიზის საფუძველზე, რაც გულისხმობს მსესხებლის არა მხოლოდ ხარჯებისა და ვალდებულებების არამედ პირველ რიგში შემოსავლების დეტალურ ანალიზსაც. ახალი მოთხოვნების თანახმად, სესხის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებამდე სესხის გამცემი ორგანიზაცია ვალდებული იქნება მსესხებლის შესახებ დეტალური ინფორმაცია მოიძიოს როგორც საკრედიტო საინფორმაციო ბიუროში, ასევე საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურის ელექტრონულ სისტემაში ან მოითხოვოს ცნობა შემოსავლების შესახებ შემოსავლების სამსახურიდან და სესხის გაცემაზე გადაწყვეტილების მიღებისას გაითვალისწინოს აღნიშნული ინფორმაცია. შესაბამისად, ბანკებს და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს, ასევე სხვა არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებებს ექნებათ შემოსავლების სამსახურის ბაზებზე წვდომის გამარტივება, შემოსავლების სამსახური კლიენტის თანხმობის შემთხვევაში უზრუნველყოფს სესხის გამცემებისათვის კლიენტის შესახებ დაცული მონაცემების მიწოდებას. რეგულაციების მიხედვით, ასევე იცვლება სესხების გაცემის ვადები. რეგულაციებით, იპოთეკური სესხის მაქსიმალურ ვადად - 15 წელი, უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სამომხმარებლო სესხზე - 10 წელი, სატრანსპორტო სესხის შემთხვევაში - 6 წელი, სხვა დანარჩენი სესხებისთვის კი მაქსიმალურ ვადად - 4 წელია განსაზღვრული.

ამასთან, 2020 წლის მარტს შევიდა ძალაში ფიზიკური პირის დაკრედიტების შესახებ დებულება, რომლის თანახმადაც ა) ფიზიკურ პირზე, რომლის ჯამური სასესხო ვალდებულებები სესხის გამცემი ორგანიზაციების მიმართ სესხის გაცემის შემდეგ გადააჭარბებს 1,000,000 ლარს ან მის ეკვივალენტს უცხოური ვალუტით. ამ ქვეპუნქტით განსაზღვრული 1,000,000 ლარის ლიმიტის დაანგარიშებისას გაითვალისწინება ყველა ტიპის ჯამური ვალდებულება (მათ შორის, ფულადი სახსრებით უზრუნველყოფილი), გარდა თავდებობისა და უზრუნველყოფის საშუალების მიწოდების ფორმით არსებული ვალდებულებებისა;

ეროვნული ბანკის ახალი რეგულაციები 2020 წლის 17 მარტს განახლდა. ასევე, იცვლება იპოთეკური სესხის აღების პირობებიც. აღნიშნული რეგულაციები, ქვეყანაში ჭარბვალიანობის შემცირებას ემსახურება.

1. შეიზღუდა სესხის ყოველთვიური გადასახადი და მიზნობრიობა

ანუ განისაზღვრა თვეში მაქსიმუმ რა თანხის გადახდა შეგიძლია ვალდებულებებში შენი შემოსავლის გათვალისწინებით. სიტყვაზე, თუ შენი თვიური შემოსავალი 1000 ლარზე ნაკლებია და უცხოურ ვალუტაში გაქვს რამე სესხი, თვეში შეიძლება ამ შემოსავლის მხოლოდ 25% მიმართო სესხის დასაფარად, ხოლო თუ შენი შემოსავალიც და სესხიც ერთსა და იმავე ვალუტაშია, მაშინ შემოსავლის მაქსიმუმ 35%-ს სესხის მიმართავ ყოველთვიურ გადასახადზე. ასევე, შემოსავალს გამოკლებული სესხის ყოველთვიური გადასახადი აუცილებლად უნდა აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს. ასე გამოიყურება შემოსავლების მიხედვით განსაზღვრული ყოველთვიური გადახდების პროცენტები. კერძოდ, არაჰეჯირებულია მსესხებელი, იმ შემთხვევაში თუ, მისი ყოველთვიური წმინდა შემოსავალი და სესხის ვალდებულება სხვადასხვა ვალუტაშია.

2. შეიცვალა შემოსავლის დადასტურების პროცესიც და ნებისმიერი ტიპის ვალდებულების აღებისას აუცილებლად უნდა დაადასტურო შემოსავალი. რეგულაცია ეხება როგორც ბანკებს, ასევე, სესხის გამცემ ყველა სუბიექტს. შემოსავლებად კი განისაზღვრება ნებისმიერი ტიპის შემოსავალი, რომელიც დასტურდება საბანკო ამონაწერით ან შემოსავლების სამსახურის მონაცემით. თვითდასაქმებულ პირებზეც გაიცემა სესხები, თუ დაადასტურებენ შემოსავლებს.

3. ცვლილებები ეხება ფიზიკური პირების და ინდემწარმეების ყველა ტიპის სესხს, კერძოდ 1 იანვრიდან შეიცვალა სამომხმარებლო სესხის, ავტო სესხის, განვადების, საკრედიტო ბარათის, სწრაფი სესხისა და იპოთეკური სესხის აღების პროცესი.

შეზღუდვები არ ვრცელდება იმ პირებზე ვისი ჯამური ვალდებულებაც აღემატება 1 მილიონ ლარს, ან მათზე, ვინც აკმაყოფილებს გათვითცნობიერებული ინვესტორის კრიტერიუმებს (“ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად).

4. რეგულაციები ეხება სესხის გამცემ ყველა ორგანიზაციას, მათ შორის მიკროსაფინანსოებსაც და თუ აქამდე შეზღუდვები, როგორც წესი, ბანკებს უფრო ეხებოდა, ახლა ლომბარდები, მიკროსაფინანსოები და ნებისმიერი ორგანიზაცია, რომელიც გასცემს მიმდინარე 19 ცალზე მეტ სესხს ან შიდა განვადებას, ამ რეგულაციის ქვეშ ერთიანდება. ასე

რომ, ბანკებთან ერთად, ახალი რეგულაციები მიკროსაფინანსოებსაც შეეხება და მათ შორის კერძო მევახშეებიც.

5. შეიზღუდა სესხის გადახდის ხანგრძლივობა, თუ აქამდე თუ მეტნაკლებად თავად ირჩევდი, რა ვადით გსურდა სესხის აღება, ახლა სესხის გაცემის ახალი რეგულაციების მიხედვით, მაქსიმალური დრო განსაზღვრულია შემდეგნაირად:

- სამომხმარებლო სესხი (მათ შორის საკრედიტო ბარათი, ოვერდრაფტი, განვადება) მაქსიმუმ 4 წლიანი ვადით;
- ავტო სესხი მაქსიმუმ 6 წლიანი ვადით;
- ლარში გაცემული იპოთეკური სესხებისათვის მაქსიმალური ვადა 15-დან 20 წლამდეა;
- უძრავი ქონებით უზრუნველყოფილი სამომხმარებლო სესხი 10 წლამდე ვადით შეიზღუდება სესხის გაცემის ახალი რეგულაციებით.

ავლნიშნავთ, რომ საერთაშორისო საბანკო სტანდარტებით სესხის გაცემისას გაითვალისწინება ვალის შემოსავალთან თანაფარდობის მაჩვენებელი(DTI ან PTI), რაც სესხის მომსახურების კოეფიციენტის სახელითაც არის ცნობილი;

სესხის მომსახურების მაქსიმალური კოეფიციენტი საქართველოს შემთხვევაში შემოსავლის მიხედვით 30%-დან 60%-მდე მერყეობს. ჩვენზე უფრო განვითარებულ და შედარებით მაღალი შემოსავლების მქონე ქვეყნებში კი ეს კოეფიციენტი გაცილებით უფრო დაბალია. მაგალითად, ის ჩეხეთში 45%-ს, ხოლო ესტონეთსა და ლიეტუვაში 50%-ს შეადგენს. დაახლოებით ჩვენი დონის მაჩვენებელი არის უნგრეთში.

უნგრეთი იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც 2014 წელს დაკრედიტების ახალი რეგულაციები შემოიღო. საკრედიტო ექსპანსიის შედეგი, 2008 წელს უნგრეთის ეკონომიკის 7% იან რეცესიაში აისახა. უნგრეთში მიღებული ლიმიტები დეტალურად შეგიძლიათ იხილოთ საიტიდან <https://www.mnb.hu/.../upper-limit-on-the-payment-to>. ჩეხეთის ცენტრალურმა ბანკმა ახალი საბანკო რეგულაციები მიიღო 2018 წლის 1 ოქტომბერს, სადაც სესხის მომსახურების კოეფიციენტის მაქსიმალური ზრვარი 45 %-ია. იხ.საიტი https://www.cnb.cz/.../press.../2018/20180612_zfs.html

აღნიშნული კოეფიციენტი აჩვენებს რამდენად ფარავს თქვენი შემოსავალი ვალებზე გადასახდელ თანხებს ანუ რეალურად რა ფული გრჩებთ ვალების გადახდის შემდეგ. ამ კოეფიციენტის მაღალი დონე, როგორც წესი 50 % და მეტი, ითვლება არასასურველად და მაღალი რიკის მაჩვენებლად, რამაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიოს ვალების

მომსახურებაზე, მაგალითად შემოსავლების შემცირების ან გაუთვალისწინებელი ხარჯების წარმოშობისას. იკოთეკური დაკრედიტებისას დამატებით გამოიყენება სესხის უზრუნველყოფის კოეფიციენტი (LTV-Loan To Value Ratio), რითაც განისაზღვრება სესხის მაქსიმალური მოცულობა იმ უძრავი ქონების საბაზრო ღირებულების შესაბამისად, რომლითაც სესხია უზრუნველყოფილი. აღნიშნული ინსტრუმენტი, უძრავი ქონების ფასების შემცირების შემთხვევაში, უზრუნველყოფს ფინანსური სექტორის მდგრადობას და ასევე ზღუდავს უძრავი ქონების ბაზარზე ფასების "ბუმტის" წარმოქმნას. ეს მაჩვენებელი 80-90%-ს შორის მერყეობს; საქართველოში მისი ლიმიტი 80 %-ია. მაგალითისათვის თუ LTV არის 80%, ქონებით სესხის გადაფარვა იქნება 20 %. იმ შემთხვევაში თუ ფასები უძრავ ქონებაზე შემცირდება 15 %-ით, მაშინ (მინ[(100% – 80%) – 15%; 0] = 0). მაგრამ თუ ფასები ვარდნა იქნება გაცილებით მაღალი 25 %, მაშინ ქონების სავარაუდო რეალიზაციისას ზარალი იქნება 5 %; (მინ[(100% – 80%) – 25%; 0] = –5%).

ამ თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა რისკის მართვის ასოციაციის რეკომენდაციები ჩეხეთის ცენტრალური ბანკისათვის; (Recommendation on the management of risks associated with the provision of retail loans secured by residential property). ნიშანდობლივია, რომ ახალი მოთხოვნები 2023 წლის 1 იანვრიდან სავალდებულო იქნება ყველა საკრედიტო დაწესებულებისათვის, თუმცა არ გავრცელდება არსებულ სასესხო ნაშთებზე, ასევე მათ რეფინანსირება რესტრუქტურირებაზე, მათ შორის თუკი რეფინანსირება ან რესტრუქტურირება ხორციელდება სხვა საფინანსო ინსტიტუტების მიერ და არ ხდება სასესხო ვალდებულებების შინაარსობრივი ზრდა. მხოლოდ მისასალმებელია, რომ რეფორმა სესხის გაცემისას შემოსავლის დადასტურების სავალდებულო მოთხოვნაზე გადასვლას მხოლოდ საბანკო დაწესებულებებისათვის არ მოითხოვს და არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებებზეც გავრცელდება. ეს თავის მხრივ ამცირებს რისკებს, შემცირდეს საბანკო დაკრედიტება და სამაგიეროდ, ფიზიკური პირები გადავიდნენ ლომბარდებში და კერძო მევახშეებთან. არსებულთან შედარებით ორჯერ მცირდება დღიური დასარიცხი ჯარიმის ოდენობაც, ხოლო ჯარიმების დარიცხვა არა მთლიან თანხაზე, არამედ მხოლოდ სესხის ნარჩენ ძირზე მოხდება.

მიგვაჩნია, რომ ახალი საბანკო რეგულაციები, ხელს შეუწყობს საკრედიტო სტანდარტების გაუმჯობესებას საბანკო სექტორში, კომერციული ბანკების და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საკრედიტო პორტფელების ხარისხის გაუმჯობესებას და სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე საკრედიტო ურთიერთობების წახალისებას.

„ჭარბვალთანობის რისკის“ შემცირების რეკომენდაციები იყო საერთაშორისო სავალუტო ფონდის გასული წლების ანგარიშში და მას ემხრობა ადგილობრივი ექსპერტების სოლიდური ნაწილიც. ახალი რეგულაციები ორ ეტაპად განხორციელდა, ნაწილი ძალაში შევიდა მაისის დასაწყისში, ნაწილი ამოქმედდა 1 სექტემბრიდან.

საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში რასაც მიმართავენ წამყვანი კომერციული ბანკები, ძირითადად 3 დონე აიღება მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებისათვის;

1. 35% ან ნაკლები: ყველაზე დაბალ რისკიანი და სასურველი დონეა რაც აჩვენებს, რომ თქვენი შემოსავალის მიხედვით, თქვენი ვალი არის მართვადი დონეზე. ეს მაჩვენებელი შედარებით დაბალ შემოსავლიანი პირებისთვის გამოიყენება. მაგალითად თუ თქვენი თვიური შემოსავალი გადასახადების გადახდის შემდეგ არის 1000 ლარი, მიზანშეწონილია სესხების მომსახურებაზე მიდიოდეს 350 ლარი ანუ თქვენ სხვა მათ შორის გაუთვალისწინებელი ხარჯებისათვის გრჩებათ 650 ლარი, რაც ასევე აჩვენებს რომ მაღალ ბუფერს შესაძლო დეფოლტისას;

2. 36% -დან 49% -მდე . საშუალო რისკიანი დონეა. ამ შემთხვევაშიც თქვენ მართავთ თქვენ შემოსავალს, მაგრამ შედარებით ნაკლებ ადეკვატურად, მაგრამ თქვენ შეიძლება გარკვეული პრობლემები შეგექმნათ გაუთვალისწინებელი ხარჯების შემთხვევაში, განსაკუთრებით ამ კოეფიციენტის ზედა ზღვარზე, რაც აჩვენებს შემცირებულ ბუფერს რისკების ზრდისას. აქედან გამომდინარე, ბანკები იყენებენ ხოლმე დამატებით უზრუნველყოფის მოთხოვნებს; ასეთ შემთხვევაში კომერციულმა ბანკმა შეიძლება შეგიმციროთ საკრედიტო თანხის მოცულობა. გარდა ამისა, დამატებით უზრუნველყოფაში შეიძლება საკრედიტო ინსტიტუტმა ასევე მოითხოვოს მესამე პირების თავდებობა ან სულაც უძრავი ან მოძრავი ქონების უზრუნველყოფა;

3. 50% ან მეტი: შედარებით მაღალ რისკიანი და არასასურველი დონეა - რაც აჩვენებს, რომ თქვენი შემოსავალის მიხედვით, თქვენი ვალი არის ნაწილობრივ მართვად დონეზე ანუ თქვენ საბანკო კრედიტის მომსახურების შემდეგ გრჩებათ ლიმიტირებული თანხები სახარჯავად, რადგან გაუთვალისწინებელი ხარჯების წარმოშობისას ან ხელფასის შემცირებისას, იზრდება სესხის ვერ მომსახურების რისკი ანუ იზრდება მოწყვალადობის მაჩვენებელი. ეს ლიმიტი ძირითადად მაღალშემოსავლიანი პირებზე გამოიყენება. ზოგადად როდესაც ნახევარზე მეტი თქვენი შემოსავალი ვალის გადახდაში მიდის, მიუხედავად მაღალი შემოსავლისა, შეიძლება მაინც არ დაგრჩეთ საკმარისი ფული. მაღალ შემოსავლებს როგორც წესი მაღალი ხარჯებიც აქვს. ასეთ შემთხვევაში კომერციულმა ბანკმა შეიძლება საერთოდ უარი

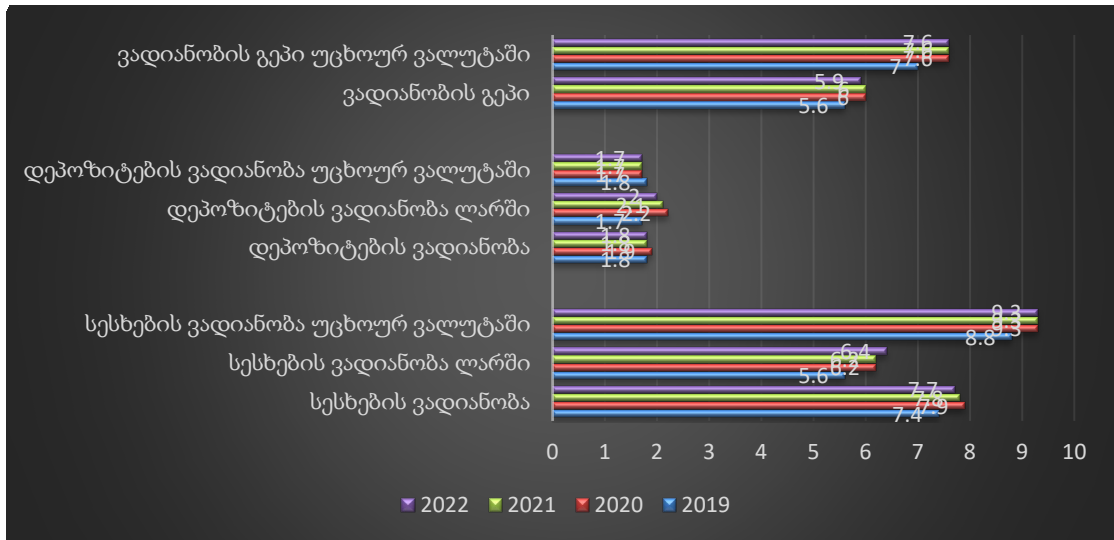
გითხრათ დაკრედიტებაზე, ან შეგიძვიროთ საკრედიტო თანხის მოცულობა. გარდა ამისა, დამატებით უზრუნველყოფაში შეიძლება საკრედიტო ინსტიტუტმა ასევე მოითხოვოს მესამე პირების თავდებობა ან სულაც უძრავი ან მოძრავი ქონების უზრუნველყოფა;

ბუნებრივია, ბანკებს და არასაბანკო საკრედიტო ბიზნეს სუბიექტებს მოუწევთ არსებული ბიზნეს მოდელების სახეცვლილება. მეორეს მხრივ, იმისათვის რომ ბანკები დაკრედიტების ამ ფორმაზე გადავიდნენ, საჭირო იყო დრო ბიზნესით დაკავებულ ფიზიკურ პირთა რეგისტრაციისათვის, რადგან იმისათვის, რომ შემოსავალი გადამხდელუნარიანობის სრულფასოვანი ანალიზის მიზნებისათვის ჩაითვალოს დადასტურებულად, როგორც ავლნიშნეთ, კლიენტმა სესხის გამცემ ინსტიტუტში უნდა წარმოადგინოს შესაბამისი დოკუმენტაცია (სახელფასო ამონაწერი საბანკო ანგარიშიდან, ცნობა შემოსავლების სამსახურიდან). თუ ჩვენ თვითდასაქმებულთა კატეგორიაში სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულ პირებსაც გავიყვანთ, მათი რიცხვი 120 ათასიდან 500-800 ათას ადამიანამდეც კი შეიძლება ავიდეს. ჩვენ უნდა გვესმოდეს, რომ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ტემპი მხოლოდ საბანკო სექტორზე არ არის დამოკიდებული. სწრაფი ეკონომიკური ზრდის, მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის და ეკონომიკის ტრანსფორმაციის გარეშე, საბანკო სისტემა ვერ უზრუნველყოფს ვერც კაპიტალის ეკონომიკის სექტორებს შორის გადადინებას, ვერც დანაზოგების ზრდას და მათ ტრანსფორმაციას ინვესტიციებში. პირველ რიგში ქვეყნის მაკროეკონომიკური სტაბილურობა უნდა იყოს ისეთი, რომ ბანკების კაპიტალიზაციის ზრდას და საპროცენტო განაკვეთების კლებას შეუწყოს ხელი. ფინანსური რესურსების გრძელვადიანობის პრობლემაც აქედან მოდის და არა მხოლოდ საფონდო სეგმენტის განუვითარებლობიდან.

უპირველეს ყოვლისა, ეს გამოიხატება კომერციულ ბანკებში განთავსებული ანაზრებისა და დეპოზიტების მოკლევადიანობაში, რომლის საშუალოვადიანობის მაჩვენებელი ბოლო წლებში არ აღემატება 1.8 წელს. თუნდაც ბოლო სამი წლის ანალიზი ცხადყოფს(დიაგრამა #5), რომ საკრედიტო პროდუქტებზე დაკრედიტების ვადიანობის მაჩვენებელი 2022 წელს 2019 წელთან შედარებით მხოლოდ მცირედით არის გაზრდილი, 7.4 წლიდან 7.7 წლამდე, დეპოზიტებზე საშუალო ვადიანობის მაჩვენებელი პრაქტიკულად იგივე დარჩა და მცირედით შემცირდა კიდევ. სესხებზე ვადიანობა შედარებით არის გაზრდილი უცხოურ ვალუტაში გაცემულ სესხებზე 8.8 წლიდან 9.3 წლამდე ანუ 5 თვით , რაც ძირითადად იპოთეკურ და ბიზნეს დაკრედიტებაზე მოდის. სამაგიეროდ იგივე უცხოურ ვალუტაში გაზრდილია ვადიანობის გეპიც 7 წლიდან 7.6 წლამდე. თავის მხრივ გრძელვადიანი სალარე რესურსების დეფიციტი და მაღალი ვადიანობის გეპ-ი, რაც 2019 წელთან შედარებით გაზრდილია 3 თვით,

განაპირობებს ბანკების მაღალ რისკ-დამოკიდებულებას განახორციელონ გრძელვადიანი დაკრედიტება ლარში, პირველ რიგში სამეწარმეო სექტორში. მხოლოდ საბრუნავი საშუალებების დაფინანსება, რომელიც დიდწილად მოკლევადიანია, არ არის საკმარისი ადგილობრივი წარმოების განვითარებისათვის.

დიაგრამა №5. სესხების და დეპოზიტების ვადიანობის მაჩვენებლები, 2019-2022. წ

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მართალია, ბანკების საერთაშორისო ბაზრებიდანაც ახორციელებენ რესურსების მოზიდვას LIBOR განაკვეთებით, მაგრამ თუ არ ჩავთვლით საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან და ფონდებიდან მიღებულ საკრედიტო ხაზებს, ბანკების უზრუნველყოფა, განსაკუთრებით, გრძელვადიანი უცხოური საკრედიტო რესურსებით მაინც პრობლემას წარმოადგენს.

თავი 3. საბანკო მომსახურების ბაზრის კონცენტრაცია

როგორც უკვე აღინიშნა, 2021-2022 წლების მიხედვით, საბანკო მომსახურების ბაზარი 15 კომერციული ბანკით იყო წარმოდგენილი, სადაც ბიზნესის კონცენტრაციის დონე საკმაოდ მაღალია. საბანკო სისტემის შესაფასებლად ასევე გამოყენებული იქნა სისტემის კონცენტრაციის მაჩვენებლის და საპროცენტო განაკვეთების კორელაცია. კონცენტრაციის საერთაშორისო დონედ აიღება 3 უმსხვილესი ბანკის ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებთან მიმართებაში. საქართველოს საბანკო სისტემა აქტივების კონცენტრაციის დონით(77%) გადის ისეთი ქვეყნების გვერდით როგორცაა მონტენეგრო(83%), მოლდოვა(70%) და ისლანდია(100%), თუმცა თუ მხედველობაში მივიღებთ კიდევ ერთ პარამეტრს საბაზისო დაკრედიტების წლიურ საპროცენტო მაჩვენებელს, ყველა საკრედიტო პროდუქტის მიხედვით(იგულისხმება როგორც საცალო დაკრედიტება, ისე იპოთეკური და ბიზნეს სეხები) საქართველოს აქვს ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთი(11.8%) და ამ მაჩვენებლით ევროპაში და რეგიონში აზერბაიჯანის (17,18%) და უკრაინის(14,24%) ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი გვაქვს, სასომხეთთან ერთად(11,62%).

პოსტ კრიზისულ პერიოდში საბანკო აქტივები გაიზარდა 60.5 მლრდ ლარიდან 70.3 მლრდ ლარამდე ანუ მთელი 56 %-ით. აქედან, უმსხვილესი ორი კომერციული ბანკის(თი ბი სი ბანკი და საქართველოს ბანკი) წილი სისტემის მთლიან აქტივებში შესაბამისად 44 % და 38 %-ია, რაც ჯამურად 72 % -ია, საკრედიტო პორთფელი-77 %-ია, ხოლო წმინდა მოგების წილი სისტემის მთლიანი მოგების 71 %-ს შეადგენდა. თუ ამ ორ ბანკს კიდევ ერთ სისტემურ „ლიბერთი ბანკსაც“ დაუმატებთ(4.7%), მათი ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში ანუ კონცენტრაციის დონე უკვე 77 %-ს უახლოვდება(ცხრილი №1).

აქტივები(ათასი ლარი)	2022	2021	2019
TBC Bank	24,135,160,161	20,145,371,858	18,032,113,318
Bank of Georgia	26,625,502,407	21,788,183,848	17,139,080,625
Liberty Bank	3,623,271,954	3,111,348,075	2,144,192,712
სულ აქტივები	54,383,934,522	45,044,903,781	37,315,386,655
მთლიანი სისტემის აქტივები	70,350,872,000	60,568,539,000	47,183,367,000
კონცენტრაციის დონე	77%	74%	79%

ცხრილი # 1

აღსანიშნავია, რომ 2015 წლიდან მოყოლებული, 2022 წლის მიხედვით სისტემფორმირებადი ბანკების ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში 59 % დან 77 %-მდე ანუ მთელი 22 პროცენტული პუნქტით არის გაზრდილი. ანალოგიურად არის გაზრდილი საკრედიტო დაბანდების მაჩვენებელიც, 55 % და 82 %-მდე(ცხრილი # 2).

საკრედიტო პორთფელი	2022	2021	2019
TBC Bank	17 834 148 836	16 739 135 187	12,616,108,774
Bank of Georgia	16 316 961 029	15 385 154 749	11,165,922,704
Liberty Bank	2 501 952 397	1 975 000 866	1,240,836,088
სულ საკრედიტო პორთფელი	36 653 062 262	34 099 290 802	25,022,867,566
მთლიანი სესხების მოცულობა	44 224 210 000	42 189 443 000	31,078,641,000
პროცენტულად მოგებაში	82,88%	80,82%	81%

ცხრილი # 2

კიდევ უფრო გაზრდილია წმინდა მოგების მაჩვენებელი. 2021 წელს მარტო წამყვანი 2 ბანკის წმინდა მოგებამ მთლიანი სისტემის 85 % შეადგინა, ხოლო 2022 წელს სარეკორდო 90 %-ს მიაღწია. (ცხრილი # 3)

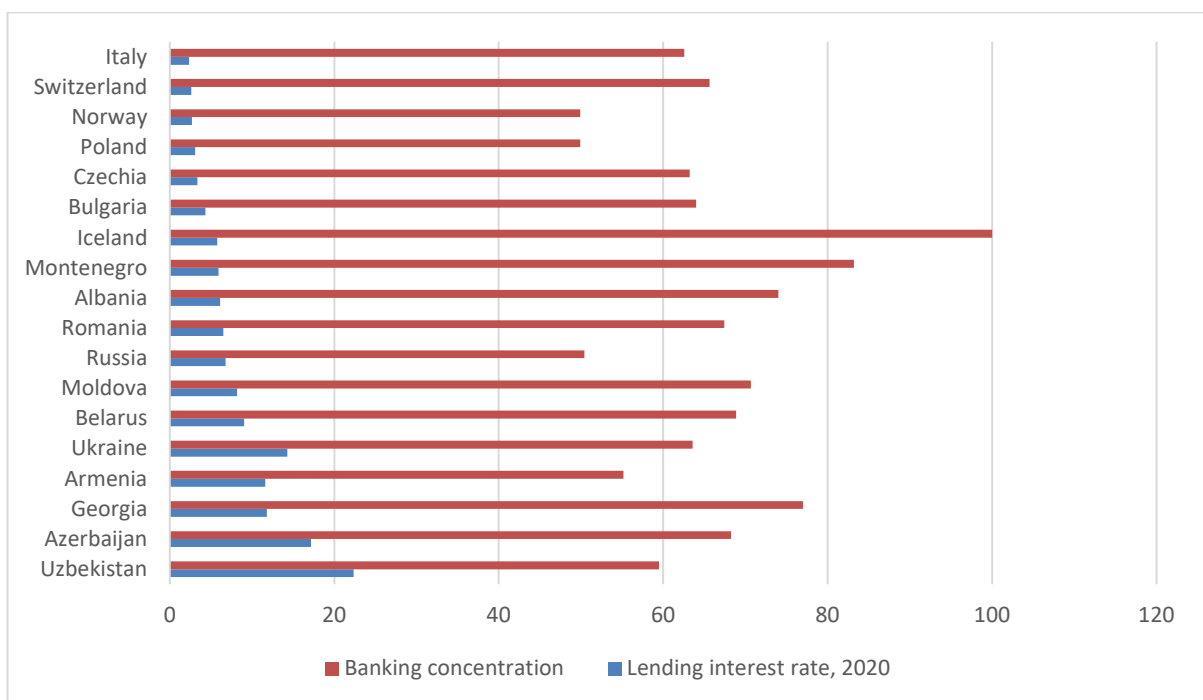
წმინდა მოგება	2022	2021	2019
TBC Bank	967,251,772	940,330,426	392,114,132
Bank of Georgia	924,342,950	831,973,935	390,435,262
სულ წმინდა მოგება	1,891,594,722	1,772,304,361	782,549,394
მთლიანი წმინდა მოგება	2,090,774,000.00	2,082,611,000	953,635
პროცენტულად მოგებაში	90.47%	85.10%	82.00%

ცხრილი # 3

სისტემური ბანკების აქტივების ზრდას დიდწილად განაპირობებს სიდიდით პირველი ორი ბანკის აქტივების მნიშვნელოვანი ზრდა, გაუნაწილებელი მოგების ზრდის ხარჯზე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილ ქვეყნებში საბანკო კონცენტრაციის მაჩვენებელი 55-68 % ს შორის მერყეობს. შესაბამისად, გვაქვს რა საშუალო ევროპულზე მაღალი საბანკო კონცენტრაციის მაჩვენებელი(71,12%), ასევე გვაქვს საშუალო ევროპულზე გაცილებით მაღალი დაკრედიტების განაკვეთიც(10,4%).

ეს მონაცემებიც აჩვენებს, რომ მაღალი საბანკო კონცენტრაციის პირობებში ასევე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები უნდა აიხსნას შედარებით დაბალი კონკურენციის გამო. საშუალო ევროპულზე მაღალი და ასპროცენტო საბანკო კონცენტრაციისას ისლანდიაში(100%) დაკრედიტების საბაზისო განაკვეთი არის 5.76 %, მონტენეგროში 72 %-იანი კონცენტრაციისას 5,92 %, ხოლო ალბანეთში 74 %-იანი კონცენტრაციისას 6,12 %. შედარებით მაღალი დაკრედიტების განაკვეთი არის რუმინეთში 6,49 % ჩვენზე გაცილებით ნაკლები საბანკო კონცენტრაციისას 67 %. სასუალო ევროპულზე მაღალი დაკრედიტების განაკვეთები არის ბელორუსში-9,03 % და მოლდოვაში-8,18 % და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში სასომხეთში - 11,62 % და აზერბაიჯანში -17,8 %, თუმცა საბანკო კონცენტრაციის დონე 68 %-ს არ აღემატება.(დიაგრამა 7)

დიაგრამა №7. საბანკო კონცენტრაცია და დაკრედიტების საპროცენტო განაკვეთები, 2020-2021, წლები %

წყარო: მსოფლიო ბანკი

„საქართველოს ბანკის“ აქტივები 2015 წლიდან 2022 წლამდე გაიზარდა 9 მლრდ ლარიდან 26,6 მლრდ ლარამდე, რაც სისტემურ მაჩვენებელში 29 % დან ასევე გაზრდილი 38 %-ის ექვივალენტურია. თი ბი სი ბანკის აქტივების ზრდა კიდევ უფრო მაღალი იყო, გაიზარდა რა

იგივე პერიოდში 6,9 მლრდ ლარიდან 24,3 მლრდ ლარამდე, რაც სისტემურ ჭრილში 23% დან 34 %-მდეა გაზრდილი.

საბანკო მომსახურების ბაზრის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია, ცალსახად უარყოფითად არ უნდა შეფასდეს. წამყვანი სისტემფორმირებადი ბანკები თავისებურ ბიზნესბარომეტრსაც წარმოადგენენ, როგორც სექტორში ინვესტორების მოზიდვის, ასევე ბაზრის სხვა მონაწილეებისთვისაც თამაშის წესების შეთავაზებით, ინოვაციური საბანკო პროდუქტების დანერგვის თუ საბანკო პროდუქტებზე ფასწარმოქმნის თვალსაზრისით. თუმცა, მეორეს მხრივ ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია საწარმოს მაშტაბის ეფექტიდან გამომდინარე, გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს წამყვან ბანკებს კონკურენტებთან შედარებით და პირველ რიგში კლიენტებთან ურთიერთობისას, რაც შემდეგ გამოხატულია პოზიტიურ კორელაციაში კონცენტრაციასა და მომგებიანობას შორის.

რეალურად ასეთი მაღალი კონცენტრაცია ბუნებრივად ატარებს ოლიგოპოლიურ ნიშნებს, სადაც ისეთი საბაზრო სტრუქტურაა როდესაც ორი მსხვილი ბანკი კლიენტურას სთავაზობს მთელი პროდუქციის დიდ ნაწილს. ოლიგოპოლიაში საწარმოები კონკურენციას სხვადასხვანაირად ეწევიან. ისინი პროდუქციის დიფერენცირებაზე მეტად ზრუნავენ, რათა მომხმარებლებმა იცოდნენ წარმოებულ პროდუქციებს შორის განსხვავება. ოლიგოპოლიის დროს საწარმოები ფასის მაძიებლები არიან, თუმცა ვინაიდან ბაზარზე რამდენიმე საწარმოა, ფასი დამოკიდებულია ყველა საწარმოზე. თუ ერთი შეამცირებს ფასს, მეორე საწარმოც ამცირებს მომხმარებელთა შესანარჩუნებლად, თუმცა ეს ორივე საწარმოს შემოსავალს შეამცირებს, ამიტომ ფასთა კონკურენციას ნაკლებად აქვს ადგილი ოლიგოპოლიის დროს. ოლიგოპოლიურ ბაზარზე ახალი ფირმების შეღწევა საგრძნობლად გაძნელებულია მონოპოლიურ მდგომარეობაში მყოფი მსხვილი ფირმების მიერ გავლენის სფეროების განაწილების გამო. ბაზარზე რამდენიმე მსხვილი ფირმის მეტოქეობა განაპირობებს იმის შესაძლებლობასა და აუცილებლობას, რომ ფასისმიერ კონკურენციასთან ერთად გამოყენებული იქნეს არაფასისმიერი კონკურენცია. თითოეული ფირმის ქცევა სულ უფრო მჭიდროდ დამოკიდებული ხდება კონკურენტი ფირმების რეაქციასა და დაცვაზე. ზოგადად მონოპოლისტური კონკურენცია გვხვდება მაშინ, როდესაც საწარმოები მომხმარებელს მსგავს, მაგრამ არა იდენტურ პროდუქტებს სთავაზობენ.

წამყვანი ბანკების აქტივების ზრდა გარდა მაღალი მოგებისა, მეორეს მხრივ, ბაზრიდან გასული ბანკების მიერთებამ განაპირობა. აქ პირველ რიგში თი ბისი ბანკის მიერ „ბანკი

რესპუბლიკას“ შექმნა უნდა აღინიშნოს, გარდა ამ ოპერაციისა ბანკმა კიდევ ერთი ბანკის - „კონსტანტა ბანკის“ აქცივიზაცია განახორციელა, და პროგრეს ბანკის საკრედიტო პორტფელი შეიძინა. „საქართველოს ბანკმა“ აღნიშნულ პერიოდში „პრივატ ბანკი“ მიიერთა, ხოლო „პროკრედიტ ბანკისაგან“ მიკრო და მცირე სესხების პორტფელი შეიძინა.

სისტემური ბანკების სამეულში(მთლიანი აქტივების 3.7 %), ასევე შედის ლიბერთი ბანკი, რომლის აქტივები 2022 წლის მიხედვით 2015 წელთან შედარებით გაიზარდა 1,57 მლრდ ლარიდან 3.6 მლრდ. ლარამდე ანუ ფაქტიურად გაორმაგდა, მაგრამ ბევრად ჩამორჩება წამყვანი ბანკების აქტივებს. დღეს ეს ბანკები ქმნიან ძირითად ტენდენციას საბანკო მომსახურების ბაზარზე და შეუძლიათ ტარიფების შემცირება როგორც სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების შემდგომი დაწევის, ასევე მომსახურების ტარიფების მიხედვით, თუნდაც "საწარმოს მასშტაბის" პრინციპიდან გამომდინარე, რაც შედარებით გაუჭირდებათ საშუალო და მცირე ბანკებს.

ნიშანდობლივია, რომ ევროპის ამ ქვეყნების სისტემური ბანკები შედიან, არა თუ ევროპის, არამედ მსოფლიოს უმსხვილესი საბანკო ჯგუფების ასეულში, ხოლო ლიდერი ბანკები სულაც პირველ ოცეულში არიან, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ქართული საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის ნაკლებ სასურველ და ასიმეტრიულ ხასიათს. უნდა აღინიშნოს, რომ მაღალი კონცენტრაცია გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს წამყვან ბანკებს კლიენტებთან ურთიერთობისას, რაც გამოხატულია პოზიტიურ კორელაციაში კონცენტრაციასა და მომგებიანობას შორის. მაგრამ ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია, ასევე ატარებს მაღალ სისტემურ რისკებსაც, და ეს განსაკუთრებით მგრძობიარეა გლობალური შოკების დროს, მით უმეტეს განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის, რომლებიც საერთაშორისო ბაზრებიდან ფინანსურ რესურსებზე არიან დიდწილად დამოკიდებული.

კრიზისებისას ბაზრის მაღალი კონცენტრაციის პირობებში, პრობლემები რომელიმე სისტემფორმირებად საკრედიტო დაწესებულებაში, ტოვებს არასაკმარის ბუფერს რისკების სამართავად, მათ შორის კლიენტურის სხვა ბანკებში გადანაწილების და საბანკო ოპერაციების წარმოების თვალსაზრისით, ამ ბანკების მცირე კაპიტალის გამო. მართალია, ცნობილი გამონათქვამია-იმდენად დიდია, რომ გაკოტრება შეუძლებელია, ეკონომიკაზე მოსალოდნელი ზარალიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს იძულებულს ხდის მოახდინოს მათი ფინანსური დახმარება ან სულაც ნაციონალიზაცია, მაგრამ ეს პრობლემას ნაწილობრივ თუ ხსნის.

შედარებით მცირე და ნაკლებად განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებისათვის საერთაშორისო ბაზრებიდან მოზიდული ფულადი რესურსები ითვლება დეპოზიტების მნიშვნელოვან წყაროდ და მათი გატანა არა თუ საბანკო სექტორის არამედ ამ ქვეყნების ეკონომიკის ჩამოშლაც კი შეიძლება გამოიწვიოს. ამის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია ისლანდიის საბანკო სისტემა. ამ ქვეყნის სამი ყველაზე მსხვილი ბანკის ზრდა 2001 წლიდან, როდესაც განხორციელდა საფინანსო სექტორის დერეგულირება, იყო ძალზე მაშტაბური და იგი დიდწილად დაკავშირებული იყო საგარეო ფაქტორებთან, კერძოდ კი მათ გახსნეს ფილიალები მთელ ევროპაში. ამან გარდა საბანკო კონცენტრაციის ზე-მაღალი 100 %-იანი დონისა, აღნიშნულ ბანკებს მოუტანა დამატებითი შემოსავლები, მაგრამ ამავდროულად ისინი ძალზე დამოკიდებული აღმოჩნდნენ ბანკთაშორის საკრედიტო რესურსებზე, რომლებსაც იზიდავდნენ საერთაშორისო ბაზრებიდან. ცნობისათვის 2008 წელს ამ ბანკების საგარეო ვალდებულებებმა 42 მლნ ევრო შეადგინა, მაშინ როდესაც ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი 8,5 მლრდ ევრო იყო.

2008 წლის დასწყისში ცნობილი ამერიკული საინვესტიციო საბანკო გიგანტის ლემონ ბროზერსის(Lehman Brothers) გაკოტრებამ მოკლევადიანი ბანკთაშორისი საკრედიტო ბაზრის სტაგნაცია გამოიწვია. გამომდინარე იქიდან, რომ ისლანდიის ბანკები ძირითადად მოკლევადიან ბანკთაშორის კრედიტებს იყენებდნენ და ნაკლებად გაცილებით სტაბილურ და გრძელვადიან პასივებს, ვადიანი დეპოზიტების სახით, მათ შეექმნათ სერიოზული ლიკვიდობის პრობლემები ფულადი რესურსების მოზიდვის თვალსაზრისით და მოკლევადიანი ვალების გასასტუმრებლად. ისლანდიის მთავრობა იძულებული იყო ამ სამი ბანკიდან ყველაზე მცირე ბანკის (Giltinir Bank) ნაციონალიზაცია გამოეცხადებინა, რადგან ბანკს გასასტუმრებელი ჰქონდა 600 მლნ ევროს მოკლევადიანი ვალდებულებები. მაგრამ ბანკს არ ჰქონდა ამის შესაძლებლობა და ვერც ახალი ვალების აღება შეძლო.

Giltinir Bank -ის ნაციონალიზაციამ გადამდები ეფექტი იქონია სხვა ბანკებზეც, რადგან წარმოიქმნა საბანკო პანიკის ნიშნები. მეანაბრებმა როგორც ისლანდიაში, ასევე ევროპის იმ ქვეყნებში სადაც ისლანდიურ ბანკებს ფილიალები ჰქონდათ გახსნილი, დაიწყეს ანაბრების მასიური გატანა სხვა ისლანდიური ბანკებიდანაც და ამის შედეგად ისლანდიის მთავრობა იძულებული გახდა ყველაზე მსხვილი ისლანდიური ბანკის Lands Bank -ის ნაციონალიზაციაც გამოეცხადებინა. ამ ყველაფერმა კი სერიოზული ზარალი მიაყენა ქვეყნის ეკონომიკას. მნიშვნელოვნად გაუფასურდა ისლანდიური კრონა, ხოლო საბანკო საპროცენტო განაკეთები უპრეცედენტოდ გაიზარდა. საბოლოო ჯამში ისლანდიის მთავრობა ქვეყნის დეფოლტისაგან გადასარჩენად იძულებული გახდა პრაქტიკულად ყველა მსხვილი ისლანდიური ბანკის

ნაციონალიზაცია გამოეცხადებინა და დახმარებისათვის მიემართა საერთაშორისო სავალუტო ფონდისათვის. საერთო ჯამში ისლანდიის კრიზისის დასაძლევად ევროკავშირის, სკანდინავიის ქვეყნების და სავალუტო ფონდის გამოყოფილმა თანხებმა 9 მლრდ ევრო შეადგინა.

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივებიდან გამომდინარე, ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია სასურველი არ არის, არც ფინანსური ბაზრის განვითარების და არც ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის და სექტორალური ზრდის თვალსაზრისით, რადგან გარკვეულწილად ზღუდავს კონკურენტულ ბიზნესსივრცეს ზოგადად. მაგრამ ამავდროულად ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია დღეს არის ფაქტი და მისი შემცირებაც წმინდა საბაზრო ინსტრუმენტებით უნდა განხორციელდეს.

ბაზრის მაღალი კონცენტრაციის შემცირება შესაძლებელია საბაზრო, ასევე ნაკლებ საბაზრო მიდგომების შედეგად. ნაკლებ საბაზრო მოდელად შეიძლება განიხილებოდეს სისტემურ ქრილში ბანკების აქტივებზე ლიმიტის დადგენა, მაგალითად 25-30 %-მდე, რაც წამყვან ბანკებს აიძულებს მოიცილონ აქტივების ნაწილი, სხვა ბანკებისათვის მიყიდვის გზით, მაგრამ ამ ტიპის შეზღუდვით, სისტემამ შეიძლება უფრო მეტი დაკარგოს, ვიდრე მოიგოს. წმინდა საბაზრო მექანიზმებიდან, საბაზრო კონცენტრაცია შეიძლება შემცირდეს როგორც ახალი მოთამაშეების ბაზარზე შემოყვანით, პირველ რიგში წამყვანი ევროპული ბრენდების, ასევე მეორე ეშელონის და შედარებით მცირე ზომის ბანკების აქტივების ზრდით, მათ შორის მათი ნაწილის გაერთიანების შედეგად.

მიგვაჩნია, რომ 2019 წლის ბოლოდან ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებზე(International Financial Reporting Standards, IFRS) გადასვლა, გაზრდის რა საბანკო დაწესებულებების ტრანსფარენტულობის ხარისხს, ასევე გახდება კარგი სიგნალი უცხოელი ინვესტორებისათვის განახორციელონ დამატებითი ინვესტიციები საბანკო სექტორში. ბაზრის მაღალი კონცენტრაციის შემცირება უნდა მივიჩნიოთ საბანკო სექტორის კიდევ ერთ მთავარ გამოწვევად. შესაბამისად, სისტემის განვითარების სტრატეგიულ ამოცანად, უნდა განიხილებოდეს კონცენტრაციის არსებული მაჩვენებლის შემცირება. სისტემფორმირებადი ბანკების რიცხვში 4-5 ბანკიც რომ იყოს წარმოდგენილი, კონცენტრაციის მაჩვენებელიც შედარებით დაბალანსდება და კონკურენციაც გაიზრდება, რაც აისახება როგორც საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო განაკვეთების, ასევე მომგებიანობის მაღალი მარჟის შემცირებაში. ამის რეალური პერსპექტივაც არსებობს და თუნდაც ბაზის ბანკს აქვს შესაძლებლობა უკვე უახლოეს წლებში შეზღუდოს სისტემფორმირებადი ბანკების სიაში, რაც გაზრდის კონკურენციას და პოზიტიურად იმოქმედებს საპროცენტო განაკვეთებზეც.

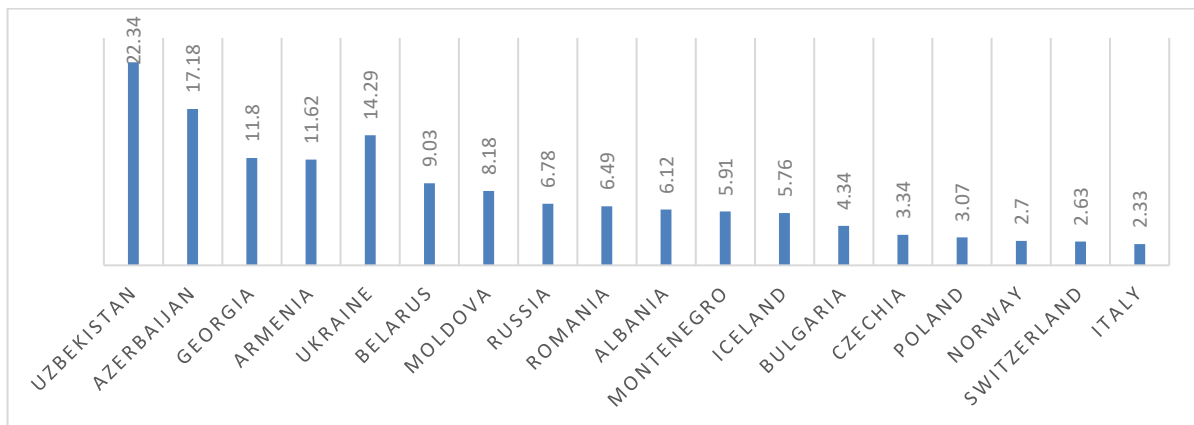
თავი 4. საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა

2021 წლის მონაცემების მიხედვით, კვლევის მიზნებისათვის შეირჩა საქართველოს საბანკო ბაზარზე არსებული ხშირად გამოყენებადი სხვადასხვა საკრედიტო პროდუქტების საშუალო მაჩვენებელი ეროვნული ბანკი სატატისტიკაზე დაყრდნობით და შედარდა ევროპის, რეგიონის და კავკასიის ქვეყნებს.

დაკრედიტების საბაზისო განაკვეთის შეფასებისას საშუალო მაჩვენებელი გამოდის ისეთ საბანკო პროდუქტებზე, როგორებიცაა: ფიქსირებული და მცურავგანაკვეთიანი იპოთეკური კრედიტი, უზრუნველყოფილი და არაუზრუნველყოფილი სამომხმარებლო კრედიტი, საკრედიტო ბარათი, კორპორატიული კრედიტი - საბრუნავი საშუალებებისა და კაპიტალური ხარჯების დასაფინანსებლად, კრედიტი მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის - საბრუნავი საშუალებებისა და კაპიტალური ხარჯების დასაფინანსებლად.

საკრედიტო პროდუქტის ნომინალური და ეფექტური განაკვეთების შედარებითმა კვლევამ აჩვენა, რომ უმეტეს შემთხვევებში კრედიტებზე საქართველოზე უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთებია უზბეკეთში, აზერბაიჯანში და უკრაინაში, დაახლოებით ჩვენი დონის სომხეთში, რაც შეეხება მოლდოვას და ბელორუსს, აქ მაჩვენებელი საქართველოზე დაბალია, ისევე როგორც რუსეთში-6.78 %. რაც შეეხებათ ევროპის ქვეყნებს 2.3 % დან 6.49 %-მდე მერყეობს, ყველაზე დაბალი არის იტალიაში 2,33 %, ხოლო მაღალი რუმინეთში 6.49 %.

ცხრილი №8 დაკრედიტების საპროცენტო განაკვეთი ევროპაში, კავკასიის რეგიონსა და ცენტრალურ აზიაში

წყარო: Global Economy. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Lending_interest_rate/

ჩვეულებრივ, საპროცენტო ხარჯი რეფინანსირების განაკვეთით, ინფლაციითა და სხვადასხვა რისკებით განისაზღვრება. საქართველოს მსგავსი ქვეყნისათვის, სადაც გართულებულია შიდა ბაზარზე რესურსების მოზიდვის პროცესი, ბანკები იძულებულნი არიან აქცენტი მოკლევადიან დაკრედიტებაზე გააკეთონ, მათი ფასი კი გრძელვადიანთან შედარებით მაღალია.

2021-2022 წლები, განსაკუთრებით 2020 წელი, კოვიდ პანდემიური შოკის და რუსეთ-უკრაინის სამხედრო კონფლიქტის შედეგად გლობალური ეკონომიკისათვის დაბალი აქტივობით გამოირჩეოდა, რასაც ხელი შეუწყო საერთაშორისო ბაზრებზე სასაქონლო პროდუქტებზე (ნავთობი, სურსათი) ფასების მატებამ, ლოგისტიკური გადაზიდვების ფასის მკვეთრმა ზრდამ და მოთხოვნისა და მიწოდების ტრადიციული ჯაჭვების წყვეტამ, პოლიტიკურმა და ფინანსურმა კრიზისმა. 2019 წელს ევროპაში ეკონომიკური ზრდის საშუალო მაჩვენებელი 2.85 %-ს შეადგენდა, 2020 წელს -4.78 % შემცირდა, მართალია 2021 წელს 6.94 % მდე გაიზარდა, უარყოფითი ბაზისური ეფექტიდან გამომდინარე, თუმცა 2022 წელს ზრდამ- 3.5 % შეადგინა. შედეგად ზარალი მიადგა არა მხოლოდ განვითარებად, არამედ განვითარებულ და ძლიერი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებსაც კი. საქართველოს მდგომარეობა დაამძიმა რუსეთ – უკრაინის დაპირისპირებამაც. ასევე უმუშევრობამ, საინვესტიციო წინადადებების შემცირებამ და სხვა სახის სტრუქტურულმა პრობლემებმა, რის შედეგადაც გლობალური მშპ მხოლოდ 3%-ით გაიზარდა.

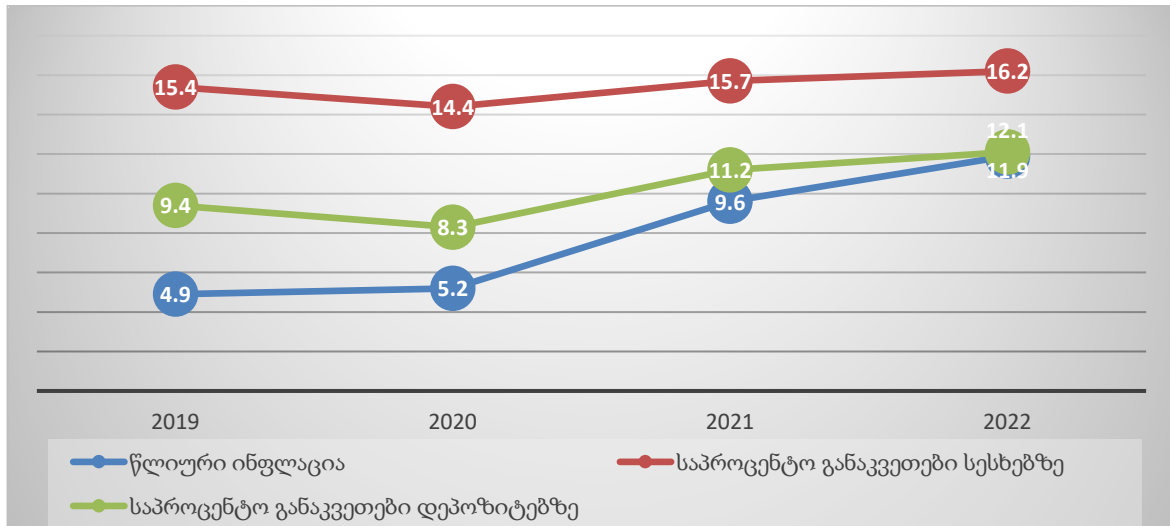
საქართველოში საპროცენტო განაკვეთებმა შედარებით კლება 2012 წლიდან დაიწყო, და თუ 2012 წლის დასაწყისში იურიდიულ პირებზე გაცემულ სესხებზე საპროცენტო განაკვეთი 15 %-ს შეადგენდა, 2014 წლის ბოლოს 4 %-ით შემცირდა და 11.2% იყო, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ საპროცენტო განაკვეთების შემდგომი შემცირების შემაფერხებელი ფაქტორი გახდა 2015-2016 წლებში გლობალური შოკების ზეგავლენა ჩვენს ეკონომიკაზე, რაც დიდწილად ლარის გაუფასურებით წარმოქმნილმა ფინანსური არასტაბილურობის რისკმა გამოიწვია.

უცხოურ ვალუტაში საპროცენტო განაკვეთების ზრდა, ერთის მხრივ ლიბორის განაკვეთის გაძვირების და მეორეს მხრივ, ბიზნეს სესხებზე გაზრდილი მოთხოვნის შედეგია. სესხების ლარიზაციის პროგრამის ამოქმედების შემდეგ, გაზრდილის მოთხოვნა ლარში გაცემულ იპოთეკურ და განსაკუთრებით სამომხმარებლო სესხებზე, რაც ასევე 2021-2022 წელს მიზნობრივზე მაღალი ინფლაციის შედეგაც არის.

აქვე უნდა ავღნიშნო, რომ ინფლაციის მაღალი ორნიშნა მაჩვენებელი შენარჩუნდა 2022 წელსაც და ამ შემთხვევაშიც საპროცენტო განაკვეთების შემდგომი კლების მთავარი

შემაფერხებელი ფაქტორი, გასულ წელს საერთაშორისო ბაზრებზე ნავთობის ფასების ზრდის შედეგად, ინფლაციის მიზნობრივზე(3%) მაღალი 6.7 % -ანი მაჩვენებელი იყო(დიაგრამა №9) და არა ლარიზაციის პროგრამის ზეგავლენა, რაზეც ასევე ხდება ხოლმე არასწორი აქცენტების გადატანა.

დიაგრამა №9. ინფლაციის დონე და საპროცენტო განაკვეთები ლარში 2019-2022 წლებში, %.

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

აქვე გვსურს ავღნიშნოთ, რომ წლიური ინფლაციის მაჩვენებელი 2023 წლის აპრილის მიხედვით წლიურ 2.8 %-ის ანუ მიზნობრივი მაჩვენებელის(3%) ფარგლებშია. თუ თვალს გადავავლებთ ბოლო წლების სტატისტიკას, საბანკო აქტივების, დეპოზიტებისა და სესხების ზრდასთან ერთად იკლებდა სესხებზე საპროცენტო განაკვეთი, ყველა მიმართულებით, როგორც ბიზნეს სესხებზე, ასევე სამომხმარებლო და იპოთეკურ კრედიტებზე. თუმცა აღსანიშნავია, რომ გასულ 2006-2011 წლებში საპროცენტო განაკვეთები პრაქტიკულად არ შემცირებულა და 18-20 %-ის ფარგლებში იყო, მიუხედავად ამ წლებში შედარებით მაღალი ეკონომიკური ზრდისა. მაღალ საპროცენტო განაკვეთებს განაპირობებდა 2007 წელს ერთის მხრივ მაღალი ინფლაცია და მეორეს მხრივ, 2008-2009 წლებში მსოფლიო ფინანსური კრიზისი, რასაც დაემატა 2007-2011 წლებში პოლიტიკური არასტაბილურობა და რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგები.

2019 წელს შედარებით დაბალი წლიური 4.9 %-იანი ინფლაციისას, დეპოზიტების საშუალო განაკვეთი ლარში 9.4 % იყო, ლარში სესხების საშუალო საპროცენტო განაკვეთი 15.4 %-ს შეადგენდა, საკმაოდ მაღალი 6 %-იანი საპროცენტო სპრედით, თუმცა 2020 კრიზისულ წელს საბანკო პროდუქტებზე მოთხოვნუს შემცირების შედეგად, მიუხედავად ინფლაციის ზრდისა 5.2 %-მდე, საპროცენტო განაკვეთები შემცირდა დეპოზიტებზეც და სესხებზე თითქმის 1 საპროცენტო პუნქტით. სამაგიეროდ, 2021 – 2022 წლებში ინფლაციის მკვეთრ ზრდას მოყვა დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთების მკვეთრი ზრდა 5.2 % დან 11,9 %-მდე, რაც სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების ზრდაში აისახა, 2020 წლის 14.4 %დან 16.2 %-მდე.

როგორც ვხედავთ საპროცენტო სპრედი სესხებისა და ვადიანი დეპოზიტების მიხედვით, მნიშვნელოვნად არის შემცირებული, საშუალოდ 6 % დან 4 %-მდე, თუმცა საშუალო ევროპულ დონესთან შედარებით მაინც მაღალ ნიშნულზეა, რაც ცალკე იქნება განხილული.

პოზოტიურად უნდა ჩაითვალოს კომერციული ბანკების მხრიდან აქცენტების გადატანა საკრედიტო ხაზებზე, თუმცა ევროპული ბანკებისაგან განსხვავებით შედარებით ნაკლებად იყენებენ საკრედიტო ხაზების პრაქტიკას. არადა განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში დღეს სულ უფრო აქტიურად გამოიყენება საკრედიტო ხაზები როგორც გრძელვადიანი იპოთეკური დაკრედიტების დროს, ასევე ბიზნეს სესხების შემთხვევაშიც. მაგალითისათვის 20 წლიანი ოჯახური იპოთეკის დროს მსხვებელი იხდის არა მთლიანი თანხის პროცენტს, 20 წლის განმავლობაში, როგორც ეს ჩვენთან ხდება, არამედ ნაწილ-ნაწილ ათვისებული ტრანშების ღირებულებიდან გამომდინარე.

თავი 5. კომერციული ბანკების ვალდებულებები

2019 წლიდან 2022 წლის მიხედვით, საბანკო სისტემის ვალდებულებები გაიზარდა 41 მლრდ ლარიდან 61 მლრდ ლარამდე ანუ 47.4 %-ით, საშუალოდ წლიური ზრდა 12 % იყო. ვალდებულებების სტრუქტურაში, წილობრივად ყველაზე მსხვილ არასაბანკო დეპოზიტების ნაწილში, რაც 69 %-ით არის გაზრდილი, გაზრდილია როგორც მოთხოვნამდე დეპოზიტები, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიმდინარე ანაგარიშების ნაშთების სახით, ასევე ვადიანი დეპოზიტების მოცულობაც. თუმცა თუ მოთხოვნამდე დეპოზიტები გაზრდილია 11,3 მლრდ ლარიდან 27,9 მლრდ ლარამდე ანუ 1.48 ჯერ, რაც ვალდებულებებში ზრდის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელია. სამაგიეროდ ვადიანი დეპოზიტები გაზრდილია მხოლოდ 9 %-ით, 14.9 მლრდ ლარიდან 16,2 მლრდ ლარამდე, ნასესხები სახსრები რაც არის ძირითადად საერთაშორისო ბაზრებიდან ნასესხები სახსრები უცხოურ ვალუტაში გაზრდილია 26%-ით.

ცხრილი 4

	2019	2020	2021	2022
მთლიანი ვალდებულებები	41,437,892	51,022,708	52,836,916	61,097,401
არასაბანკო დეპოზიტები	26,238,781	34,627,600	37,239,780	44,293,545
მ.შ დეპოზიტები მოთხოვნამდე	11,304,384	18,501,738	21,711,372	27,995,042
მ.შ ვადიანი დეპოზიტები	14,934,396	16,125,862	15,528,407	16,298,503
ნასესხები სახსრები	9,487,158	11,509,166	10,914,073	11,955,779

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ნიშანდობლივია, რომ ვალდებულებებში გარედან ნასესხები სახსრები 9.4 მლრდ ლარიდან 11.9 მლრდ ლარამდე ანუ 26 %-ით არის გაზრდილი და შესაბამისად, ვალდებულებების ზრდაში, ვადიანი დეპოზიტები ყველაზე დაბალი ზრდის მქონეა, რაც საგარეო მოწვევადობის თვალსაზრისით პოზიტიურად ნაკლებად უნდა შეფასდეს (ცხრილი №4);

როგორც ვხედავთ ყველაზე მაღალი ზრდა მოთხოვნად დეპოზიტებზეა, რამაც შესაბამისად ნაკლებად გაამვირა რესურსების ბაზა, რადგან ვადიანი დეპოზიტებზე საპროცენტო

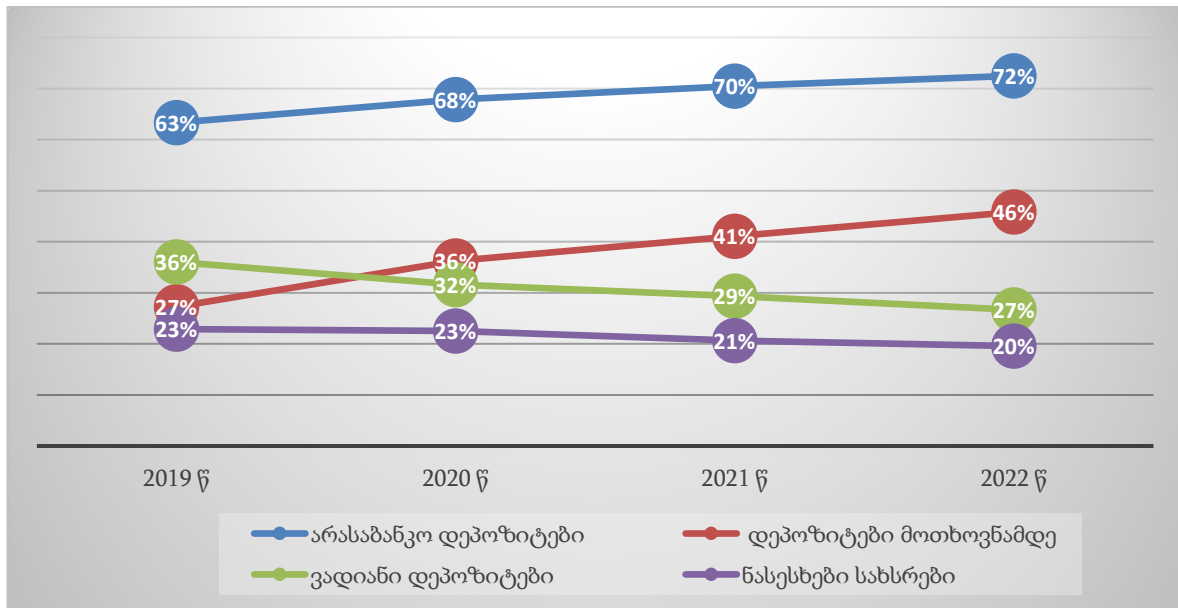
განაკვეთები გაცილებით მაღალია, ვიდრე მოთხოვნად დეპოზიტებზე და საერთაშორისო ბაზრებიდან მოზიდულ სახსრებზე.

ვალდებულებების სტრუქტურაში მომხდარი ცვლილება კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ ვერტიკალურ ჭრილში მოჩანს, თუ 2019 წელს მთლიან ვალდებულებებში ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილი, ვადიან დეპოზიტებზე მოდიოდა, ხოლო მისი მაჩვენებელი 2017-2019 წლებში საშუალოდ 36 % იყო, 2020 წლიდან შემცირებით ხასიათდება და 2022 წლის ბოლოს 9 პროცენტული პუნქტით, 27 %-მდეა შემცირებული, მაშინ როდესაც პირიქით მოთხოვნამდე დეპოზიტების ხვედრითი წილი მთლიან ვალდებულებებში 27 % დან 46 %-მდეა გაზრდილი(დიაგრამა №10).

სადეპოზიტო ბაზის ასეთი ასიმეტრიული ცვლილება მიუთითებს ერთის მხრივ პოსტ კრიზისული პერიოდის განწყობებზე, და გაზრდილი ინფლაციის პირობებში იურიდიული და ფიზიკური პირების მხრიდან მოთხოვნამდე დეპოზიტების პრიორიტეტზე, ვადიან ანაბრებთან შედარებით, რაც გაზრდილ საპროცენტო განაკვეთებშიც აისახა, ამასთან ზრდის რისკსაც რადგან ვადიანი დეპოზიტები შედარებით ნაკლებად რისკიან და სტაბილურ პასივად განიხილება, ვიდრე მოთხოვნადი დეპოზიტები. როგორც ვხედავთ საბანკო სისტემაში მნიშვნელოვანი განვითარება COVID-19 პანდემიის დაწყების შემდეგ იყო მთლიანი საბანკო დეპოზიტების სწრაფი და მდგრადი ზრდა. მთლიანი დეპოზიტები შიდა კომერციულ ბანკებში 35 პროცენტზე მეტით გაიზარდა 2019 წლის ბოლოდან და შეადგინა დაახლოებით 18 ტრილიონი აშშ დოლარი 2021 წლის მეოთხე კვარტალში (სურათი 1).² მთლიანი დეპოზიტების ეს ზრდა აღემატება უახლესი ისტორიის ნებისმიერ პერიოდს. როგორც 2020 წლის პირველი კვარტლის შემდეგ დეპოზიტებში წლიური წლიური პროცენტული ცვლილება აღემატება ნებისმიერ მათგანს, რაც დაფიქსირდა ბოლო 30 წლის განმავლობაში. მიუხედავად იმისა, რომ დეპოზიტების ზრდა ყველაზე დიდი იყო 2020 წლის პირველ ნახევარში და წლიური ტემპით 20 პროცენტს გადააჭარბა რამდენიმე კვარტლის განმავლობაში, 2021 წლის მეორე ნახევარში ის კვლავ ისტორიულ ნორმებს აღემატებოდა.

ერთ-ერთი მიზეზი ჯერ კიდევ მაღალი საპროცენტო სპრედის სწორად ამის შედეგია, ჩვენ ვხედავთ, რომ დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთების კლების პირობებში, ნაკლებად მცირდება სესხებზე საპროცენტო განაკვეთები, რაც ზემოქმედებდა წმინდა საპროცენტო მარჟაზე, თუმცა საცალო დაკრედიტების მაღალი ტემპები და ასევე ჯერ კიდევ მაღალი საპროცენტო სპრედი განაპირობებდა ბანკების გაზრდილ მოგებას.

დიაგრამა №10. ბანკების ვალდებულებების სტრუქტურა, %

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საბანკო სისტემა ფუნქციონირებს კვლავ მაღალი საპროცენტო სპრედის და წმინდა საპროცენტო მარჟის პირობებში, რაც ნაშრომის შესაბამის ნაწილშია გაცილებით დეტალურად განხილული. თავის მხრივ გრძელვადიანი და შედარებით იაფფასიანი რესურსების დეფიციტი განაპირობებს ბანკების მაღალ რისკდამოკიდებულებას განახორციელონ გრძელვადიანი დაკრედიტება ლარში, პირველ რიგში სამეწარმეო სექტორში. მხოლოდ საბრუნავი საშუალებების დაფინანსება, რომელიც დიდწილად მოკლევადიანია, არ არის საკმარისი ადგილობრივი წარმოების განვითარებისათვის.

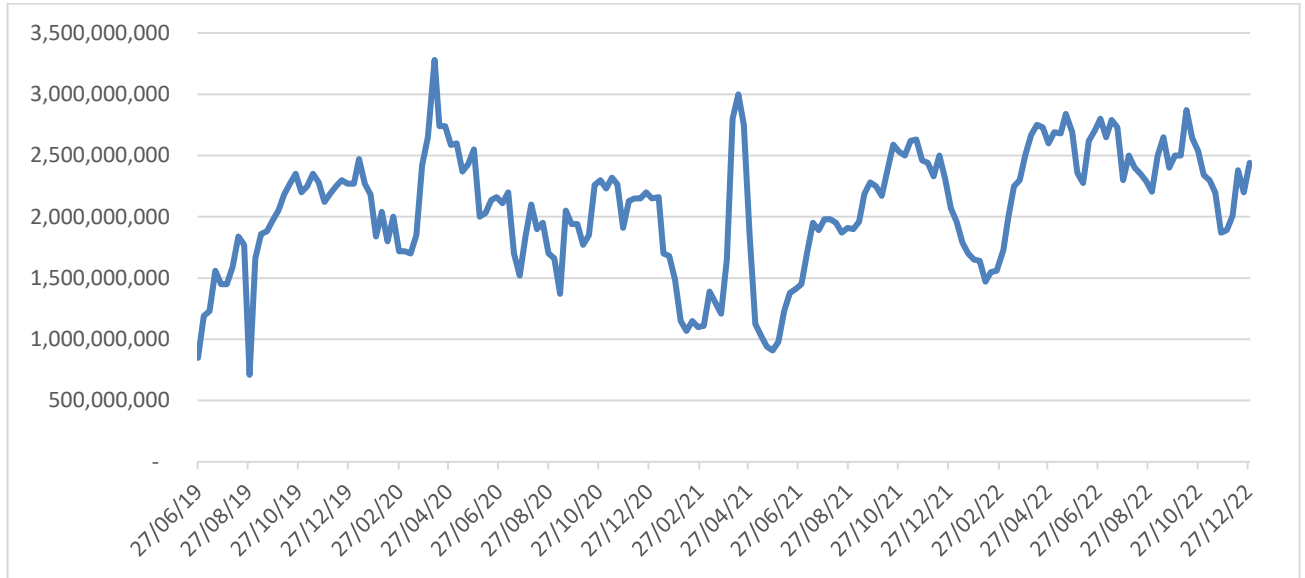
მართალია, ბანკების საერთაშორისო ბაზრებიდანაც ახორციელებენ რესურსების მოზიდვას, მაგრამ თუ არ ჩავთვლით საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან და ფონდებიდან მიღებულ საკრედიტო ხაზებს, ბანკების უზრუნველყოფა განსაკუთრებით გრძელვადიანი უცხოური საკრედიტო რესურსებითაც პრობლემას წარმოადგენს.

ბოლო წლებში, კვლავ მაღალია ბანკების დამოკიდებულება რეფინანსირების სესხებზე, რაც აისახა კიდევ საპროცენტო განაკვეთებზე. ეს დამოკიდებულება განსაკუთრებით გაიზარდა 2022 წლის პერიოდში, როდესაც საშუალო მოცულობამ 2,325,913,461.54 ლარი შეადგინა.

მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთის ზრდა 2019 წლიდან დაიწყო და 6.5 % დან 2022 წელს 11 %-მდე ავიდა, გარე შოკების და ინფლაციის ზეგავლენის შედეგი იყო. სწორედ ამ პერიოდში

ფულის გამვირებასთან ერთად გაიზარდა რეფინანსირების სესხების მოცულობაც, რაც წესით პირიქით უნდა ყოფილიყო და რეალურად მოკლევადიანი სალარე რესურსების დეფიციტზე მიუთითებს.

დიაგრამა №12. მოთხოვნა რეფინანსირების სესხებზე,ათასი ლარი

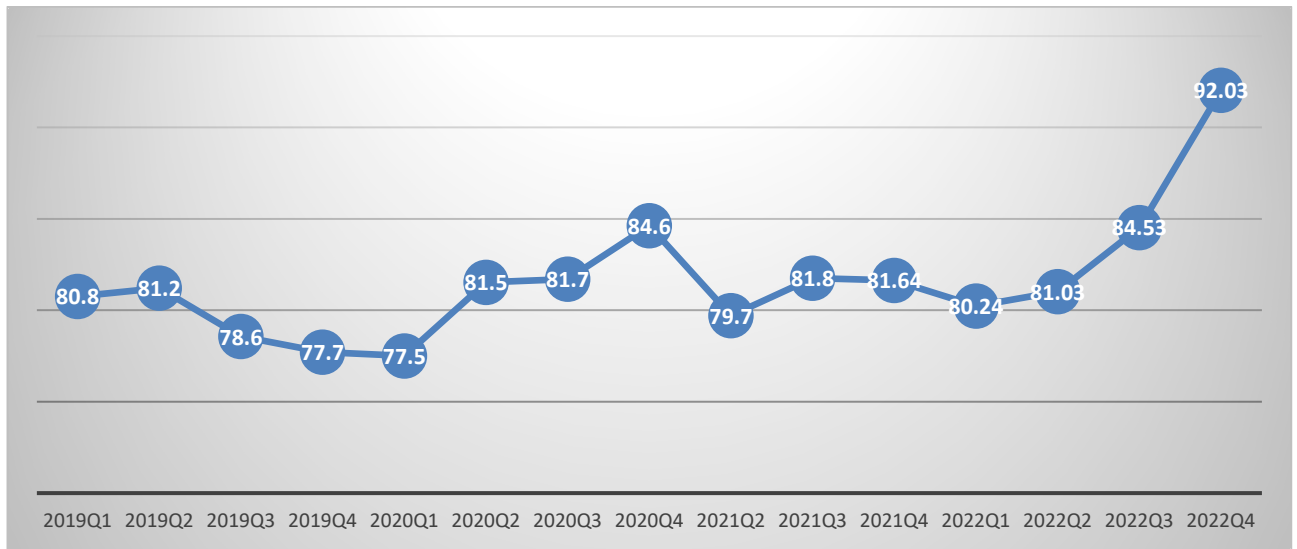

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საბანკო სისტემა გასული წლის მსგავსად, ლარის მოკლევადიანი ლიკვიდობის დეფიციტის პირობებში ოპერირებს. მოკლევადიანი ლიკვიდობის დეფიციტს განაპირობებს სალარე სესხებზე მაღალი მოთხოვნა, განსაკუთრებით ლარიზაციის სტრატეგიაზე გადასვლის შემდეგ, რამაც შეზღუდა უცხოურ ვალუტაში სესხებისგაცემა და სალარე სადეპოზიტო რესურსების მოკლე ვადიანობა. შესაბამისად, კომერციული ბანკები მათთვის საჭირო დამატებით სახსრებს ეროვნული ბანკის მთავარი ინსტრუმენტის - რეფინანსირების სესხების საშუალებით ავსებენ. ეროვნული ბანკი მოკლევადიან ლიკვიდობას საბანკო სისტემას ერთკვირიანი და ერთთვიანი რეფინანსირების სესხების აუქციონების მეშვეობით საჭირო ოდენობით აწვდის.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორი, რაც ზეგავლენას ახდენს საპროცენტო განაკვეთებზე არის კლიენტების დეპოზიტების და სესხების თანაფარდობა. რაც უფრო დიდია ეს თანაფარდობა, მით უფრო ნაკლებია საპროცენტო განაკვეთები, რადგან განსაკუთრებით განვითარებად ეკონომიკებში, დეპოზიტები არის საბანკო აქტივების და პირველ რიგში სესხების დაფინანსების მნიშვნელოვანი წყარო.

დიაგრამა #12. კლიენტების დეპოზიტები/მთლიანი სესხები

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი.

როგორც წარმოდგენილ გრაფიკზე ჩანს, 2019 წლის დასაწყისიდან ეს მაჩვენებელი 80.8 % დან 2022 წლის ბოლოსაკენ 92 %-მდე გაიზარდა, რაც შებრუნებული პროპორციისას 108 %-ია და პოზიტიურად უნდა შეფასდეს.

სესხების-დეპოზიტის კოეფიციენტი (LDR) ზოგადად ნიშნავს ბანკების აქტივებისა და ვალდებულებების თანაფარდობას. იგი გამოიყენება ბანკის ლიკვიდურობის გასაზომად ბანკის მთლიანი გაცემული სესხების გაყოფით მთლიან მიღებულ დეპოზიტებზე.

ის მიუთითებს ბანკის ძირითადი სახსრების რა ნაწილი გამოიყენება დაკრედიტებისთვის, რაც არის ძირითადი საბანკო აქტივობა და შესაბამისად კოეფიციენტი ეხმარება ბანკის ფინანსური სიჯანსაღის შეფასებაში.

უფრო მაღალი კოეფიციენტი მიუთითებს იმაზე, რომ გაცემული სესხები უფრო მეტია, ვიდრე დეპოზიტებიდან დაფინანსება და პირიქით.

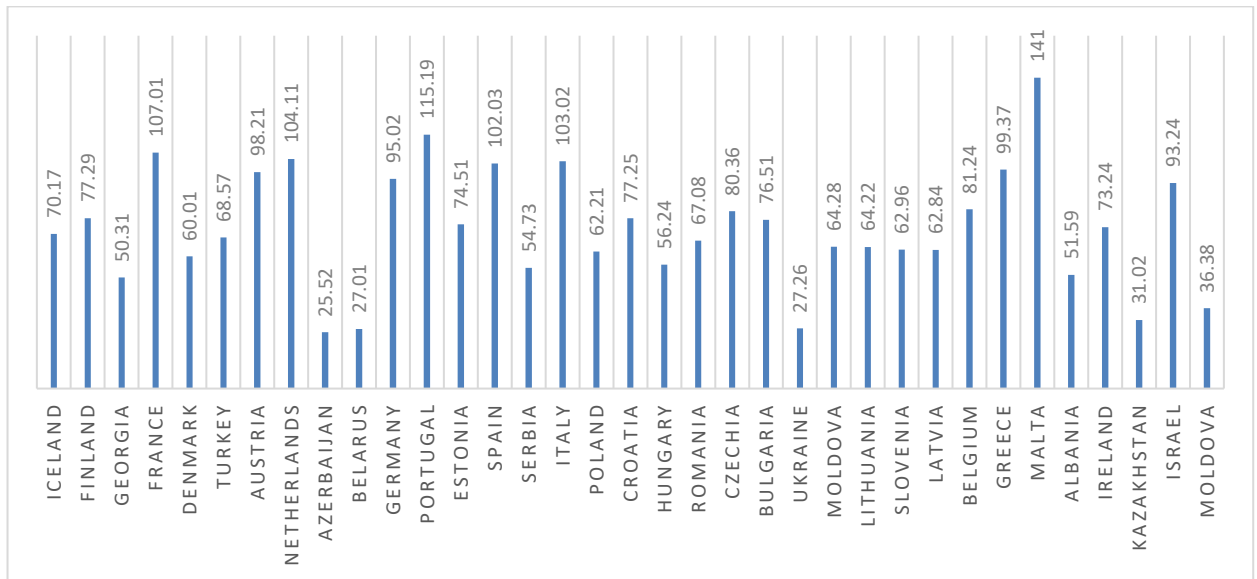
მიუხედავად ამისა, ის არ ზომავს ბანკის მიერ გაცემული სესხების ხარისხს. LDR ასევე არ ასახავს იმ სესხების რაოდენობას, რომლებიც არ არის ნაგულისხმევი ან შეიძლება იყოს ვადაგადაცილებული მათი გადახდისას.

თუმცა თუ კოეფიციენტი ძალიან დაბალია: ბანკებმა შეიძლება ვერ გამოიმუშავეთ იმდენი, რამდენიც საჭიროა ჭარბი ლიკვიდობის სამართავად და ეს ასევე მიუთითებს იმაზე, რომ ბანკები არ ახდენენ თავიანთი რესურსების სრულად მობილიზებას.

თუ კოეფიციენტი ძალიან მაღალია: ეს ნიშნავს, რომ ბანკებს შეიძლება არ ჰქონდეთ საკმარისი ლიკვიდობა, რათა დაფარონ რაიმე გაუთვალისწინებელი ფონდის მოთხოვნები, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს აქტივ-პასივის შეუსაბამობა.

ამასთან, ძალიან მაღალი კოეფიციენტი განიხილება საგანგაშოდ, რადგან, გარდა იმისა, რომ მიუთითებს ზეწოლაზე რესურსებზე, შეიძლება ასევე მიანიშნებდეს კაპიტალის ადეკვატურობის საკითხებზე, რაც აიძულებს ბანკებს მეტი კაპიტალის მოსაზიდად რაც ასევე აქციონერებთან კონფლიქტის მიზეზიც კი შეიძლება გახდეს. შედარებისათვის იმ ქვეყნებში სადაც ყველაზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთებია აღნიშნული პროპორცია საშუალო მედიანურ 86 %-იან დონეზე მერყეობს(იხ.დიაგრამა 13).

დიაგრამა 13. საბანკო დეპოზიტები მშპ-სთან, %

წყარო: Global Economy, https://www.theglobaleconomy.com/Slovakia/bank_credit_to_deposits/

საპროცენტო განაკვეთებთან გაცილებით დიდ კორელაციაშია საბანკო დეპოზიტების მშპ-სთან თანაფარდობის ინდიკატორი. რაც უფრო მაღალია საბანკო დეპოზიტების პროცენტული თანაფარდობა მშპ-სთან მით უფრო ნაკლებია საპროცენტო განაკვეთებიც. ტრადიციულად

ევროპის იმ ქვეყნებში სადაც საბანკო დეპოზიტები/ მშპ-სთან 100 % ახლოს ან მეტია(ნიდერლანდები, საფრანგეთი, ავსტრია, იტალია, ისრაელი), ყველაზე დაბალია საპროცენტო განაკვეთებიც და პირიქით, სადაც საბანკო დეპოზიტები მშპ-სთან 25-50 %-ის ფარგლებშია მაღალი.

საბანკო დეპოზიტების მაღალი ხვედრითი წილი განპირობებულია ერთ სულ მოსახლეზე ასევე საშუალო ევროპულზე მაღალი ეროვნული შემოსავლით (33 000 აშშ დოლარი და მეტი), რაც განაპირობებს დანაზოგების გენერაციასაც. საქართველო გადის იმ ქვეყნების რიცხვში სადაც საბანკო დეპოზიტები მშპ-ს 50 % ფარგლებშია და შესაბამისად საპროცენტო განაკვეთებიც მაღალია, ისევე როგორც მოლდოვაში(დეპოზიტების თანაფარდობა მშპ-სთან 36 %), ყაზახეთში(31,2%), უკრაინაში(27,26%), აზერბაიჯანში(25,52%) და სერბეთში(54,79%) და შემთხვევითი არ არის, რომ ევროპის ქვეყნებიდან ყველაზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები სწორედ სერბეთშია.

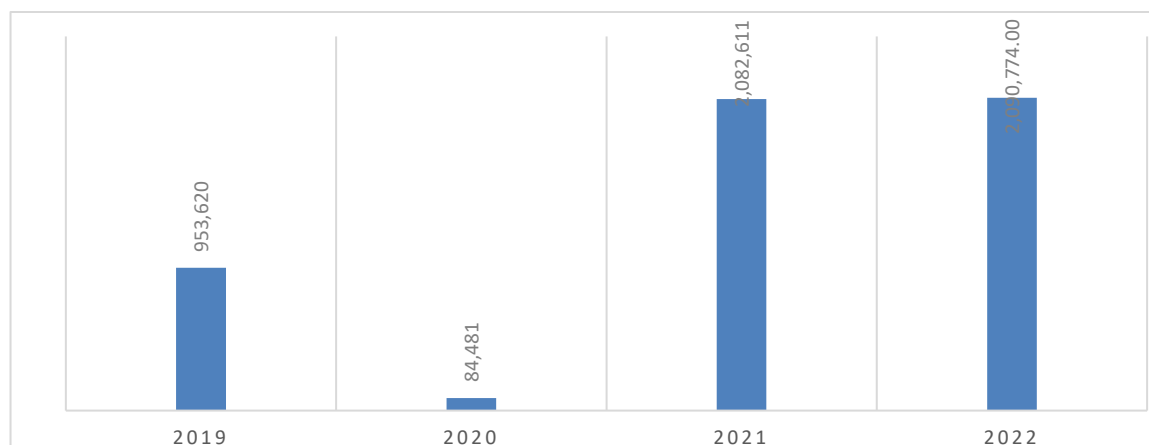
თავი 6. საბანკო სექტორის მომგებიანობა.

ბუნებრივია, აქტივების ზრდასთან ერთად ასევე იზრდება საბანკო სექტორის მოგებაც. გასული 2 წელი სასუალოდ სულაც სარეკორდო მაჩვენებლით- 2 მლრდ ლარის მოგებით დაასრულა, რასაც თან სდევს არა იმდენად ბიზნესის, არამედ საცალო დაკრედიტების ზრდა, რაც გარკვეულ რისკებს შეიცავს და რაც ჭარვალთანობის ანალიზისას არის განხილული.

მიგვაჩნია, რომ მიუხედავად მთელი რიგი პრობლემებისა საქართველოს საბანკო სექტორი ქართული ბიზნესის ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული სექტორია, ჩვენ ამასთან ერთად ვხედავთ, რომ ბოლო ხუთი წლის სტატისტიკით საბანკო სექტორის წმინდა მოგება იზრდება, თუ იგივე 2019 წლის მონაცემებით წმინდა მოგება 953 მილიონი ლარი იყო, 2022 წლის ბოლოს მოგების მაჩვენებელი 2,090 მლნ ლარამდე ანუ 2.1 ჯერ გაიზარდა, ხოლო საშუალო წლიური მოგება 1,3 მლრდ ლარი, მიუხედავად 2020 წლის 84 მილიონიან მოგებამდე შემცირებისა(დიაგრამა №14).

საბანკო სექტორის მზარდი მოგება ქვეყანაში განსაკუთრებით 2021-2022 წლების ორნიშნა ეკონომიკური ზრდით და საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად გაუმჯობესებული საბანკო ზედამხედველობის და მომსახურების სისტემით, მაგრამ მეორეს მხრივ დაკრედიტების ზომაზე მაღალი ტემპებით და ნაწილობრივ მაღალი საპროცენტო სპრედით აიხსნება, რის ანალიზსაც კვლევის შესაბამის ნაწილში შემოგთავაზებთ.

დიაგრამა №14. საბანკო სექტორის წმინდა მოგება, 2019-2022 წლებში, მლნ ლარი.

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი, მონეტარული და ფინანსური სტატისტიკა

ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხებიდან უფრო მაღალი საპროცენტო შემოსავალი განპირობებულია ერთის მხრივ, რისკ-ფაქტორებიდან გამომდინარე, უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთებით ბიზნეს სესხებთან შედარებით და მეორე, სესხების შედარებით მოკლევადიანობით. საინტერესოა, რომ საბანკო სექტორის საპროცენტო შემოსავლები იზრდებოდა საშუალოდ წლიურ 14 %-ით, მათ შორის ზრდა კრიზისულ 2020 წელს 2019 წელთან შედარებით 12 %-ით არის გაზრდილი(ცხრილი 5).

2020 წლის მკვეთრად შემცირებულ მოგებასთან მისი არაპროპორციული კავშირი კი აიხსნება იმ გარემოებით, რომ საბანკო ანგარიშგების მეთოდოლოგიის მიხედვით, სისტემა 2020 წლის მარტში -943 მილიონიან ზარალზე გავიდა, სესხებზე შესაძლო დანაკარგების გაზრდილი მოცულობის გამო, რამაც - 1,165,198 მლნ ლარი შეადგინა და გამოწვეული იყო გაურკვევლობით რაც კოვიდ პანდემიის გამო იმ პერიოდში ეკონომიკის ჩაკეტვას მოყვა.

ცხრილი 5. კომ ბანკების საპროცენტო შემოსავლები, 2019-2020 წლებში.

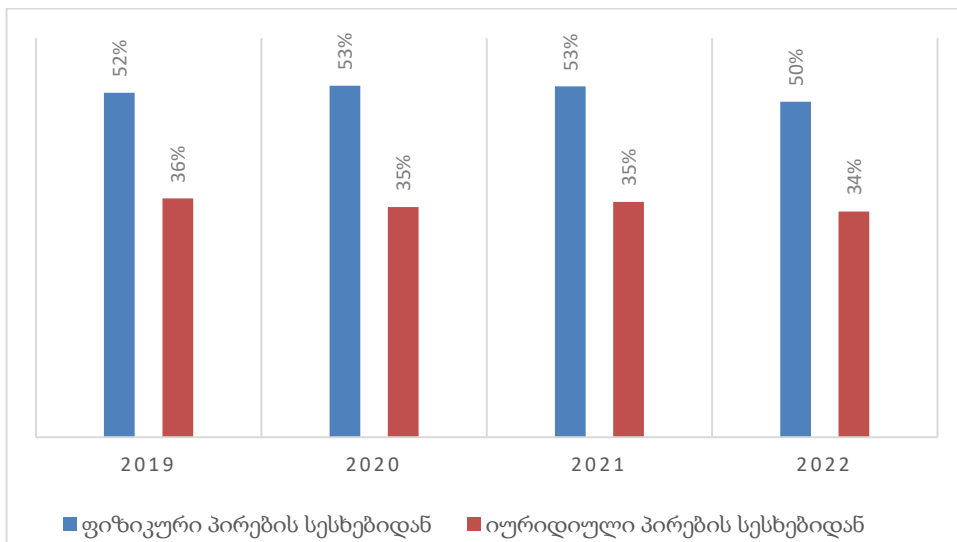
	2019	2020	2021	2022	ზრდა	საშუალო წლიური
საპროცენტო შემოსავლები	339,903	381,659	446,224	534,181	57%	14%
სესხებიდან	297,961	333,675	397,692	455,765		
ფიზიკური პირების სესხებიდან	175,946	201,600	235,241	269,442	53%	13%
იურიდიული პირების სესხებიდან	121,962	131,949	157,845	181,308	49%	12%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

საპროცენტო შემოსავლებში ვერტიკლურ ჭრილში ფიზიკური პირების დაკრედიტებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსავლების ხვედრითი წილი სტაბილურად 53 %-ის ფარგლებში იყო, თუმცა 2022 წელს ეს მაჩვენებელი 50 %-მდე შემცირდა, რაც დაკრედიტების ტემპის შემცირებით აიხსნება, თუმცა იურიდიული პირების შემთხვევაში თუ 2019-2021 წლებში მთლიანი საპროცენტო შემოსავლების 35 %-იყო, 2022 წელს მცირედით აქაც შემცირდა 34 %-მდე(დიაგრამა 15).

ის გარემოება, რომ ბოლო წლებში იზრდება ფიზიკურ პირებზე დაკრედიტების ტემპები, დაკავშირებულია საცალო პროდუქტების, მათ შორის განვადების, სერვისების განვითარებასთან და ხელმისაწვდომობასთან, როგორც საპროცენტო განაკვეთების შემცირების, ასევე ვადიანობის დაგრძელების თვალსაზრისით. აქვე მსურს ავღნიშნო, რომ ეს ტენდენცია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებშიც შესამჩნევია. ტენდენციები და თანამედროვე ინტეგრირებული საბანკო პროდუქტები და ტექნოლოგიები, მაინც ყველგან იდენტურია.

დიაგრამა 15. ფიზიკური და იურიდიული პირების დაკრედიტებიდან საპროცენტო შემოსავლები, მთლიან საპროცენტო შემოსავლებში, % 2019-2022 წლებში

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

კომერციული ბანკების მთლიანი საკრედიტო პორტფელი 2019-2022 წლებში გაზრდილია 31 მლრდ ლარიდან 44,2 მლრდ ლარამდე რაც 42 %-ია, ხოლო საშუალო წლიურ მაჩვენებელში 11 %-ით. ამასთან, საკრედიტო პორტფელში შინამეურნეობებზე გაცემული სესხები, ინდ მეწარმეების ჩათვლით 49 %-ით არის გაზრდილი, საშუალო წლიურად 12%-ით, მათ შორის ფიზიკური პირების 47 %-ით, მაშინ როდესაც იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხები მხოლოდ 35 %-ით არის გაზრდილი, 9 %-აინი საშუალო წლიურად ზრდით. აღსანიშნავია, რომ იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხები 2022 წელს 2021 წელთან შედარებით შემცირებულია 82 მლნ ლარით, რაც ძირითადად გაცვლითი კურსის ეფექტით აიხსნება, სესხების დოლარიზაცია უცხოურ ვალუტაში გაცემულ სესხებზე(70%) გაცილებით მეტია ვიდრე

საბაზისო მაჩვენებელია და შესაბამისად, აისახა კიდევ სესხების მოცულობაში ლარის 16 %-იანი გამყარების პირობებში.

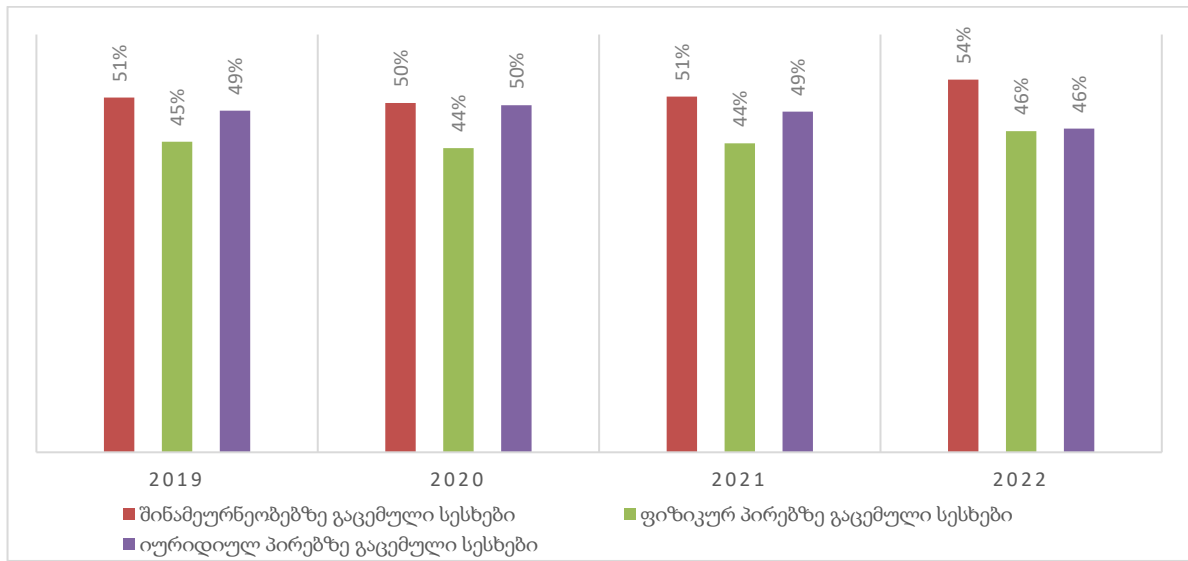
ცხრილი #6

ათასი ლარი	2019	2020	2021	2022	ზრდა	საშ. წლიური
საკრედიტო პორთფელი	31,078,64 1	37,374,28 7	42,189,44 3	44,224,21 0	42%	11%
შინამეურნეობებზე გაცემული სესხები	15,833,26 9	18,750,21 7	21,546,01 3	23,663,56 2	49%	12%
ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხები	13,858,72 1	16,324,80 6	18,725,23 5	20,401,10 7	47%	12%
იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხები	15,245,37 2	18,624,07 1	20,643,43 0	20,560,64 8	35%	9%

წყარო:საქართველოს ეროვნული ბანკი

ეს ტენდენცია უფრო თვალშისაცემია თუ საკრედიტო პორთფელს ვერტიკალურ ჭრილში განვიხილავთ(გრაფიკი 16). გრაფიკიდან ჩანს, რომ შინამეურნეობებზე და იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხების თანაფარდობა მთლიან სესხებში, %, 2019-2022 წლებში თითოეულის თანაბარი იყო და 51-49 პროცენტის ფარგლებში იყო, კრიზისულ 2020 წელს კი სულაც თანაბარი იყო. აღნიშნული პროპორცია შეიცვალა სწორედ 2022 წელს, როდესაც შინამეურნეობებზე გაცემული სესხების ვედრითი წილი მთლიან სესხებში 51 % დან 54 %-მდე გაიზარდა, ხოლო საპირისპიროდ 49 % დან 46 %-მდე შემცირდა 2022 წელს, რაც ადასტურებს გაცვლითი კურსის ეფექტს.

დიაგრამა 16. შინამეურნეობებზე და იურიდიულ პირებზე გაცემული სესხების თანაფარდობა მთლიან სესხებში, %, 2019-2022 წლებში

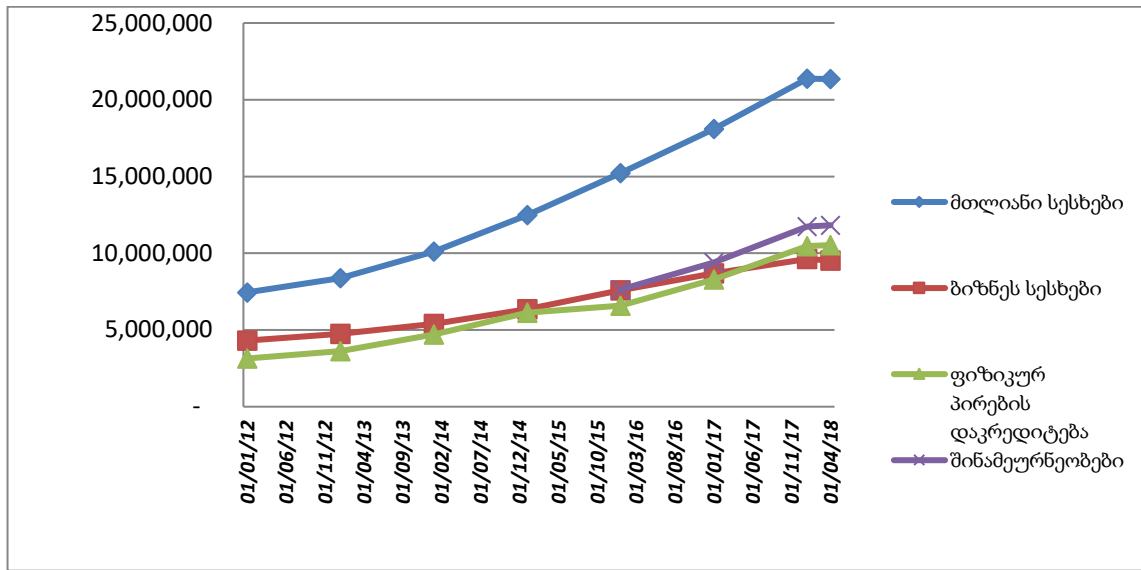

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მიგვაჩნია, რომ სისტემის ეს ტრანსფორმაცია, რაც ფიზიკური და იურიდიული პირების დაკრედიტების თანაბარპროპორციულ განვითარებაშია ასახული, 2012-2017 წლებისაგან განსხვავებით, როცა ფიზიკური პირების დაკრედიტების ხვედრითი წილი 56 %-მდე იყო გაზრდილი, ახალი საბანკო მომსახურების სერვისების გაფართოებაში, გაზრდილ ციფროვიზაციაში, მომსახურების ხარისხისა და ახალი პროდუქტების გაზრდილ შეთავაზებაში იქნება ასახული. ეს ყველაფერი კი ისევ ქვეყნის ეკონომიკის მოდერნიზაციას შეუწყობს ხელს. როგორც ვხედავთ, 2012-2017 წლებში, კომერციული ბანკების მხრიდან მეტად მზარდი იყო საცალო დაკრედიტების ტემპები, რაც ბიზნესდაკრედიტების აქტივობის შემცირების ფონზე მიმდინარეობდა, და ბუნებრივია პოზიტივად ვერ შეფასდება.

მიუხედავად საკრედიტო პორთფელის ასეთი მაღალი ზრდისა, ძალზე საინტერესო სურათს იძლევა მისი სტრუქტურა, ბიზნეს დაკრედიტების და შინა მეურნეობებზე გაცემული სესხების თვალსაზრისით(დიაგრამა №17).

დიაგრამა №17. საკრედიტო პორტფელის სტრუქტურა, შინამეურნეობების და ბიზნეს სესხების მიხედვით,ათასი ლარი.

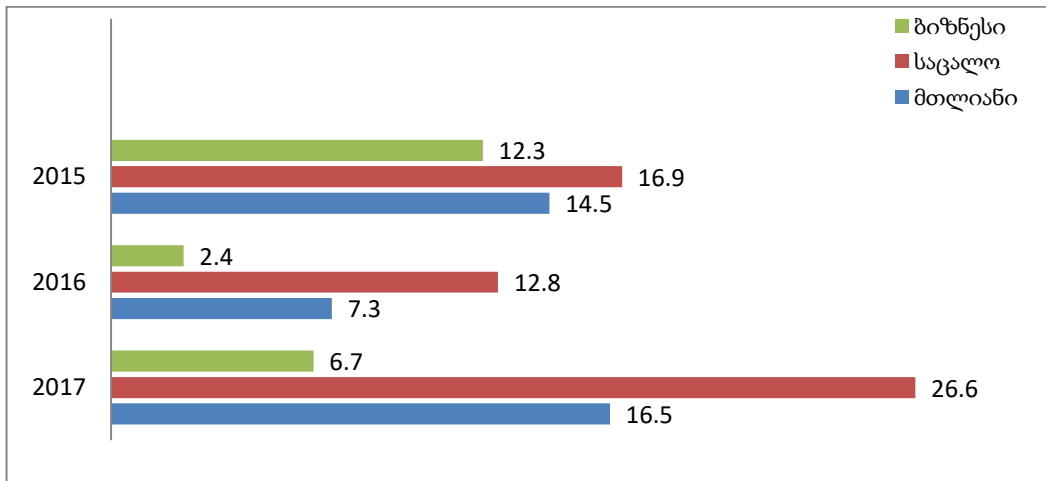

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

ეს ტენდენცია დაიწყო ჯერ კიდევ 2012 წელს, როდესაც 8.2 მილიარდიან პორტფელში ბიზნესდაკრედიტების მოცულობა 4.7 მლრდ ლარს გაუტოლდა, რაც პროცენტულად 57 %-შეადგინა. ბანკების საკრედიტო პორტფელის ზრდასთან ერთად საკრედიტო პორტფელში ბიზნესდაკრედიტების თანაფარდობის შემცირების და საცალო დაკრედიტების ზრდის ტენდენცია რომ მზარდი იყო, შემდეგ წლებშიც გამოჩნდა. 2015 წელს 12.4 მილიარდიან პორტფელში ბიზნესსესხების თანაფარდობა 6.3 მლრდ ლარი ანუ 51 %-მდე შემცირდა, ხოლო 2017 წელს 21.3 მილიარდიან პორტფელში ბიზნესსესხების(9.5 მლრდ ლარი) ხვედრითი წილი კიდევ უფრო შემცირდა 44.6 %-მდე და სამაგიეროდ გაიზარდა შინამეურნეობებზე გაცემული სესხების მოცულობა 55.6 %-მდე.

აღნიშნულ პერიოდში საცალო დაკრედიტების ბუმი განაპირობა საცალო პროდუქტებზე ხელმისაწვდომობის ზრდამ, რაც მიმდინარეობდა საპროცენტო განაკვეთების შემცირების, ვადიანობის დაგრძელების და განსაკუთრებით საყოფაცხოვრებო ტექნიკაზე ფასების ხელმისაწვდომობის ზრდის შედეგად. გარდა განვადებების და სამომხმარებლო სესხების ზრდისა, განსაკუთრებით მზარდი ექსპანსია ჰქონდა იპოთეკურ დაკრედიტებასაც, რაც ახალმშენებლობებს უკავშირდება და ბანკებისა და სამშენებლო ინდუსტრიის კოოპერაციით მიმდინარეობს.

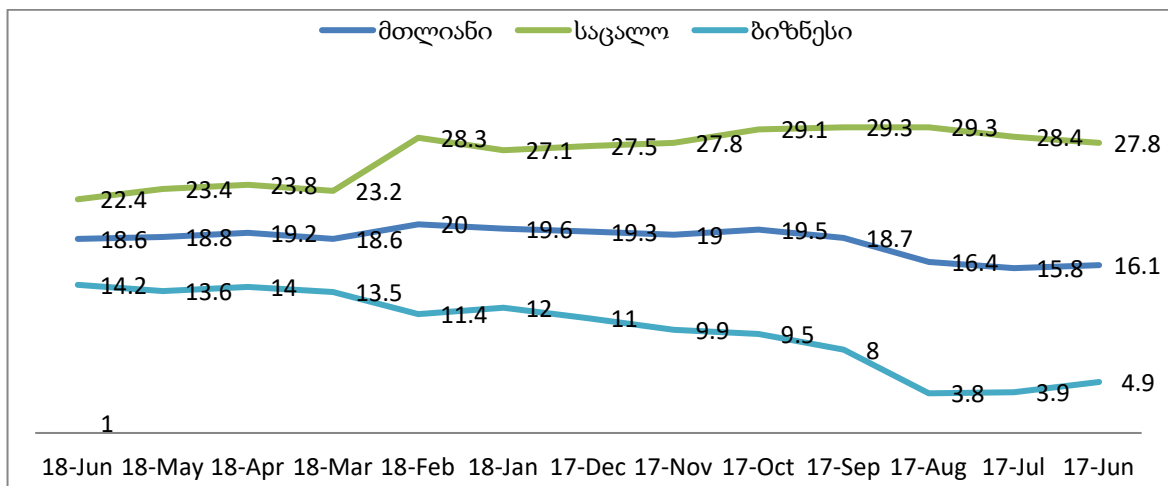
დიაგრამა №17. საკრედიტო პორტფელის წვლილი სესხების მთლიან ზრდაში, 2015-2017 %

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი, მაკროეკონომიკური მიმოხილვა, 06/08/2018

როგორც დიაგრამა #17 ჩანს, საცალო და ბიზნეს დაკრედიტების ხვედრითი წილი სესხების წლიური ზრდის დინამიკაში, ყველაზე თანაბარზომიერი 2015 წელს იყო, როდესაც თანაბარ კორელაციაში იყო მთლიანი სესხების ზრდის საშუალო დინამიკასთან. 2016 წელს მთლიანი სესხების საშუალო წლიური ზრდის დინამიკა შემცირდა 14.5 % დან 7.3 % ანუ პრაქტიკულად 2-ჯერ, რაზეც მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონია ბიზნეს დაკრედიტების ზრდის ტემპების- 12.3 % დან 2.4 %-მდე ანუ 5 ჯერ შემცირებამ. საცალო დაკრედიტება შედარებით უმნიშვნელოდ 16.9 % დან 12.8 %-მდე შემცირდა. მართალია, 2017 წელს მთლიანი სესხების ზრდის დინამიკა 7.3 % დან 16.5 %-მდე ავიდა, რაც წინა 3 წელიწადში ყველაზე მაღალი ზრდის მაჩვენებელი იყო, მაგრამ მთლიანი სესხების ზრდის დინამიკაზე საცალო დაკრედიტებამ ითამაშა მთავარი როლი, გაიზარდა რა სარეკორდო -26,6%-ით, რაც ბიზნეს დაკრედიტების ზრდის ტემპს 4 ჯერ აღემატებოდა.

დიაგრამა №18. საკრედიტო პორტფელის წვლილი სესხების მთლიან ზრდაში, 2018(6)%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი, მაკროეკონომიკური მიმოხილვა, 06/08/2018

მიგვაჩნია, რომ საცალო დაკრედიტების ტემპების შემცირება, მაინც ახალ საბანკო რეგულაციებს უკავშირდება, რაც შეეხება ბიზნეს დაკრედიტების ზრდას, ეს შეიძლება იყოს ერთის მხრივ, მაღალი ეკონომიკური ზრდის გამოძახილი და მეორეს მხრივ, ბიზნესის მხარდამჭერი სახელმწიფო პროგრამები.

აქედან გამომდინარე, სამთავრობო პროგრამის – „აწარმოე საქართველოში“ ამოცანა, რომელიც 2016 წლიდან დაიწყო, აგებულია რა სახელმწიფოს მხრიდან თანადაფინანსების მოდელზე, ეკონომიკის რეალური სექტორის სტიმულირების და მაღალი საგადამხდელო დეფიციტის შემცირებასთან ერთად, ბიზნესდაკრედიტების სტიმულირებაც იყო და დღემდე რჩება კომერციული ბანკების თანადაფინანსებით.

ბიზნესდაკრედიტების ტემპების შენელება, და სამაგიეროდ, საცალო დაკრედიტების ზრდა, ატარებს მაღალ ლიკვიდობის რისკებს, რასაც თუ ეს ტენდენცია გაგრძელდებოდა ეკონომიკურ ზრდაზე მხოლოდ ნეგატიურად შეიძლება ემოქმედა. ქართულ კომერციულ ბანკებს სჭირდებათ ინოვაციური მიდგომების დანერგვა ბიზნესთან ურთიერთობაში, არსებული სტანდარტული დაკრედიტების მოდელები დროს ვეღარ პასუხობდა, რადგან იგი კონსერვატულ მიდგომაზე – უძრავი ქონების ღირებულებაზეა რეალურად მიბმული და ნაკლებად ფულადი ნაკადების საპროგნოზო მაჩვენებლებზე. ეს თანაბრად ეხება როგორც დამწყები ბიზნესის, ისე მოქმედი ბიზნესის დაკრედიტებას.

მართალია, საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები დღეს მიმართავენ ბიზნეს დაკრედიტებებს პრაქტიკულად ყველა მიმართულებას იქნება ეს საბრუნავი საშუალებების დაფინანსება, ძირითადი საშუალებების დაფინანსება, ვაჭრობის დაფინანსება თუ სტატაპების დაფინანსება, კლიენტებს სთავაზობენ საკრედიტო ხაზებსაც, ბოლო წლებში გაზრდილია დაკრედიტების ვადიანობაც 5 წლამდე, ხოლო საშეღავათო პერიოდი 3 თვიდან 12 თვემდე და რაც მთავარია შემცირებულია საპროცენტო განაკვეთები, მთავარი პრობლემა მაინც იმაში მდგომარეობს, რომ ბიზნეს სესხები გაიცემა მხოლოდ ლიკვიდური ქონების უზრუნველყოფის ქვეშ, ძირითადად კომპანიის ან მესამე პირის უძრავი ქონების და მსესხებელი კომპანიის მენეჯერებისა და დამფუძნებლების პირადი ქონების სახით (უგირავნო კრედიტის მაქსიმალური თანხა მხოლოდ 50 ათას ლარამდეა), ხოლო დაფარვის გრაფიკი ნაკლებ ითვალისწინებს არათანაბარი გადახდის პრინციპს, მათ შორის არარეგულვრებადი დაფარვის ფორმას საკრედიტო ხაზების შემთხვევაში. მაშინ როდესაც ევროპული ბანკები სულ უფრო აქტიურად მიმართავენ არარეგულვრებადი დაკრედიტის ფორმებს როგორც ბიზნეს სესხების, ასევე გრძელვადიანი ოჯახური იპოთეკის დროსაც, რითაც ამსუბუქებენ რა მსესხებლის საპროცენტო ტვირთს, ისედაც დაბალი წლიური საპროცენტო განაკვეთებისას ზრდიან ხელმისაწვდომობას საკრედიტო რესურსებზე.

ქართულ ბანკებს ნამდვილად სჭირდებათ ინოვაციური მიდგომების კიდევ უფრო აქტიური დანერგვა ბიზნესთან ურთიერთობაში, ციფრული ბანკინგის ახალი ბიზნესმოდელების და დანერგვით. ბანკები ბოლო პერიოდში სულ უფრო აქტიურად გადადიან ახალ B2B მოდელებზე, რაც მხოლოდ მისასალმებელია, რადგან ბანკი უნდა გახდეს მეწარმის პარტნიორი ფინანსური მრჩევლისა და კონსულტანტის სახით. ნიშანდობლივია, რომ ევროკომისიის დაკვეთით ჩატარებული კვლევების თანახმად, მცირე ბიზნესის ზრდის ტემპი საშუალოდ 3-ჯერ მაღალია, თუ ორგანიზაცია ციფრული ტექნოლოგიებით ხელმძღვანელობს. მაღალი კონკურენციიდან და კაპიტალის სიმცირიდან გამომდინარე, მცირე ან საშუალო ზომის კომპანია, რომელსაც სურს ცნობადობის ამაღლება, გაყიდვების სტიმულირება ან ზოგადად, კომპანიის პოზიციონირება, დგება არჩევანის წინაშე – გამოიყენოს ტრადიციული, ძვირად ღირებული მედიასაშუალებები თუ უპირატესობა მიანიჭოს ინტერნეტ კომუნიკაციებს, დახარჯონ მინიმალური რესურსი და უწყვეტ რეჟიმში აკონტროლოს რა მომხმარებლის აზრი მისი კომპანიის შესახებ, პრაქტიკულად მარკეტინგული კვლევისა და გაყიდვების პლათფორმაზე გადაერთონ.

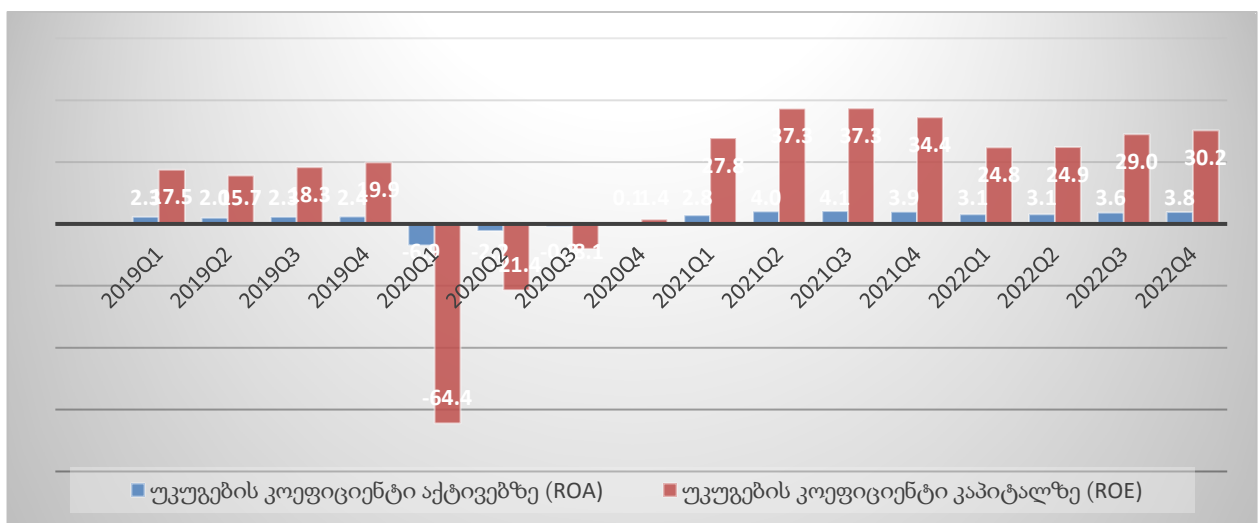
აღნიშნული პროპორციის ცვლილებამ და სცალო დაკრედიტების ტემპების ზრდამ მნიშვნელოვნად განაპირობა საბანკო სექტორის მომგებიანობის ზრდა, რადგან

ბიზნესსეხებთან შედარებით სამომხმარებლო სესხები საშუალოდ 3-4 %-ით ძვირია, ხოლო ვადიანობით ნაკლებია. ეს პრობლემა სერიოზულ რისკებს ქმნის საბანკო სექტორისათვის, მით უმეტეს როგორც უკვე აღინიშნა სისტემის მოგების დიდი ნაწილი 85%, სისტემფორმირებადი სამი კომერციული ბანკის წილზე მოდის.

თავი 7. ბანკების მომგებიანობის მაჩვენებლები, აქტივებზე და კაპიტალზე

2022 წლის ბოლოს აქტივებზე (ROA) და კაპიტალზე (ROE) მოგების უკუგების ნორმამ 3.8 % და 30.2 %-იანი მაჩვენებელი შეადგინა, რაც კაპიტალის საკმაოდ დიდი მულტიპლიკატორის მაჩვენებელია, და 7.9 შეადგენს. მართალია, 2022 წლის ბოლოს მე 4 კვარტლის მდგომარეობით, 2021 წელთან შედარებით შემცირებულია როგორც კაპიტალზე ასევე აქტივებზე უკუგების მაჩვენებლები (შესაბამისად 4.1 % და 37.3 % იყო), როდესაც კაპიტალის მულტიპლიკატორი 9 იყო, თუმცა მაინც მაღალ ნიშნულზეა. შედარებისათვის 2019 წელს მეოთხე კვარტალში უკუგების მაჩვენებელი აქტივებსა და კაპიტალზე შესაბამისად, 2.4 %-ს და 19 %-ს შეადგენდა, თუმცა მაღალი (8%) კაპიტალის მულტიპლიკატორით (დიაგრამა №19). ბუნებრივია, კრიზისულ 2020 წელს, პირველ 3 კვარტალში სისტემის ზარალზე გასვლის გამო, მულტიპლიკატორის მაჩვენებლები უარყოფითი იყო, ეს განსაკუთრებით 1 კვარტალს ეხება, როდესაც აქტივებზე და კაპიტალზე მოგების უკუგების მაჩვენებლები შესაბამისად -6.9% და -64 % შეადგენდა. თუმცა 2021-2022 წლებში აქტივების ზრდის კვალობაზე ჩვენ ვხედავთ მომგებიანობის მნიშვნელოვან ზრდას, რაც ასევე მასშტაბის ეფექტიანობის გაუმჯობესებასაც მიუთითებს, ხარჯების შემოსავლიანობის თანაფარდობის კოეფიციენტის შემცირების თვალსაზრისით, თუმცა როგორც ავლნიშნეთ ეს ინდიკატორი კვლავ ზრდის ტრენდზეა გასული.

დიაგრამა №19. აქტივებზე და კაპიტალზე მოგების უკუგების მაჩვენებლები, %

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

როგორც ROA, ასევე უკუგების კაპიტალი (ROE) ზომავს რამდენად კარგად იყენებს კომპანია თავის რესურსებს. მაგრამ ერთ-ერთი მთავარი განსხვავება ამ ორს შორის არის ის, თუ როგორ ეპყრობიან ისინი კომპანიის ვალს. ROA განსაზღვრავს, თუ რა ბერკეტს ფლობს კომპანია ან რამდენი დავალიანება აქვს მას. ყოველივე ამის შემდეგ, მისი მთლიანი აქტივები მოიცავს ნებისმიერ კაპიტალს, რომელსაც ის სესხულობს თავისი ოპერაციების გასატარებლად.

მეორეს მხრივ, ROE ზომავს მხოლოდ კომპანიის კაპიტალზე შემოსავალს, რაც არ მოიცავს მის ვალდებულებებს. ამრიგად, ROA ანგარიშობს კომპანიის ვალს და ROE არა. რაც უფრო მეტ ბერკეტს და ვალს მიიღებს კომპანია, მით უფრო მაღალი იქნება ROE ROA-სთან შედარებით. ამრიგად, როდესაც კომპანია იღებს მეტ ვალს, მისი ROE უფრო მაღალი იქნება ვიდრე მისი ROA. თუ დავუშვებთ, რომ შემოსავალი მუდმივია, აქტივები ახლა უფრო დიდია, ვიდრე კაპიტალი და აქტივების ანაზღაურების გაანგარიშების მნიშვნელოვანი უფრო მაღალია. ეს ნიშნავს, რომ კომპანიის ROA ეცემა, ხოლო მისი ROE რჩება წინა დონეზე.

ROA-ს ერთ-ერთი ყველაზე დიდი პრობლემა ის არის, რომ მისი გამოყენება შეუძლებელია ინდუსტრიაში. ეს იმიტომ ხდება, რომ ერთ ინდუსტრიაში კომპანიებს აქვთ განსხვავებული აქტივების ბაზა, ვიდრე სხვაში. ასე რომ, ნავთობისა და გაზის ინდუსტრიის კომპანიების აქტივების ბაზა არ არის იგივე, რაც საცალო ინდუსტრიაში.

ზოგიერთი ანალიტიკოსი ასევე თვლის, რომ ძირითადი ROA ფორმულა შეზღუდულია მის აპლიკაციებში, რაც ყველაზე შესაფერისია ბანკებისთვის. ბანკის ბალანსები უკეთ წარმოადგენენ მათი აქტივებისა და ვალდებულებების რეალურ ღირებულებას, რადგან ისინი აღირიცხება საბაზრო ღირებულებით საბაზრო აღრიცხვის (ან მინიმუმ საბაზრო ღირებულების შეფასებით) ისტორიული ღირებულების მიხედვით. ორივე საპროცენტო ხარჯი და საპროცენტო შემოსავალი უკვე ფაქტორირებულია განტოლებაში.

ასე რომ, საერთო ROA ფორმულა აჯამებს საკითხებს კაპიტალის ინვესტორების (წმინდა შემოსავალი) ანაზღაურების შედარებით აქტივებთან, რომლებიც დაფინანსებულია როგორც ვალის, ასევე კაპიტალის ინვესტორების მიერ (მთლიანი აქტივები).

2021 წლის მიხედვით, პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში აქტივებზე უკუგების მიხედვით ჩვენ გვაქვს ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი(3.59 %) ყაზახეთთან ერთად(4, 37 %) და ჩვენს ზონაში ასევე არიან აფრიკისა და სამხრეთ ამერიკის განვითარებადი ქვეყნები. ჩვენი რეგიონის ქვეყნებში თურქეთი ROA-ს მაჩვენებელი 1.11%-ია, ყაზახეთში-1.66%, მოლდოვაში-2,34%,

აზერბაიჯანში-2.33%, უკრაინაში-1,54%, ბელორუსში-1,44%, სასომხეთში-0.89 %. ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი რუსეთში იყო-0,29 %.

ევროპის ქვეყნებში შედარებით მაღალი ისლანდიაში-2,33 % და რუმინეთში-1,66 %, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში 1 -1,37 %-ის ფარგლებში მერყეობს, ხოლო განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში 1 % ნაკლებია. დიდ ბრიტანეთში-0,77 %, იტალიაში-0,79, ნიდერლანდებში-0,64%, ბელგიაში-0,62%, პორტუგალიაში-0,6%, გერმანიაში-0,12%.

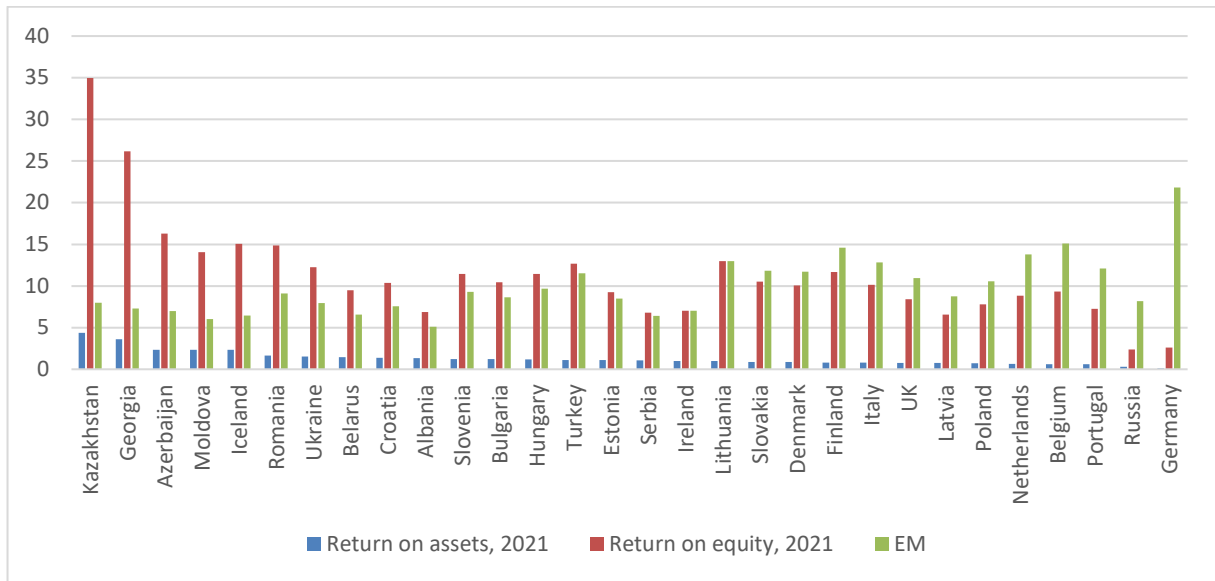
ანალოგიურად კაპიტალზე უკუგების მაჩვენებლით საქართველოს საბანკო სექტორი(26,18%) ერთ-ერთი ლიდერია, ყაზახეთის შემდეგ(34%). აზერბაიჯანში ეს მაჩვენებელი 16, 27 % იყო, მოლდოვაში 14,06%, უკრაინაში 12, 27 %, თურქეთში-12, 69 %, ხოლო ბელორუსში-9,47 %.

ევროპის ქვეყნებში შედარებით მაღალი მაჩვენებელი იყო ლიტვაში-12, 98%, ფინეთში-11,67%, სლოვენიაში-11,45 %, უნგრეთში-11,43%, სლოვაკეთში-10,36% და ბულგარეთში-10,45. დიდი შვიდეულის ქვეყნებიდან იტალიაში-10, 14%, დიდ ბრიტანეთში-8,42% და ყველაზე დაბალი გერმანიაში-2,62%.

კაპიტალზე მომგებიანობის შეფასებისას გაცილებით მნიშვნელოვანია კაპიტალის მულტიპლიკატორის მაჩვენებელი. კაპიტალის მულტიპლიკატორი გამოითვლება კომპანიის მთლიანი აქტივების თანაფარდობით მთლიან წმინდა კაპიტალთან მიმართებაში და ის თავისებურ ფინანსურ ბერკეტსაც წარმოადგენს. განსხვავებით არასაბანკო დაწესებულებისაგან, საბანკო დაწესებულებები, როგორც სადეპოზიტო ინსტიტუტები, თავიანთ ოპერაციებს ძირითადად აფინანსებენ მოზიდული სახსრების გზით, და შესაბამისად აქვთ უფრო მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი. მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი მიუთითებს იმაზე, რომ აქტივების დაფინანსების დიდი ნაწილი მოზიდული სახსრებით ხორციელდება.

2022 წლის მეოთხე კვარტლის მიხედვით, საქართველოს საბანკო სექტორის კაპიტალის მულტიპლიკატორი შეადგენდა 7.29-ს, რაც საშუალო ევროპულ მაჩვენებელს უნდა მივიჩნიოთ. ჩვენზე მაღალი მულტიპლიკატორით ფუნქციონირებს განვითარებული ეკონომიკის ისეთი ქვეყნები, როგორცაა გერმანია -21, მიუხედავად აქტივებზე და კაპიტალზე დაბალი მაჩვენებლებისა, სლოვაკეთი-11,8, თურქეთი-11,5, სლოვენია-9,3, უკრაინა-7,9, რუმინეთი-9,11, და ლიტვის საბანკო სექტორი-12,7, საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი იყო ბელგიაში-15, ნიდერლანდებში-13,7 და იტალიაში-12,8, ასევე პორტუგალიასა-12 და დიდ ბრიტანეთში-10,9(დიაგრამა №20).

დიაგრამა №20. კაპიტალის მულტიპლიკატორის, აქტივებზე და კაპიტალზე მოგების უკუგების მაჩვენებლები, 2021 წელი

წყარო: Globla Economy https://www.theglobaleconomy.com/rankings/bank_return_equity/

კვლევაში გამოყენებულია კაპიტალის მულტიპლიკატორი, რაც აღნიშნავს რისკის ინდიკატორს, რომელიც ზომავს კომპანიის აქტივების ნაწილს, რომელიც ფინანსდება აქციონერთა კაპიტალით და არა ვალით. კაპიტალის მულტიპლიკატორი გამოითვლება კომპანიის მთლიანი აქტივების ღირებულების გაყოფით კომპანიის აქტივებში არსებულ მთლიან კაპიტალზე. ჩვენს შემთხვევაში ეს არის ROE/ROA თანაფარდობა. მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი მიუთითებს იმაზე, რომ კომპანია იყენებს დიდი რაოდენობით ვალს თავისი აქტივების დასაფინანსებლად. დაბალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი ნიშნავს, რომ კომპანიას ნაკლები დამოკიდებულება აქვს ვალზე. კაპიტალის მულტიპლიკატორი ასევე ცნობილია როგორც ბერკეტის კოეფიციენტი ან ფინანსური ბერკეტის კოეფიციენტი და არის ერთ-ერთი სამი კოეფიციენტიდან, რომელიც გამოიყენება DuPont-ის ანალიზში.

შესაბამისად, მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი ზოგადად ნიშნავს, რომ კომპანიას აქვს დავალიანების უფრო მაღალი დონე, ხოლო კაპიტალის უფრო დაბალი მულტიპლიკატორი შეიძლება მიუთითებდეს, რომ კომპანია იყენებს აქციონერთა კაპიტალს თავისი აქტივების დასაფინანსებლად ან რომ მას არ შეუძლია კრედიტორების მოზიდვა სესხისთვის.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კაპიტალის მულტიპლიკატორი არის მეტრიკა, რომელიც ავლენს კომპანიის მთლიანი აქტივებიდან რამდენი ფინანსდება აქციონერთა კაპიტალით. არსებითად,

ეს თანაფარდობა არის რისკის მაჩვენებელი, რომელსაც ინვესტორები იყენებენ კომპანიის პოზიციის დასადგენად, როდესაც საქმე ეხება ბერკეტს.

მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი მიუთითებს იმაზე, რომ კომპანია იყენებს დიდი რაოდენობით ვალს თავისი აქტივების დასაფინანსებლად. კომპანიებს, რომლებსაც აქვთ უფრო მაღალი ვალის ტვირთი, ექნებათ უფრო მაღალი ვალის მომსახურების ხარჯები, რაც ნიშნავს, რომ მათ მოუწევთ მეტი ფულადი ნაკადის გამომუშავება ჯანსაღი ბიზნესის შესანარჩუნებლად.

დაბალი კაპიტალის მულტიპლიკატორი გულისხმობს, რომ კომპანიას აქვს ნაკლები ვალით დაფინანსებული აქტივები. ეს ჩვეულებრივ დადებითად განიხილება, რადგან მისი ვალის მომსახურების ხარჯები უფრო დაბალია. მაგრამ ამან შეიძლება ასევე გააგზავნოს სიგნალი, რომ კომპანიას არ შეუძლია კრედიტორების მოზიდვა, სესხის აღება მისთვის ხელსაყრელი პირობებით, რაც პრობლემას წარმოადგენს. იმის გამო, რომ მათი აქტივები ძირითადად ფინანსდება ვალით, კომპანიებს, რომლებსაც აქვთ მაღალი კაპიტალის მულტიპლიკატორები, შესაძლოა დეფოლტის რისკის ქვეშ აღმოჩნდნენ.

შემოსავლების სტრუქტურული ანალიზი ასევე გვიჩვენებს, რომ ჰორიზონტალურ ჭრილში არასაპროცენტო შემოსავლების წლიური ზრდა 2020 წლის კორონალური შოკის პერიოდში 3 %-იანი ვარდნის შემდეგ, რაც ასევე აისახა სალკომისიო შემოსავლების 11 %-იან შემცირებაში, ზტრდის ტენდენციით ხასიათდება. თუ საპროცენტო შემოსავლები 2021-2022 წლებში სტაბილურად 19 %-ით იზრდებოდა, სამაგიეროდ არასაპროცენტო შემოსავლები საშუალოდ 44 %-ით არის გაზრდილი, მათ შორის საკომისიო შემოსავლები 33 %-ით.

არასაპროცენტო შემოსავლის გავლენა ფინანსურ მაჩვენებლებზე რამდენიმე კვლევის საგანი იყო. აქტივების ანაზღაურება (ROA), რომელიც მიღებულია წმინდა შემოსავლის მთლიან აქტივებზე გაყოფით, ფინანსური წარმატების ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გამოყენებული მეტრიკაა. კაპიტალის შემოსავალი (ROE), რომელიც გამოითვლება წმინდა შემოსავლის მთლიან კაპიტალზე გაყოფით, ფინანსური მაჩვენებლის კიდევ ერთი მაჩვენებელია. კვლევების მიხედვით, უპროცენტო შემოსავალი და ფინანსური წარმატება დადებითად არის დაკავშირებული. ROA-ით და ROE-ით განსაზღვრული მომგებიანობაზე დადგინდა, რომ მნიშვნელოვნად აისახება, კერძოდ, არასაპროცენტო შემოსავალი. უნდა აღინიშნოს, რომ COVID-19 პანდემიას ასევე ჰქონდა თავისი გავლენა ამ კონკრეტულ საკითხზეც. ჰასკომ და სხვებმა (2021) ევროპაში 51 ბანკზე დაფუძნებული (კვლევა, რომელიც დაფუძნებულია 2020 წლის იანვარ-სექტემბრის პერიოდზე) აჩვენა, რომ 10%-იანი ზარალი არასაპროცენტო

შემოსავლებში, 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით, ძირითადად გამოწვეული იყო ვარდნით ვაჭრობაში და საკომისიოებით მიღებულ შემოსავალში. თუმცა, გავლენა ფინანსურ მაჩვენებლებზე მინიმალური იყო, რადგან ბანკებს შეეძლოთ დაყრდნობოდენ მთავრობის დახმარებას და ლიკვიდურობის ინფუზიას.

თურქეთის ანალიზური მაგალითი, რომელიც დაფუძნებულია 15 ადგილობრივ ბანკზე (2020 წლის იანვარი-სექტემბერი), აჩვენებს, რომ პანდემიამ ასევე საზიანო გავლენა მოახდინა არასაპროცენტო შემოსავალზე, რომელიც დაეცა 8,5%-ით 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით. პირველადი ფაქტორი, რომელიც პასუხისმგებელი იყო ზარალის თითქმის 70%-ზე, იყო მომსახურების საფასურზე დაფუძნებული შემოსავლის შემცირება. თუმცა, ეპიდემიის განმავლობაში, საკრედიტო ბარათების ოპერაციებიდან და სადაზღვევო სერვისებიდან მიღებული შემოსავალი გაიზარდა.

თუმცა, საქართველოს მაგალითზე განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს, არასაპროცენტო შემოსავლების მუხლებიდან საკონვერსიო ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები, რომელიც 2021 წელს 2020 წელთან შედარებით 1416 %-ით არის გაზრდილი 19,5 მლნ ლარიდან 295,8 მლნ ლარამდე, ხოლო 2022 წელს 199 %-ით მაღალი საბაზისო ეფექტის მიუხედავად. მართალია, 2020 წელს საკონვერსიო ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები 95 %-ით იყო შემცირებული, სამაგიროდ, 947 %-ით იყო გაზრდილი მოგება სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან(იხ.ცხრილი 7). ფაქტიურად, არასაპროცენტო შემოსავლების, მათ შორის საკომისიოებიდან მიღებული შემოსავლების შემცირების მიუხედავად, საკნაოდ მაღალია მოგება სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან, რაც კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ ვერტიკალური ანალიზისას მოჩანს.

ცხრილი 7.. საბანკო სექტორის მაჩვენებლები

	2022	%	2021	%	2020	%	2019
შემოსავლები	7,506,771	26%	5,975,590	22%	4,882,036	9%	4,497,220
საპროცენტო შემოსავლები	5,640,848	19%	4,736,490	19%	3,980,234	11%	3,571,869
არასაპროცენტო შემოსავლები	1,865,823	51%	1,239,099	37%	901,801	-3%	925,375
საკომისიოებიდან	570,927	23%	465,655	43%	326,232	-11%	367,235

საკონვერსიო ოპერაციებიდან	886,018	199%	295,896	1416%	19,517	-95%	359,842
მოგება სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან	28,767	-11%	32,311	-90%	308,535	947%	-36,412
სხვა არასპროცენტო შემოსავლები	282,166	-22%	362,122	88%	192,824	29%	149,685

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მიუხედავად იმისა, რომ კოვიდ პანდემიური შოკის შემდეგ საპროცენტო შემოსავლების ხვედრითი წილი მთლიან შემოსავლებში შემცირდა 82 % დან 75 %-მდე, ხოლო არასპროცენტო შემოსავლების წილი გაიზარდა 18 % დან 25 %-მდე, რაც 2019 წლის მაჩვენებელსაც აღემატება 4 პროცენტული პუნქტით, და პოზიტიურად უნდა შეფასდეს საპროცენტო შემოსავლების დამოკიდებულების და შესაბამისად რისკების შემცირების თვალსაზრისით, თუმცა საკომისიოებიდან მიღებული შემოსავლები სტაბილურად 8 %-ის ფარგლებში რჩება. არასპროცენტო შემოსავლების სტრუქტურაში კვლავ წამყვან პოზიციად რჩება საკონვერსიო ოპერაციებიდან ანუ ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები, რომლის მაჩვენებელმაც გადაასწრო თვით 2019 წლის პროცენტულ მაჩვენებელს და მთლიან შემოსავლებში 8 %დან 12 %-მდეა გაზრდილი 359, 8 მლნ ლარიდან 886 მლნ ლარამდე და 4 პროცენტული პუნქტით თვით სასკომისიოებიდან მიღებულ შემოსავლებსაც კი გადაასწრო(570 მლნ ლარი)(იხ.ცხრილი 8).

ცხრილი 8. საბანკო სექტორის მაჩვენებლები

	2022	2021	2020	2019
შემოსავლები	7,506,771	5,975,590	4,882,036	4,497,220
საპროცენტო შემოსავლები	5,640,848	4,736,490	3,980,234	3,571,869
	75%	79%	82%	79%
არასპროცენტო შემოსავლები	1,865,823	1,239,099	901,801	925,375
	25%	21%	18%	21%
საკომისიოებიდან	570,927	465,655	326,232	367,235

	8.0%	7.8%	6.7%	8.2%
საკონვერსიო ოპერაციებიდან	886,018	295,896	19,517	359,842
	12%	5%	0.4%	8%
სავალუტო სახსრების გადაფასებიდან	28,767	32,311	308,535	-36,412
	0.4%	0.5%	6%	-1%
სხვა არასპროცენტოშემოსავლები	282,166	362,122	192,824	149,685
	3.8%	6.1%	4%	3%

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

აღსანიშნავია, რომ საბანკო სისტემის საკონვერსიო ოპერაციებიდან მიღებული მოგება მზარდია ლარის გაცვლითი კურსის მკვეთრი ცვლილების დროს, როგორც ლარის გაუფასურების, ისე მისი გამყარების ტრენდზე. გ.ცუცქირიძე, ვ. ჭარაიას კვლევაში არასპროცენტო შემოსავლების ზეგავლენა წმინდა არასპროცენტო მარჟაზე მკვეთრი სავალუტო რყევების და ლარის გაუფასურების ტრენდის პირობებში, რომელიც 2014-2019 წლების პერიოდს მიმოიხილავს, ნაჩვენებია, რომ ლარის გაუფასურებით, ისევე როგორც 2022 წელს ლარის 16 %-იანი გამყარებისას, მსხვილმა ბანკებმა არაფერი არ წააგეს, პირიქით სარეკორდო მოგებაზე გავიდნენ, როგორც საკონვერსიო ოპერაციებიდან მიღებული მოგების, ასევე წმინდა საპროცენტო შემოსავლის მიხედვით ანუ მათ პრაქტიკულად გადაფარეს, ვალუტის გადაფასებიდან წარმოქმნილი ზარალი 2021-2022 წლებში. გაცვლითი კურსის არასტაბილურობა და არაპროგნოზირებულობა, პირველ რიგში ქართულ ბიზნესზე მოქმედებს ნეგატიურად, რადგან წამყვანი ქართული ბანკების აღნიშნული პოზიციონირების შედეგად, ბიზნეს ეზრდება საოპერაციო ხარჯები, რაც ამცირებს რა მათ კონკურენტუნარიანობას, ისევე მომხმარებელზე აისახება ნეგატიურად ფასების ზრდით.

აქედან გამომდინარე, ეს ხდება კიდევ ინფლაციაზე ნეგატიური ზეგავლენის ერთ-ერთი დამატებითი ფაქტორი. მართალია, დედოლარიზაციის თვალსაზრისით, ეროვნული ბანკის მხრიდან ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა, რამაც დოლარიზაცია შეამცირა და რაც გულისხმობს უცხოურ ვალუტაში დაკრედიტების შეზღუდვას გადაუზღვეველ მსესხებლებზე, საკრედიტო ბიუროებისგან ინფორმაციის გამოთხოვნას ცალკეული ვალუტების ჭრილში ყველა სესხის შესახებ და ბანკებისგან სავალუტო რისკების რუტინული შეფასების მოთხოვნა. მაგრამ კვლავ ოპრობლემად რჩება დოლარიზებული ანაბრები, რაც თავის მხრივ იწვევენ სესხების დოლარიზაციას. უცხოურ ვალუტაში გამოსახული ანაბრების მაღალი დონე იწვევს ბანკების მიერ ადგილობრივი მსესხებლების დაკრედიტებას უცხოურ

ვალუტაში, რათა შენარჩუნდეს საბალანსო უწყისის დაბალანსებული პოზიციები, რასაც იმავდროულად ბანკებიდან მეანაბრეებზე გადააქვს გაცვლითი კურსის ტვირთი.

ანაბრების დოლარიზაციის მნიშვნელოვანი გამომწვევი ფაქტორებია ინფლაციის ნიშნული და მერყეობა, ისევე როგორც ვალუტის გაუფასურება, დაბალი შემოსავლების მქონე ქვეყნებში. ხოლო ასიმეტრული გაცვლითი კურსის პოლიტიკა მეანაბრეებს იმისკენ უბიძგებს, რომ ანაბრები მეტწილად უცხოურ ვალუტაში იქონიონ, რათა მათი მსყიდველუნარიანობა შეინარჩუნონ. ანაბრებისა და კრედიტების დედოლარიზაციის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იქნება საშუალოვადიან პერიოდში ადგილობრივ ვალუტაში ლიკვიდური კაპიტალის ბაზრის განვითარება, გრძელვადიანში საფონდო ბაზრის განვითარებასთან ერთად, რაც ანაბრების დედოლარიზაციაასთან ერთორგორც ვხედავთ საქართველოს საბანკო სისტემა გამოირჩევა რა ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მომგებიანობით და წმინდა საპროცენტო მარჟით, კაპიტალის მულტიპლიკატორის მიხედვით და ვალების მომსახურების ბერკეტით საშუალო ევროპულ დონეზეა. გარდა ამისა, დოლარიზებული და მაღალი იმპორტდამოკიდებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში მაღალია საპროცენტო განაკვეთები და მათი სხვაობა, რაც გამოწვეულია ვალუტის გაუფასურებისგან წარმოქმნილი რისკების შედეგად. შესაბამისად, ფულად-საკრედიტო შოკებისადმი ფასების ელასტიურობა ხშირად უფრო მაღალია დოლარიზებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში, რადგან გადაცემის მექანიზმების სუსტი პოლიტიკის გამო, ინფლაცია უფრო ძლიერ რეაგირებს ფულად-საკრედიტო შოკებზე,

მაღალი კონცენტრაციის და ოლიგოპოლიური ბაზრის პირობებში, სადაც ორი ბანკის აქტივები მთლიანი საბანკო აქტივების 75 %-მდეა, რაც დეტალურად არის განხილული ამ ნაშრომის შესაბამის თავში, სებ-ი ვალდებულია მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის მიზნით, უფრო აქტიურად ჩაერიოს ბაზარზე და მოთოკოს ბანკების ზე-მოგება, როგორც რეფინანსირების განაკვეთის ზრდის, ასევე საპროცენტო მარჟის და ბაზარზე ინტერვენციების მიმართულებითაც.

თავი 8. ეკონომიკის ციფროვიზაცია, ციფრული ბანკინგის სტარატეგია და პერსპექტივები.

ელექტრონული კომერციის, ორგანიზაციული პროცესების კომპიუტერიზებული მართვისა და ციფრული ინფრასტრუქტურის ზრდის ტემპი მსოფლიოში ძალიან სწრაფია, ის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მთავარი სტიმულატორია.

ჩვენ უნდა გვესმოდეს, რომ დაგვიანება კიდევ უფრო გაზრდის ჩვენს ჩამორჩენას განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებთან, დღეს ელექტრონული კომერციის, ორგანიზაციული პროცესების კომპიუტერიზებული მართვისა და ციფრული ინფრასტრუქტურის ზრდის ტემპი მსოფლიოში ატარებს მზარდ ტენდენციას და ეკონომიკური განვითარების მთავარი ვექტორია. როდესაც ხაზი ესმება ინკლუზიური ზრდის მნიშვნელობას, ძალზე დიდი მნიშვნელობა ექნება, სწორედ ციფრული ეკონომიკის პრინციპზე და პირველ რიგში ბლოკჩეინ ტექნოლოგიებზე გადასვლას, რაც კიდევ უფრო გაზრდის ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა რაოდენობას, მცირე და საშუალო ზომის საწარმოების განვითარების ხელშეწყობით. აღიარებულია, რომ ციფროვიზებული გარემო გენერირებს მცირე და საშუალო ინტერნეტ-კომპანიების წარმოქმნასა და განვითარებას, რასაც ქვეყნის ეკონომიკისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება. ევროკომისიის მონაცემებით, ევროპაში მცირე და საშუალო ბიზნესის სამუშაო ადგილების 2/3-ს ქმნის და ევროპის ბიზნესის 90%-ს წარმოადგენს.

ქვეყნები, რომლებიც ციფროვიზაციის მოწინავე სტადიაზე არიან, იღებენ 20%-ით მეტ ეკონომიკურ სარგებელს, ვიდრე ციფროვიზაციის დასაწყის გზაზე მყოფი ქვეყნები. ციფროვიზაცია გენერირებს 3-ჯერ მეტ ეკონომიკურ სარგებელს, ვიდრე ფართოზოლოვანი ჩართვა. ციფროვიზაცია, როგორც ეკონომიკის დამაჩქარებელი 4.7-ჯერ უფრო მძლავრია, ვიდრე მშპ-ის ერთ სულზე ფართოზოლოვანი კავშირის 0.16%-იანი ზემოქმედება. ასევე ქვეყანაში ციფროვიზაციის 10%-იანი ზრდა იწვევს მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ის 0.75%-იან ზრდას. ციფროვიზაციის პოზიტიური კონტრიბუცია შეაქვს სამუშაო ადგილების შექმნაში, ციფროვიზაციის 10%-იანი ზრდა უმუშევრობის დონეს ამცირებს 0.84%-ით.

სხვა კვლევებით ეს მაჩვენებელი 1.02%-ია, ეს კი 4.6-ჯერ მეტია, ვიდრე ინტერნეტის ფართოზოლოვანი კავშირის დანერგვით უმუშევართა დონის შემცირება. ფართოზოლოვანი კავშირი უმუშევართა დონეს ამცირებს 0.22%-ით. ციფროვიზაცია, ეკონომიკური სტიმულირებისა და დასაქმების მხრივ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. საილუსტრაციოდ

მოყვანილია მსოფლიოს ტენდენცია. კერძოდ, ციფროვიზაციამ ხელი შეუწყო 192.6 მლრდ დოლარის პროდუქციის გამოშვებას და 6 მლნ სამუშაო ადგილის შექმნას. სადაც მხოლოდ ლათინური ამერიკის, აღმოსავლეთ და სამხრეთ აზიის რეგიონში შეიქმნა 4 მლნ-ზე მეტი სამუშაო ადგილი, ჩრდილოეთ ამერიკისა და დასავლეთ ევროპის რეგიონში დასაქმების ზრდა მცირე იყო.

სოციალური მედია, მობილური ვებ-სერვისები, კომპიუტერული ქლაუდ- სისტემები და სხვა თანამედროვე ტექნოლოგიები მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს ბიზნესის მართვის იმ ფორმებს, რომლებიც დღევანდელ მსოფლიოში ინერგება. ერთეული ორგანიზაციების, ინდუსტრიებისა ან სულაც ქვეყნების წინაშე დგას არჩევანი – გაითავისონ თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების სიკეთე თუ ზრდის ტემპი შეანელონ და არაკონკურენტულ ერთეულებად იქცნენ. ბოლო რამდენიმე წელიწადში 500,000-ზე მეტი სამუშაო ადგილი შტატებში, მობილური აპლიკაციების ინდუსტრიაში შეიქმნა. ევროპის ქვეყნები ჯერ კიდევ მიმდევრის პოზიციაში არიან. ციფრული ეკონომიკის პრინციპები სრულფასოვნად, ევროპული ორგანიზაციების მხოლოდ 2%-ს აქვს დანერგილი, 41% სრულიად არაციფრულია, არ გამოიყენება ორგანიზაციული მართვის კომპიუტერული სისტემები, საქმის წარმოება არა ვირტუალურ, არამედ ძირითადად რეალურ დოკუმენტბრუნვაზეა დამყარებული.

საერთაშორისო კვლევები აჩვენებს, რომ ინტერნეტონ ხელმისაწვდომობა ბოლო 20 წელიწადში გაიზარდა 4%-დან 40%-მდე, კომპანიებს რომლებსაც აქვს ბიზნესის უზრუნველყოფის ძლიერი სისტემა და ამავდროულად ახალ ტექნოლოგიებში ახორციელებს კაპიტალდაბანდებებს, კონკურენტუნარიანობა 35%-დან 74%-მდე იზრდება. ცვლილებებს ხელს უწყობს ისეთი ტექნოლოგიები, როგორცაა: მობილური ტექნოლოგიები, თანამშრომლობის ინსტრუმენტები- cloud computing, business intelligence და სოციალური მედია.

აღსანიშნავია, რომ ევროპის მასშტაბით, 2020 წელს, ციფრულ ეკონომიკაში დამატებით 5 მილიონი ადამიანი იქნა დასაქმებული; ამასთან 2020 წლიდან 50 მილიარდი უკაბელო მოწყობილობა დაუკავშირდება ერთმანეთს, ეს კი უახლოეს მომავალში 15-ჯერ გაზრდის გადაცემული ინფორმაციის მოცულობას;

აქედანაც ჩანს, თუ რამხელა შესაძლებლობებს იძლევა მაღალტექნოლოგიური სფერო ახალი თაობისთვის, თუ გათვალისწინებით, რომ მსოფლიოში კოვიდ პანდემიურ შოკამდეც 2019 წელს ახალგაზრდების უმუშევრობის მაჩვენებელი ისედაც მაღალია: საბერძნეთი – 55%, ესპანეთი – 52%, ევროპის სხვა ქვეყნებში საშუალო მაჩვენებელი – 20-22%-ია, საქართველოში –

31%-ია. ახალგაზრდობში მაღალი უმუშევრობა იწვევს მათ გადინებას ქვეყნიდან და ასევე ნეგატიურად მოქმედებს ქვეყნის დემოგრაფიულ მდგომარეობაზე, ასევე ეკონომიკურ ზრდაზე მთლიანად. ევროკომისიის გაანგარიშებით, ევროპული ქვეყნების მიერ შვედეთის ან აშშ-ის მაგალითის “ანარეკლის პრინციპით“ დანერგვა დამატებით 1,500,000 სამუშაო ადგილს შექმნიდა. პრინციპი გულისხმობს საკანონმდებლო ბაზის მომზადებას, განათლების რეფორმას, ცნობადობისა და სწავლების კომპონენტის გაძლიერებას, ციფრული მეწარმეობის მხარდაჭერას.

ევროკომისიის დაკვეთით ჩატარებული კვლევების თანახმად, მცირე ბიზნესის ზრდის ტემპი საშუალოდ 3-ჯერ მაღალია, თუ ორგანიზაცია ციფრული ტექნოლოგიებით ხელმძღვანელობს. მაღალი კონკურენციიდან და კაპიტალის სიმცირიდან გამომდინარე, მცირე ბიზნესერტულებს მხოლოდ 10% რჩება ბაზარზე, კომერციალიზაციიდან 3 წლის შემდეგ. მცირე ან საშუალო ზომის კომპანია, რომელსაც სურს ცნობადობის ამაღლება, გაყიდვების სტიმულირება ან ზოგადად, კომპანიის პოზიციონირება, დგება არჩევანის წინაშე – კომპლექსურად გამოიყენოს ტრადიციული, ძვირად ღირებული მედიასაშუალებები თუ უპირატესობა მიანიჭოს მხოლოდ სოციალურ მედიას და ამ გზით მისწვდეს იმ აუდიტორიას, ვისთანაც სურს კომუნიკაცია; ანუ დახარჯოს მინიმალური რესურსი და უწყვეტ რეჟიმში აკონტროლოს მომხმარებლის აზრი მისი კომპანიის შესახებ. სოციალური მედია ზოგავს თანხებს, იკავებს ფართო აუდიტორიას, ახდენს სწორ პოზიციონირებას და მარკეტინგული კვლევის ერთგვარ ალტერნატივასაც კი წარმოადგენს. კომპანიებმა, რომელთაც გაააქტიურეს სოცმედია-პლატფორმა, 20-22%-ით გაზარდეს გაყიდვები.

მიგვაჩნია, რომ არსებული სასტარტო პირობები თავისუფლად იძლევა იმის შესაძლებლობას, სწორი სტრატეგიის შემთხვევაში ქვეყანამ მნიშვნელოვანი გარღვევა გააკეთოს. ამ თვალსაზრისით, დღეს კიდევ უფრო იზრდება მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების ცენტრის (ტექნოლოგიური პარკი) დატვირთვა, რომელმაც უნდა შექმნას ერთიანი ეკოსისტემა ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით და ხელი შეუწყოს ინოვაციური იდეების განვითარებას. საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, ტექნოლოგიური პარკი იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას, ცოდნასა და ინოვაციებზე დაფუძნებული მცირე და საშუალო საწარმოების რაოდენობის გაზრდა და მათი განვითარება უზრუნველყოს, საქართველოში დაფუძნდეს უცხოური მაღალტექნოლოგიური კომპანიების წარმომადგენლობები და დამატებით მოზიდულ იქნეს უცხოური ინვესტიციები. ტექნოლოგიური პარკი დამწყებ და პატარა კომპანიებს შესთავაზებს ისეთ რესურსებს, რომლებიც მათთვის აქამდე ძნელად ხელმისაწვდომი იყო. ამასთან, ჩვენ შეგვიძლია

ვიფიქროთ თანადაფინანსების სხვა, უფრო მოქნილ მექანიზმებზეც, განსაკუთრებით მცირე საწარმოებისათვის. ტექნოპარკში თანამონაწილეობა 10%-ია, საბანკო გარანტიის სახით, სხვადასხვა ღირებულების აქტივები თანამონაწილეობაში არ ითვლება. ტექნოპარკი მომავალში განსაკუთრებულ როლს ითამაშებს ახალი ბიზნესისა და ახალი კომპანიების შექმნაში, არსებული ბიზნესის განვითარებაში, ინოვაციების კომერციალიზაციასა და მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების შექმნაში. მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების ცენტრი მოიცავს როგორც მცირე ინკუბატორებს, სასწავლო ცენტრებსა და ლაბორატორიებს, ასევე დიდ ოფისებს კომპანიებისათვის, ერთობლივ სამუშაო ადგილებსა და რეკრეაციულ სივრცეს.

ციფრული ბანკინგი არსებითად გულისხმობს თანამედროვე ტექნოლოგიის გამოყენებას საბანკო პროდუქტების მიწოდებისთვის. ზოგიერთი თვლის, რომ ციფრული ბანკინგი არსებითად ნიშნავს ონლაინ ან მობილური ბანკინგის პლატფორმას, მაგრამ ჭეშმარიტად ციფრულის გაზრება, ვფიქრობთ უნდა გასცდეს ამას. არსებული საბანკო მომსახურების პლატფორმიდან ციფრულზე გადასვლა გულისხმობს უახლესი ტექნოლოგიების გამოყენებას ყველა ფუნქციონალურ დონეზე და მომსახურების მიწოდების ყველა პლატფორმაზე. ციფრული ბანკი ანალოგიურად უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ ინტერნეტ ან მობაილ ბანკინგის პლატფორმაზე, არამედ ფილიალში, სათაო ოფისში, ონლაინ სერვისების მიწოდების პლატფორმაზე, ბანკომატებში და გაყიდვის პუნქტებში. ციფრული ბანკინგის პრობლემა ორიენტირებული მხოლოდ მობილურ ან ონლაინ პლატფორმაზე უგულებელყოფს ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებას ბანკის სხვა ფუნქციურ სფეროებში. ონლაინ ან მობილური პლატფორმა საბანკო მომსახურების მიწოდების პლატფორმის მხოლოდ წინა ნაწილია. არსებობს ასობით საბანკო ფუნქცია, როგორცაა რისკის მენეჯმენტი, ხაზინა, პროდუქტის განვითარება, მარკეტინგი, ურთიერთობებზე დაფუძნებული გაყიდვების გუნდები და ასე შემდეგ.

მიგვაჩნია, რომ ყველა ეს ფუნქცია ასევე უნდა გაციფრულდეს, რათა ბანკი ნამდვილად ჩაითვალოს ციფრულ ბანკად. ასე რომ, თუ ციფრულში გადასვლა უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე უბრალოდ Android ან iOS აპლიკაციის ქონა, საბანკო აღმასრულებლების გამოკითხვის თანახმად, თითქმის ნახევარს სჯერა, რომ ციფრულ სისტემაში გადასვლა გადამწყვეტია მომხმარებელთან ურთიერთობის გასაუმჯობესებლად და ეს ასევე არის ამის ყველაზე დამაჯერებელი მიზეზი. არსებობს რამდენიმე გზა, თუ როგორ შეუძლიათ ბანკებს ისარგებლონ ციფრული ტრანსფორმაციისგან.

1. ეფექტურობა - ბევრი საბანკო სისტემა გაციფრულებულია დღესაც, მაგრამ მთელი ორგანიზმი ჯერ კიდევ არ ფუნქციონირებს, როგორც ერთი ციფრული სუბიექტი, როგორც ეს ხდება კლიენტის წინაშე მდგარ ბევრ სხვა სუბიექტში. ინდუსტრიები, როგორცაა ავიაკომპანიები ან ლოჯისტიკა, მაგალითად, იღებენ თავიანთ ეფექტურობას ტექნოლოგიებიდან, მაშინ როცა ბანკების უმეტესობას ჯერ არ მიუღწევია ამ დონემდე. ბანკების უმეტესობა ახლა ფიქრობს ციფრულზე, როგორც სასარგებლო ინსტრუმენტზე, და არა ბირთვზე, რომლის გარშემოც უნდა აშენდეს მათი სისტემები.
2. ხარჯების დაზოგვა – McKinsey-ის ანგარიშის მიხედვით, ბანკებს შეუძლიათ გაზარდონ თავიანთი EBITDA საოპერაციო მოგების მარჟა 40%-ით ციფრული გადასვლის გზით. ხარჯების დაზოგვა მოდის ფუნქციების ავტომატიზაციისგან, ზედმეტი ხარჯების შემცირებისაგან და ა.შ. თუმცა, არსებობს კიდევ უფრო დიდი სარგებელი, როგორცაა სინერგია უფრო ხარისხობრივ მონაცემებზე წვდომისგან და ბაზრის ცვლილებებზე რეაგირების უფრო სწრაფი დროის შედეგად.
3. გაზრდილი კონკურენტუნარიანობა – ციფრული გადასვლა ბანკებს საშუალებას აძლევს მიაღწიონ უფრო ფართო მომხმარებელთა ბაზას და დაამყარონ უფრო მჭიდრო ურთიერთობა ტექნოლოგიურ მცოდნე თაობებთან. თუ ბანკები იმედოვნებენ, რომ კონკურენციას გაუწევენ ახალ ეპოქის ტექნოლოგიურ გიგანტებს და ინოვაციურ ახალ ფინტექს სტარტაპებს, მათ უნდა შესთავაზონ მომსახურება კლიენტურას იმავე ხარისხის დონეზე.
4. სისწრაფე – ციფრული ბანკები დიზაინით უფრო მოხერხებულია. მათი ავტომატიზირებული ფუნქციები ადვილად შეიძლება ივარჯიშონ განსხვავებულად შესასრულებლად და საბაზრო გარემოში ცვლილებებზე რეაგირებისთვის. მაგალითად, 2008 წლის ფინანსური კრიზისის დროს გაიზარდა ფოკუსირება რისკის მენეჯმენტზე, მაგრამ გავიდა წლები, სანამ ბანკებს შეეძლოთ მოემზადებინათ და დაექირავებინათ საკმარისი რისკის პროფესიონალები, რომლებიც საჭირო იყო მათი აქტივების სწორად მართვისთვის. მიგვაჩნია, რომ დღესაც კი, ბანკებს წლები სჭირდებათ ადაპტაციისთვის ახალ მარეგულირებელ ცვლილებებთან და ყველაზე დიდი გამოწვევა ყოველთვის ტექნოლოგიის მხარეზეა.
5. გადარჩენა – ტექნოლოგიური კომპანიებისა და ფინტექ მოთამაშეების მხრიდან მზარდი ზეწოლის გამო, ბანკები საბოლოოდ სერიოზულად ფიქრობენ ჭეშმარიტ ციფრულ ტრანსფორმაციაზე. ნიშანდობლივია, რომ ბანკების უმეტესობა აქამდე მხოლოდ

ციფრული ტექნოლოგიების ფენას იყენებდა თავიანთ წინა პლათფორმებზე, კლიენტებთან მიმართებაში, მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო. იმისათვის, რომ კონკურენცია გაუწიონ ფინანსური მომსახურების კომპანიებს, როგორც ხარჯების დაზოგვის, ასევე რესურსების გამოყენებადობის თვალსაზრისით, კომერციულ ბანკებს მოუწევთ სრული ტრანსფორმაცია. კერძოდ, ბანკები უნდა ამოვიდნენ იმ რეალობიდან, რომ დღეს მომხმარებლები მიჩვეულები არიან პროდუქტებისა და სერვისების ონლაინ მოხმარებას და ისინი მხოლოდ მოგებული დარჩებიან, თუ მათი საბანკო მომსახურების უზრუნველსაყოფად მეტი ციფრული და ავტომატიზირებული პლათფორმა იქნება შესაძლებელი.

6. მეტი არჩევანი – თუ ბანკები გახდებიან ჭეშმარიტად ციფრული, კლიენტები მიიღებენ უპირატესობას, რომ ადვილად გადაერთონ ამ ახალ შეთავაზებებზე. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ საბანკო საქმიანობა გახდება სასაქონლო, რადგან ჯერ კიდევ არსებობს საკმარისი დიფერენციატორები, რათა განასხვავოს ერთი სერვისის პროვაიდერი მეორისგან. ეს უბრალოდ საშუალებას მისცემს მომხმარებელს გადაერთოს ხელოვნური ბარიერების გარეშე, რაც ახლა არსებობს – როგორცაა ფიზიკური დოკუმენტაცია ან კონტრაქტის ხელით დამტკიცება.
7. მოხმარების სიმარტივე – ციფრული პროდუქტებიც აშკარად უფრო ადვილი გამოსაყენებელია. არ არის საჭირო ფიზიკურად ეწვიოთ ფილიალს და წარადგინოთ დოკუმენტები ან განათავსოთ თქვენი ხელმოწერები განაცხადების ფორმებზე და გაგზავნოთ ისინი ფოსტით. ყველაფრის გაკეთება შესაძლებელია ონლაინ, ისევე როგორც ავიაბილეთის დაჯავშნა.
8. ღირებულების უპირატესობები – ვინაიდან ციფრული ტრანსფორმაცია ბანკებს დაუზოგავს მნიშვნელოვან თანხას, მოსალოდნელია, რომ მათ ასევე გაუზიარონ დაზოგვის ნაწილი თავიანთ კლიენტთა ბაზას.

ციფრული ეპოქის გარემოსთან ადაპტაციის მიზნით, ბანკები იყენებენ ქვემოთ ჩამოთვლილ ერთ ან მეტ ტექნოლოგიას და საშუალებას. თუმცა ეს მხოლოდ აისბერგის მწვერვალია. ყოველდღიურად ჩნდება ახალი იდეები და ინოვაციები და რადიკალურად ცვლის კლიენტების მიერ ფინანსურ პროდუქტებს. ამ შესაძლებლობების უმეტესობა უკვე გავრცელებულია სხვა ინდუსტრიებში და ბანკები საბოლოოდ აკვირდებიან და პროგრესირებენ ციფრული ტრანსფორმაციისკენ ასეთი გამამდიერებლების გამოყენებით.

საბანკო საქმიანობა, როგორც სერვისი საშუალებას აძლევს ბანკებს და მათ სისტემებს განიხილონ ერთგვარი შუალედური პროგრამა, რომელზედაც იქმნება და რეალიზდება რეალური პროდუქტები და სერვისები. იგი საშუალებას აძლევს მესამე მხარის კომპანიას გამოიყენოს ბანკის ძირითადი საბანკო სისტემები და შექმნას მასზე საკუთარი ახალი და უნიკალური პროდუქტის შეთავაზებები. ის გამოიყენებს ბანკის ძირითად სისტემას, როგორც საფუძველს, რომელზედაც იგი დააშენებს ახალ პროდუქტებს.

იმისათვის, რომ წარმოიდგინოთ, როგორ იმუშავებს ეს, იფიქრეთ ციფრულ საფულეზე. მომხმარებელმა უბრალოდ უნდა ჩამოტვირთოს აპლიკაცია, ატვირთოს რამდენიმე KYC (იცოდეთ შენი კლიენტი) დოკუმენტი თავად აპლიკაციაში, გადარიცხოს გარკვეული თანხა აპლიკაციაში და ის მზად არის ტრანზაქციისთვის. ამის კარგი მაგალითია თუნდაც თი ბი სი ბანკის მიერ წარმოდგენილი Space პლატფორმა, ან ახალი ციფრული ბანკის პეისერა ბანკის მაგალითზე, ასეთი სისტემები უკვე ფუნქციონირებს გარკვეულ ქვეყნებში და აქ ბანკი აწვდის BaaS-ს აპლიკაციის შემქმნელს, რომელიც იყენებს ბანკის ძირითად სისტემებსა და შესაძლებლობებს საკუთარი სერვისების შეთავაზებისთვის.

თეთრი ეტიკეტის ბანკინგის საუკეთესო მაგალითია თანაბრენდირებული საკრედიტო ბარათი. ბარათის მიღმა არსებული ტექნოლოგია და მთელი გადახდის, ავთენტიფიკაციისა და დამუშავების მექანიზმები, ისევე როგორც საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა უკვე აშენებულია და ადგილზეა. თანაბრენდინგის პარტნიორი, ვთქვათ, უნივერსიტეტის ქსელი, უბრალოდ აყენებს თავის ბრენდს საკრედიტო ბარათზე, ამატებს რამდენიმე მახასიათებელს, როგორიცაა ჯილდოს ქულები მათთან შოპინგისთვის და შემდეგ ყიდის მათ მომხმარებლებს. თეთრი მარკირება შესანიშნავი ინსტრუმენტია ბანკებისა და ფინანსური მომსახურების სექტორში ახალი კლიენტურისთვის, რათა სწრაფად გააძლიერონ თავიანთი პროდუქტის ბაზა და დაიწყოთ გაყიდვები. ზოგიერთი კომპანია ამას აკეთებს ფინანსური მომსახურების სექტორში, მაგრამ არსებობს პოტენციალი, რომ გააკეთონ კიდევ ბევრი. ბანკებს აქვთ წვდომა რისკის მართვის მონაცემთა ბაზაზე და ფინანსურ პროდუქტებთან დაკავშირებული გამოცდილებით, რომლებიც სხვა კომპანიებმა შეიძლება გამოიყენონ მეტი გაყიდვისთვის.

ახალი საბანკო პლატფორმის პარადიგმა საშუალებას იძლევა გამოიყენოს ბანკის არსებული ძირითადი საბანკო სისტემები, როგორც ბაზა ან პლატფორმა, რომელზედაც აგებულია ახალი და ინოვაციური საბანკო პროდუქტები ან მომსახურება. BaaS-ის საუკეთესო და ყველაზე პრაქტიკული მაგალითი, ალბათ, ღია ბანკინგის პროექტია. ეს საშუალებას აძლევს მესამე მხარის დეველოპერებს დაუკავშირდნენ ბანკის ძირითად საბანკო პლატფორმას ღია API-ების გამოყენებით და შექმნან აპლიკაციები, რომლებიც იყენებენ ბანკის მონაცემებსა და

ინფორმაციას, მაგრამ უზრუნველყოფენ უფრო სასარგებლო ან სრულიად ახალს. მაგალითად, შეგიძლიათ ჩამოტვირთოთ API-ები თქვენს მობილურ ტელეფონში, რომელიც უკავშირდება თქვენს ყველა შემნახველ ანგარიშს, სესხის ანგარიშებს, საკრედიტო ბარათებს, სავაჭრო ანგარიშებს და ა.შ. და უზრუნველყოფს ყველაფრის ერთიან ხედვას. ამის შემდეგ შეგიძლიათ ტრანზაქცია იქვე იმ აპლიკაციაში და ყველა თქვენი ფინანსების ჟონგლირება ერთი აპლიკაციიდან. ძირითადი მონაცემები კვლავ რჩება შესაბამის ბანკებთან, მაგრამ წინა ნაწილი არის მესამე მხარის აპლიკაცია.

მომხმარებელთა უმეტესობა მომავალში დაინახავს მხოლოდ საბანკო ან გადახდის პლატფორმის თვალსაჩინო ნაწილს ტრანზაქციის ან ფინანსური სერვისის გამოყენებისას. საბანკო ინდუსტრია ყოველთვის იყო ძალიან ადაპტირებული ახალი გამოთვლითი ტექნოლოგიების მიმართ, ძირითადად იმიტომ, რომ ის დიდწილად ეყრდნობა სტატისტიკას და მონაცემებს, რაც მომგებიანობას ზრდის.

სამწუხაროდ, ტექნოლოგიაზე ამ დონის დამოკიდებულება ნიშნავს, რომ ბანკების უმეტესობას აქვს უზარმაზარი IT დეპარტამენტები, რომლებიც არა მხოლოდ ამუშავენ აპარატურას, არამედ ზოგიერთ შემთხვევაში პროგრამულ უზრუნველყოფასაც კი, რომ აწარმოონ ყველა ეს საბანკო პროდუქტი. ამ დროს ბანკის მეორე მხარეს არის სერვერები, რომლებიც ითვლის დღიურ პროცენტს ასობით მილიონი სესხის პორთფელზე, სისტემები, რომლებიც ითვლის კონტრაგენტის რისკებს ათასობით ურთიერთდაკავშირებულ ფასიან ქაღალდზე, ალგორითმები, რომლებიც წინასწარმეტყველებენ დეფოლტის ალბათობას, მოსალოდნელია. ზარალი, ეკონომიკური შემოსავალი და ა.შ. რეალურ დროში. ყოველივე ეს მოითხოვს მნიშვნელოვან აპარატურას და ბანკებს, როგორც წესი, ურჩევნიათ საკუთარი სისტემების შენარჩუნება. სწორედ ამან განაპირობა მათი შეცვლა უფრო ნელა და ასევე ნაკლებად ეფექტურია დღეს.

ამის საპირისპიროდ, სხვა სექტორების კომპანიები უკვე იყენებენ ღრუბელზე(ქლოუდ) დაფუძნებულ IT ინფრასტრუქტურას მათი ტექნიკის გამოყენების ოპტიმიზაციისთვის. მაგალითად, ვთქვათ, ვებ დაფუძნებულ კომპანიას სურს თავისი პროდუქტის გამოშვება სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში. იმის ნაცვლად, რომ ინვესტიცია განახორციელოს ადგილობრივ ვებ სერვერებში, კომპანიას შეუძლია უბრალოდ გამოიყენოს ღრუბელზე დაფუძნებული სერვისი, როგორცაა Amazon Web Services და განაგრძოს მუშაობა მეორე დღეს. მას ექნება ლოკალურად განთავსებული სისტემების უპირატესობა და მას შეუძლია გაზარდოს და შეამციროს გამოყოფილი სერვერები ყოველდღიური მოთხოვნიდან გამომდინარე.

ფინანსური მომსახურების ინდუსტრიის ციფრულ ტრანსფორმაციაში საკვანძო როლი აკისრია ფინტექ კომპანიებს. მათ აქვთ უპირატესობა, რომ ღრმად არიან წარმოდგენილი ტექნოლოგიაში და, სწრაფად გადავიდნენ ერთი მიმართულებიდან უფრო ოპტიმალურზე.

ბანკები ფინტექ კომპანიებს, განსაკუთრებით გადახდის სექტორში, პირდაპირ კონკურენციაში განიხილავს. მომხმარებლის თვალსაზრისით, ეს კომპანიები უზრუნველყოფენ ტრანზაქციის უფრო სწრაფ, მარტივ ან იაფ გზას და რაც კარგია მომხმარებლისთვის, საბოლოოდ კარგია მთლიანი ინდუსტრიისთვის. თუმცა, ბანკების უმეტესობა ირჩევს ამ ფინტექ კომპანიებთან პარტნიორობას.

Fintech კომპანიებს შეუძლიათ უზრუნველყონ მოდულების სპეციალიზებული სერვისები ან კიდევ უფრო მარტივი წვდომა ახალ მომხმარებელთა ბაზაზე. ფინტექს სფეროში ზოგიერთი უფრო მოწინავე მოთამაშე მართლაც ქმნის ახალ და ინოვაციურ პროდუქტებს, რომლებიც ცვლის ფინანსური პროდუქტებისა და სერვისების განაწილებას და მოხმარებას. შესაძლოა, მართალი იყოს, რომ მსხვილ ბანკებს, მიუხედავად მათი ღრმა საფულებებისა, უჭირთ საკუთარი თავის გარდაქმნა იმ ტემპით, რასაც მათი კლიენტები ელიან. თუმცა, მათ აქვთ წვდომა გარკვეულ ძირითად კონკურენტულ უპირატესობებზე, როგორცაა მომხმარებელთა მონაცემები, რისკების მართვის მონაცემები, პროდუქტის ექსპერტიზა და ა.შ. ამიტომ, ბანკებსა და ფინტექ კომპანიებს ბევრი რამ აქვთ მოსაპოვებელი ფინანსური პროდუქტის შექმნის, განაწილებისა და შენარჩუნების ოპტიმიზაციისთვის მჭიდრო თანამშრომლობით.

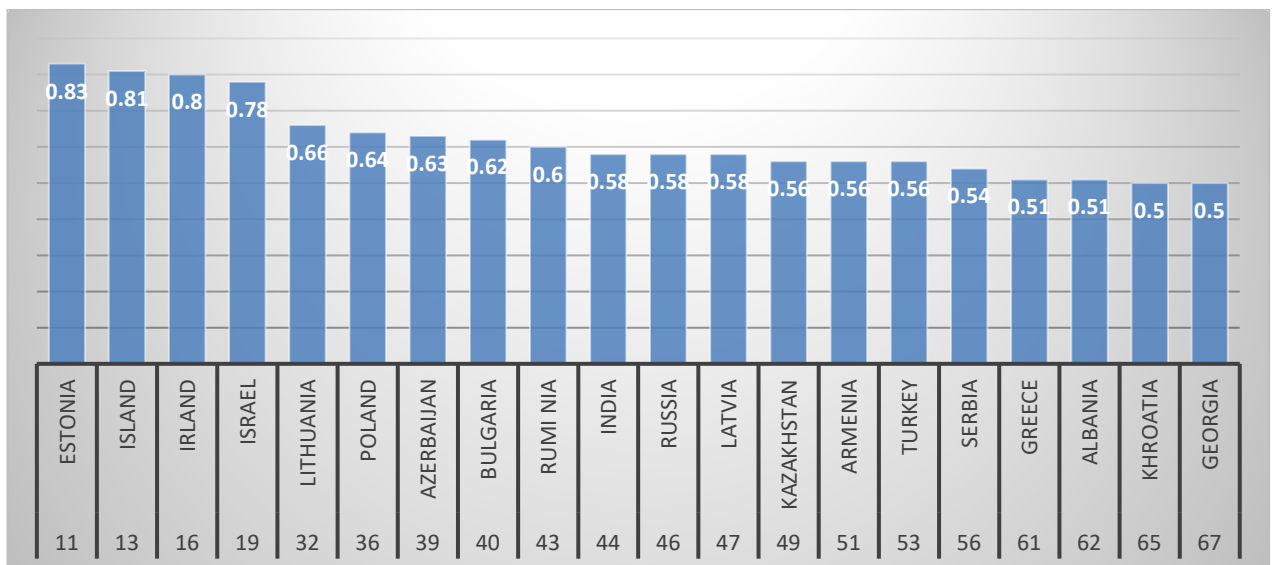
ციფრული ეკონომიკა ეს არის კაცობრიობის ტექნოლოგიური და შემეცნებითი ევოლუცია და მეოთხე ინდუსტრიული რევოლუციის არქიტექტურის მნიშვნელოვანი ნაწილია. უმსხვილესი ესპანური საბანკო -საფინანსო ჯგუფის BBVA მიერ 2017 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით, შეფასებულია ციფროვიზაციის ინდექსი (DiGiX) 100 ქვეყნის მაგალითზე. (DiGiX) აფასებს ფაქტორებს, აგენტების ქცევასა და ინსტიტუტებს, რომლებიც საშუალებას მისცემს ქვეყანას სრულად გამოიყენოს ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები (ICTs) გაზრდილი კონკურენტუნარიანობისა და კეთილდღეობისათვის. ეს არის 100 ქვეყნის ციფრული ინდექსი.

DiGiX ინდექსი გამოითვლება ექვსი კომპოზიტის გარშემო: 1. ინფრასტრუქტურა(3G და მეტი სიმძლავრის დაფარვის ინტერნეტი, გამტარინარიანობა(ბაიტი/წმ), უსაფრთხო ინტერნეტ სერვერები 2. მომხმარებელთა მიერ ინტერნეტის გამოყენება(შინამეურნეობების მიერ ინტერნეტ ტექნოლოგიების გამოყენება) 3. საწარმოების მიერ ინტერნეტ ტექნოლოგიების გამოყენება(ბიზნესსურთიერთობებში და მომხმარებელთა ურთიერთობისას), 4.

ხარჯები(ფიქსირებული ინტერნეტის და სატელეფონო) 5. რეგულირება(კანონები, რომლებიც ეხება საინფორმაციო ტექნოლოგიებს, პროგრამული დაცულობის დონე, სასამართლო დამოუკიდებლობა,სამართლებრივი სისტემის ეფექტურობა დავის მოგვარებაში და 6. ციფროვიზაციის კონტექსტი(ელექტრონული მთავრობის დონე, მთავრობის ონლაინ სერვისის ინდექსი).

როგორც ვხედავთ თითოეული კომპოზიტი ცალკე ინდიკატორებად არის გაყოფილი. მაქსიმალური ქულა არის 1, ხოლო მინიმალური-0. მეორე, არის ციფრული ეკონომიკისა და სოციალური ინდექსი(DESI), რომელიც ევროკომისიის მიერ შემუშავებული ინდექსია ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისათვის, რომელიც აჩვენებს ევროპის სახელმწიფოების შესაბამის მაჩვენებლებს ციფრული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობაში. DiGiX 2022 წლის ინდექსის მიხედვით, მსოფლიოში ყველაზე მაღალი ანუ მაქსიმალური მაჩვენებელი ჰქონდა დანიას-1, ხოლო მინიმალური კამერუნს-0 და ზიმბაბვეს-0.3. მეორე ადგილზეა აშშ-0.98, შემდეგ მოდის სინგაპური (0.93), ნიდერლანდები (მე -4 ადგილი, 0.93) და ფინეთი (მე-5 ადგილი, 0.90). 0.90-0.70-ის ფარგლებში 15-ზე მეტი ქვეყანაა(იაპონია, ნორვეგია, შვედეთი, შვეიცარია, ისლანდია, ახალი ზელანდია, გერმანია, სამხრეთ კორეა,მსაფრანგეთი და ა.შ), რომლებიც არიან ლიდერი ქვეყნები და განსაზღვრავენ ტექნოლოგიურ ტენდენციებს მსოფლიოში. ამ მაჩვენებლის მიხედვით ყველაზე მაღალი ქულები წარმოადგენს ციფრულ ეკონომიკის თავისებურ ზედა ზღვარს. ეს არის დინამიური კონცეფცია, რომელიც საშუალებას იძლევა შევადაროთ ქვეყნების ტექნოლოგიური დონე ერთმანეთთან.

დიაგრამა №4. ეკონომიკის ციფროვიზაციის ინდექსი, ევროკავშირსა და რეგიონში, 2022 წელი

საქართველო აღნიშნულ რეიტინგში 0.50 ქულით 67-ე ადგილს იკავებს და გადის საშუალო დონის 0.50-0.40 ქულიან ქვეყნებში. საყურადღებოა, რომ ჩვენი რეიტინგი გაუარესებულია 2019 წელთან შედარებით მთელი 10 ადგილით, ამასთან თუ 2019 წელს ჩვენ ვუსწრებდით ისეთ ქვეყნებს როგორებიცაა - სერბეთი, ალბანეთი, საბერძნეთი, თურქეთი, ინდოეთი, ხორვატია, მოლდოვა და უკრაინა, 2022 წლის ინდექსში ჩვენ უკვე გვისწრებს ამ ქვეყნების დიდი ნაწილი - ხორვატია, ალბანეთი, საბერძნეთი, სერბეთი, თურქეთი და სასომხეთი. (იხ. დიაგრამა 4)

მიგვაჩნია, რომ ციფრული სამეწარმეო კულტურის გაძლიერება მნიშვნელოვანი ქმედება იქნება სახელმწიფოს მხრიდან და იგი სახელმწიფო პოლიტიკის სტრატეგიულ მიმართულებად უნდა იქცეს. საქართველოში არსებული საკანონმდებლო, ტექნოლოგიური თუ ადამიანური ბარიერი, როგორც მენტალური, ისე განათლების დონის თვალსაზრისით, აფერხებს ციფრული ეკონომიკის პრინციპების დანერგვის შესაძლებლობებს. არადა საერთაშორისო გამოცდილებით თუ ვიმსჯელებთ, ციფრული ეკონომიკა ქვეყნის მშპ-ის ზრდის ყველაზე სწრაფ და ეფექტიან გზას წარმოადგენს. ევროკომისიის მიერ რეკომენდებული აქტივობების თანმიმდევრულად გატარების შემთხვევაში, ციფრული ეკონომიკის 10-15 % ზრდა საკმაოდ რეალისტური მიზანია საქართველოსთვის. ცნობისათვის, განვითარებადი ქვეყნების ციფრული ეკონომიკის ზრდის ყოველწლიური საშუალო მაჩვენებელი 18%-ს აღწევს. განვითარებული ქვეყნების შემთხვევაში კი საშუალოდ 8%-ს.

ბენჩმარკისთვის შეგვიძლია განვიხილოთ სილიკონის ველის, როგორც ინოვაციური ეკოსისტემის ტრენდსეტერის შემთხვევა: სილიკონის ველი ქმნის სტარტაპ-ეკოსისტემას არა მხოლოდ კალიფორნიაში, არამედ აშშ-ში მთლიანად და ამას საჯარო სექტორის ფრთხილი, შერჩევითი ჩართულობის ფონზე ახორციელებს. სტენფორდის უნივერსიტეტის პოზიციონირება და მათი სამეწარმეო საქმიანობაზე ორიენტირებული საგანმანათლებლო სისტემის არსებობა პოზიტიურად აისახება სან-ფრანცისკოს ყველაზე ინოვაციურ სივრცეზე, სადაც ინოვატორი კურსდამთავრებულები ახალი იდეებით იპყრობენ სილიკონის ველს. ამასთან, კალიფორნიის საგადასახადო სისტემა არ არის მომართული ინოვაციების ხელშეწყობასა და ფინანსების ხელმისაწვდომობაზე, შესაბამისად, ის ჯერ კიდევ სრულყოფის პროცესშია. განსაკუთრებით დამაჯერებლად ჟღერს მომავალში საქართველოში ციფრული ეკონომიკის წარმატება, თუ განვიხილავთ ბერლინის მაგალითს, სადაც დაბალი საცხოვრებელი ხარჯის გამო, მაღალტექნოლოგიურ სფეროში დასაქმებული სპეციალისტები ემიგრირებენ. ქვეყანა მათთვის განსაკუთრებულ საგადასახადო შეღავათებს აწესებს იმ შემთხვევაში, თუ სპეციალისტები ინოვაციურ ბიზნესს წამოიწყებენ.

ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისას მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ “გაციფრულება“ არ გულისხმობს მხოლოდ და მხოლოდ მაღალტექნოლოგიური სტარტაპების გაჩენას ბაზარზე. მთავარია, ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა ყველა შესაძლო სექტორში მოხდეს. ბარიერები, რომლებიც ამ მიმართულებით არსებობს, აერთიანებს განათლებაში გასატარებელ რეფორმას, ციფრული სამეწარმეო კულტურის არარსებობასა და რიგ რეგულაციებს, რომელთა მოგვარება სახელმწიფოს აქტიური ჩართულობითაა შესაძლებელი.

ციფრული საბანკო მომსახურების ზრდა გვიჩვენებს, რომ ეს ტენდენცია მომავალში კიდევ უფრო გაძლიერდება. კომფორტულობა, მომსახურების სიჩქარე და უსაფრთხოება, სტანდარტულად ითხოვენ კლიენტ-ბანკის ურთიერთობის სწრაფად შეცვლას. ციფრულ საბანკო მომსახურებაზე გადასვლა და მობილური აპლიკაციების შეთავაზება, კლიენტებს უადვილებს სმარტფონ გადახდებს. მაგრამ არც თუ შორეულ მომავალში საბანკო სექტორი იძულებული გახდება გადაერთოს ახალ მოდელზე, ბლოკჩეინ ტექნოლოგიების სწრაფი დანერგვის გამო, რაც პრაქტიკულად ჩაანაცვლებს საშუამავლო ოპერაციებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ციფრული ტექნოლოგიების გადანაწილებამ მსოფლიოში ბევრი ტრადიციული მომსახურების ბანკი ინტერნეტ ბანკინგიდან, კავშირგაბმულობის ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარების შედეგად, გადაიყვანა მობილური აპლიკაციების და სმარტფონ პროდუქტების ფართო დანერგვის პლათფორმაზე, საქართველოს საბანკო სისტემა ჯერ მაინც ჩამორჩება გლობალურ ტენდენციებს ინოვაციური სტარტ აპების დანერგვის თვალსაზრისით.

ციფრული ეკონომიკის ახალი ერა, იქნება საბანკო და საფინანსო ინდუსტრიის მთავრი გამოწვევა უახლოეს ათწლეულში. ახალი ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა ბანკებს საშუალებას მისცემს, შეამცირონ მომავალში საოპერაციო ხარჯები და შეცვლის თავად ფილიალების დიზაინიც. დღეს ტრადიციული საბანკო ფინანსური პროდუქტები სულ უფრო ადაპტირდება ციფრულ ეპოქაში და განაწილებულია სმარტფონებისა და ინტერნეტის საშუალებით.

მომავალში საბანკო დაწესებულებების მიერ საინოვაციო ტექნოლოგიების ფართო დანერგვა, მნიშვნელოვნად შეამცირებს რა ხარჯებს, დაწვეს საპროცენტო განაკვეთებსაც, რადგან ინოვაციურ ტექნოლოგიებს ყველაზე მაღალი შრომის ნაყოფიერება ახასიათებს. ბლოკჩეინ საბანკო საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ელემენტია სმარტ კონტრაქტები. ტრადიციული კონტრაქტის მსგავსად, სმარტ ხელშეკრულება განსაზღვრავს შეთანხმების

გარშემო წესებსა და ჯარიმებს. თუმცა, საუკეთესო ნაწილი ის არის, რომ ჭკვიანი ხელშეკრულება ავტომატურად ასრულებს ამ ვალდებულებებს.

ბლოკჩეინი გამოგონებული იყო სატოში ნაკამოტოს მიერ 2008 წელს, იგი წარმოადგენს ბლოკების ჯაჭვს, სადაც არის ჩანაწერების მზარდი სია, რომლებიც უკავშირდება ერთმანეთს კრიპტოგრაფიის გამოყენებით. ბლოკჩეინების გამოყენების მარკეტინგს “გველი ზეთიც” კი ეწოდა. თითოეული ბლოკი შეიცავს წინა ბლოკის კრიპტოგრაფიულ hash, დროის ნიშნულს და გარიგების მონაცემებს (ზოგადად წარმოდგენილია merkle tree root hash). დიზაინის მიხედვით, ბლოკჩეინი მდგრადია მონაცემების მოდიფიცირებაზე. ეს არის “ღია, განაწილებული ჩანაერთა ერთობლიობა, რომელსაც შეუძლია ჩაატაროს ტრანზაქცია ორ მხარეს შორის ეფექტურად და გადამოწმებულ და მუდმივ რეჟიმში. დისტრიბუტირებული ლეჯერთ საარგებლობისთვის, ერთობლივად აკმაყოფილებს ურთიერთკავშირის კომუნიკაციის პროტოკოლს და ახალ ბლოკებს. რაც მთავარია ერთხელ ჩაწერილი მონაცემების ნებისმიერი ბლოკი არ შეიძლება შეიცვალოს წინა ჩანაწერით, ყველა შემდგომი ბლოკის შეცვლის გარეშე, რომელიც საჭიროებს ქსელის უმრავლესობის კონსენსუსს და უზრუნველყოფს როგორც გამჭვირვალობას, ასევე კიბერ უსაფრთხოებასაც.

ბლოკჩეინი საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ელემენტია სმარტ ანუ ჭკვიანი კონტრაქტები. სმარტ კონტრაქტები მომხმარებელს საშუალებას აძლევს, ფულის, აქციების, ქონებისა ან ნებისმიერი ღირებულების უსაფრთხო, კონფლიქტურ რეჟიმში სამუამავლო მომსახურების გარეშე. ტრადიციული კონტრაქტის მსგავსად, სმარტ ხელშეკრულება განსაზღვრავს შეთანხმების გარშემო წესებსა და ჯარიმებს. თუმცა, მისი გამოყენების მიმზიდველობა ის არის, რომ ჭკვიანი ხელშეკრულება ავტომატურად ასრულებს ამ ვალდებულებებს და შესაბამისად, მისი დანახარჯები გაცილებით მცირეა. მაგალითისათვის თუ ტრადიციული კონტრაქტის გაფორმებას, ხშირად 1დან 3 დღემდე სჭირდება, სმარტ კონტრაქტის გაფორმებას რამოდენიმე წუთი სჭირდება და საჭიროებს არა ფიზიკურ(ადგილზე დადასტურებას), არამედ ციფრულ ხელმოწერას. გარდა ამისა, ტრადიციული საბანკო კონტრაქტებისას ესქრო ანუ სამუამავლო მომსახურება აუცილებელია, სმარტ ფონ კონტრაქტების დადებისას მისი საჭიროება არ დგას და ა.შ. სმარტ კონტრაქტების გამჭვირვალობის წყალობით, მყიდველებს შეუძლიათ ადვილად შეამოწმონ სავაჭრო ობიექტები და მიმოხილვები. ეს მნიშვნელოვნად ამცირებს თაღლითობის რისკს და მომხმარებელს საშუალებას აძლევს აირჩიოს საუკეთესო პროდუქცია.

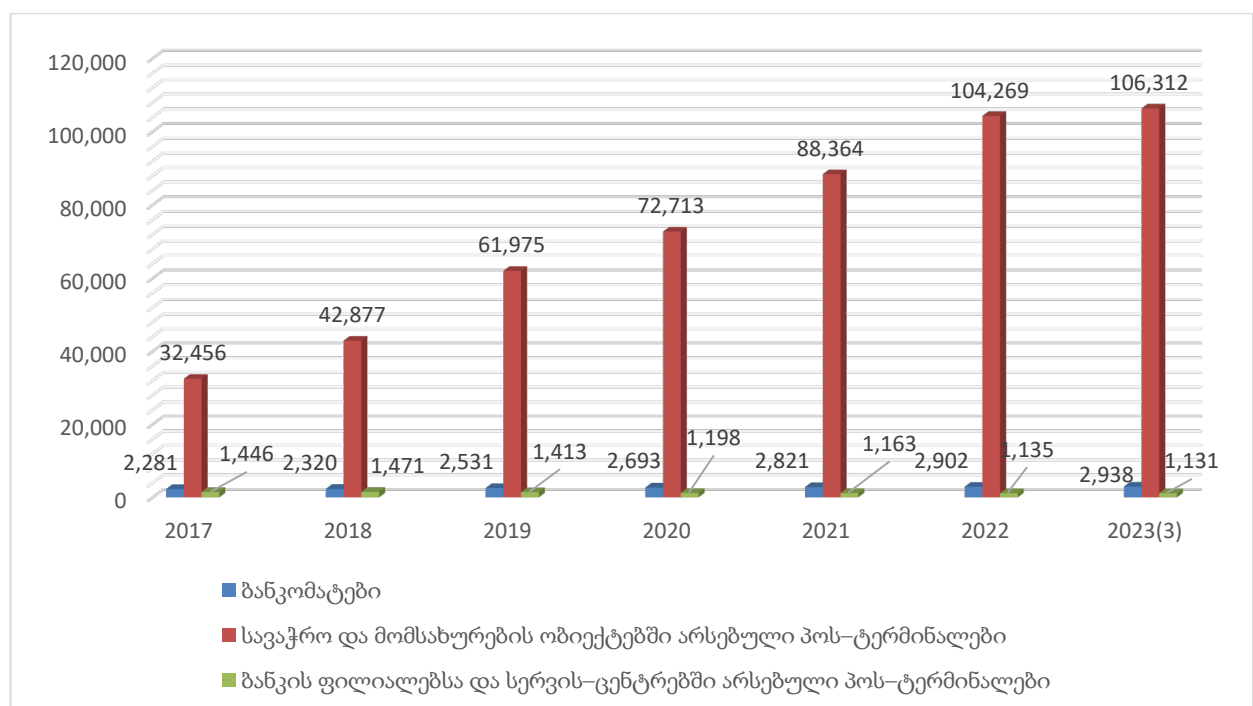
წამყვანი ბანკები სულ უფრო ფართოდ ნერგავენ ახალი თაობის ბანკომატებს, რომლებიც უკონტაქტო, ბიომეტრულ Money On Mobile პლათფორმაზეა აგებული და ითავსებს როგორც

ბანკომატიდან თანხების განაღდებას, ასევე დეპოზიტებზე ტანხების შეტანის ფუნქციასაც, ამასთან იყენებს როგორც ღია ბანკინგის API პლათფორმას, ასევე ნაციონალური იდენტიფიკაციის სისტემებს. დღეს საუკეთესო ATM პროდუქტები წარმოდგენილია ისეთი წამყვანი კომპანიების მიერ, როგორებიცაა: NCR, Nautilus Hyosung ATMs, Genmega ATMs, Hantle ATMs, Triton ATMs, Hyosung Glory და ა.შ.

საქართველოში ძირითადად wincor/Nixdorf ATMs-ის მოდელებია გავრცელებული. მართალია, მათ აქვთ პლასტიკური ბარათებით უკონტაქტო მომსახურების და მობაილ ბანკინგის პლათფორმა, მაგრამ სისტემური არქიტექტურით მაინც ჩამორჩებიან ATM პროდუქტების ბოლო თაობებს, რომლებიც წმინდა ბიომეტრიკულ პლათფორმაზე არიან აგებული.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში 2019 წლიდან 2022 წლამდე ბანკების ბანკომატების რაოდენობა გაიზარდა 2281 დან 2938 ერთეულამდე ანუ 657 ერთეულით, ხოლო ამავე პერიოდში პოს-ტერმინალების რაოდენობა ბანკების ფილიალებში პირიქით შემცირდა 1146 ერთეულიდან 1131 ერთეულამდე, სამაგიეროდ მნიშვნელოვნად გაიზარდა სავაჭრო და მომსახურების ობიექტებში განთავსებული პოს-ტერმინალები -32 456 ერთეულიდან 104 269 ერთეულამდე ანუ 3.3 ჯერ(დიაგრამა №22).

დიაგრამა №22. ბანკების ბანკომატების და პოს-ტერმინალების რაოდენობა 2019-2022 წლები

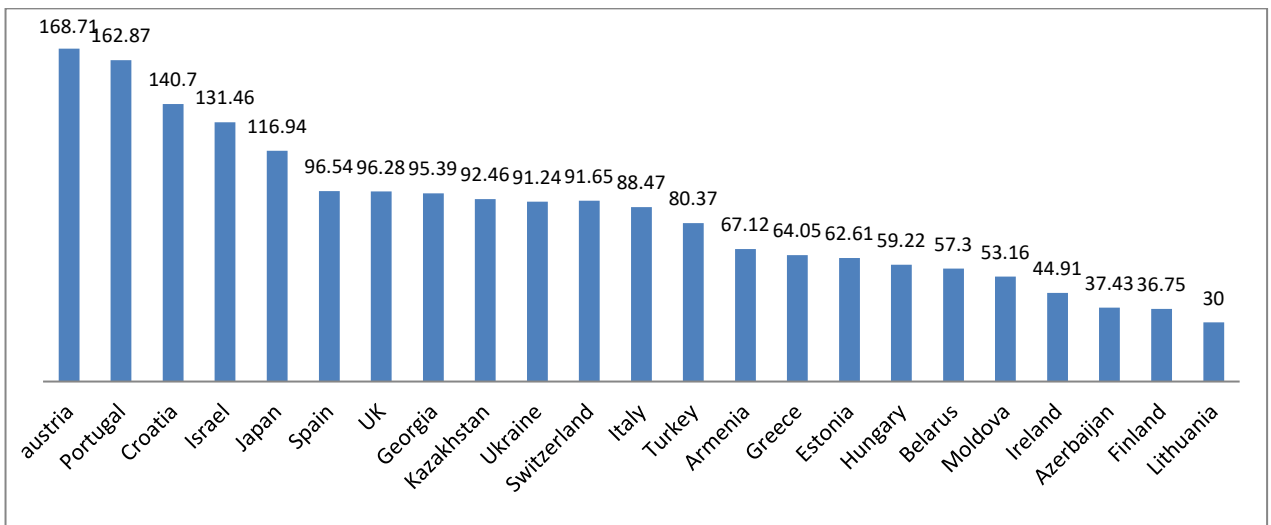

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

წარმოდგენილი სტატისტიკა კიდევ ერთხელ მიუთითებს საბანკო სექტორის სტრატეგიაზე, აქცენტების გარე გაყიდვების გადატანაზე, დისტანციური და უნაღლო ანგარიშსწორების პრიორიტეტზე, რაც დადებითად უნდა შეფასდეს. თუმცა დღეს მოქმედი ბანკომატების დიდი ნაწილი მოძველებული მოდიფიკაციისაა და განახლებას საჭიროებს, მიუხედავად უკონტაქტო ტექნოლოგიების დანერგვისა 2022 წლიდან.

ნიშანდობლივია, რომ 100 000 მოსახლეზე გაანგარიშებით, მსოფლოში ბანკომატების საშუალო მაჩვენებელი 2021 წლისათვის შეადგენდა 52 ATMs, საქართველოს მაჩვენებელი მსოფლიო საშუალო დონეზე მაღალი იყო-95,39 და მსოფლიოს 145 ქვეყანას შორის 18-ე ადგილს იკავებდა, ხოლო ევროპაში 8 პოზიცია გვკონდა(დიაგრამა №23), და მნიშვნელოვანი პროგრესია თუნდაც 2017 წელთან შედარებით როდესაც მსოფლიოში 33 ადგილი გვკავა.

დიაგრამა №23. ბანკების ბანკომატების რაოდენობა, 100 000 მოსახლეზე, ქვეყნების მიხედვით, 2021 წ

წყარო:https://www.theglobaleconomy.com/rankings/ATM_machines/

ამ მაჩვენებლით ჩვენ გვაქვს უფრო მაღალი მაჩვენებელი ვიდრე როგორც რეგიონის ქვეყნებს, ისე ბალტიის სახელმწიფოებს და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების დიდ ნაწილს. უნგრეთში ეს მაჩვენებელი 59 ერთეულია, ირლანდიაში-72, ესტონეთში-62, ლიტვა-30. რაც შეეხება განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებს, თუ შვეიცარიაში ეს მაჩვენებელი 100 ათას მოსახლეზე

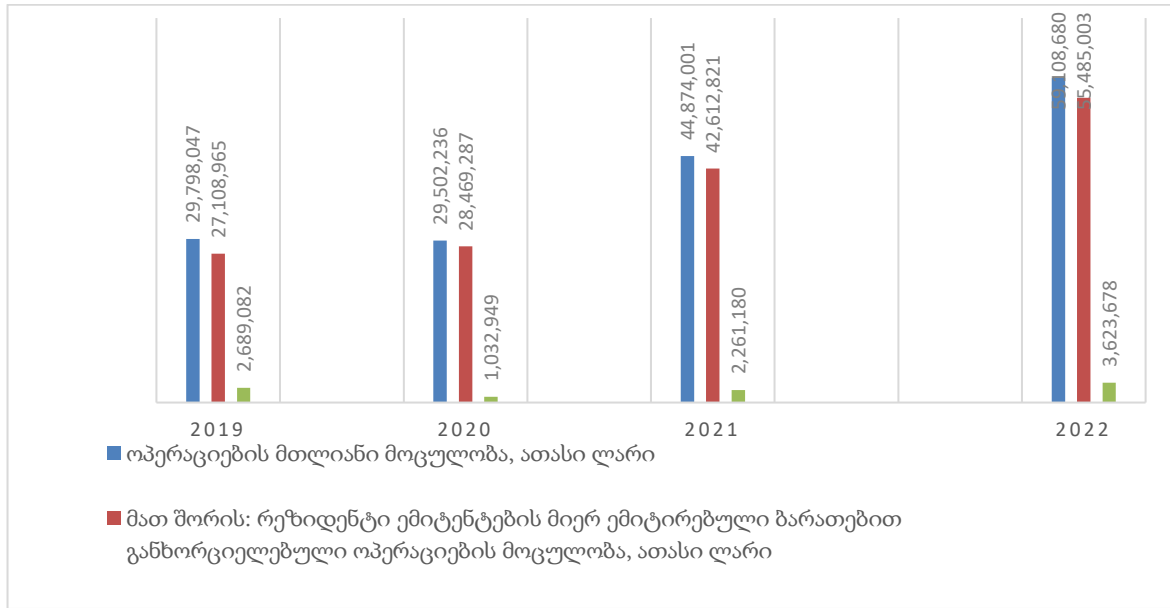
91.65 ბანკომატს შეადგენს, ესპანეთში-96,5 -ს, ესპანეთში-62-ს, ისრაელში-131, ხოლო ყველაზე მეტი ბანკომატი მოდის ავსტრიაზე-168,7 და პორტუგალიაზე-162 ერთეული.

მომხმარებელთა სულ უფრო გაზრდილი საჭიროებები და ქცევები ფინანსურ ორგანიზაციებს უბიძგებენ თავიანთი სტრატეგიის გადახედვისაკენ. მომხმარებელთა ქცევა აგებულია მოლოდინზე, რომ ბანკები და საკრედიტო კავშირები მათ მომავალში შეთავაზებენ არა უბრალოდ ტრანზაქციების დამუშავებას, არამედ გაცილებით მეტს იხილონ ბანკები ფინანსური და თუნდაც ტექნოლოგიური მრჩეველების სახით.

საქართველოს ტერიტორიაზე საგადახდო ბარათებით განხორციელებული ოპერაციები (ექვაირინგი), 2019 წლიდან 2022 წლის მიხედვით თითქმის გაორმაგებულია 29,8 მლრდ ლარიდან 59,1 მლრდ ლარამდე, ანუ პროცენტულად 98 პროცენტთან ზრდას უდრის, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია. ზრდა შეინიშნება როგორც რეზიდენტი ბანკების ბარათებით განხორციელებლი ოპერაციებით, ასევე არარეზიდენტი ბანკების ბარათებით განხორციელებული ოპერაციებითაც, რომელიც 34%-ით არის გაზრდილი 2,7 მლრდ ლარიდან ლარიდან 3, 6 მლრდ ლარამდე და ტურისტული ნაკადების ზრდის მანიშნებელია(დიაგრამა №24). ერთადერთი პერიოდი როდესაც ზრდა იყო შენელებული 2020 წელზე მოდის, როდესაც ოპერაციების მოცულობა 2019 წელთან შედარებით შემცირდა 1 %-ით და ეს კოვიდ პანდემიური შოკის და ეკონომიკის რეცესიის პირობებში ისედაც მოსალოდნელი იყო.

მიუხედავად იმისა, რომ 2007 წლის გლობალური კრიზისის შემდეგ საბანკო და საფინანსო ინსტიტუტებისადმი ნდობა შემცირებულია, საბანკო დაწესებულებები დღემდე ითვლება ყველაზე სანდო და უსაფრთხო ინსტიტუციად.

დიაგრამა №24. საქართველოს ტერიტორიაზე საგადახდო ბარათებით განხორციელებული ოპერაციები (ექვარიანი), ათასი ლარი, 2019-2022;

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მიგვაჩნია, რომ წამყვანი, მრავალფილიალიანი კომერციული ბანკების მხრიდან ციფროვიზაციის არხების განვრცობა შეიძლება ჩაითვალოს სტრატეგიულ უპირატესობად კონკურენტებთან შედარებით, თუმცა მზადი მოთხოვნა ციფრულ ტექნოლოგიებზე, სხვა ქართულ ბანკებსაც უბიძგებს არ ჩამორჩენ დროს და დაიწყონ აქტიური მოძრაობა ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის მიმართულებით.

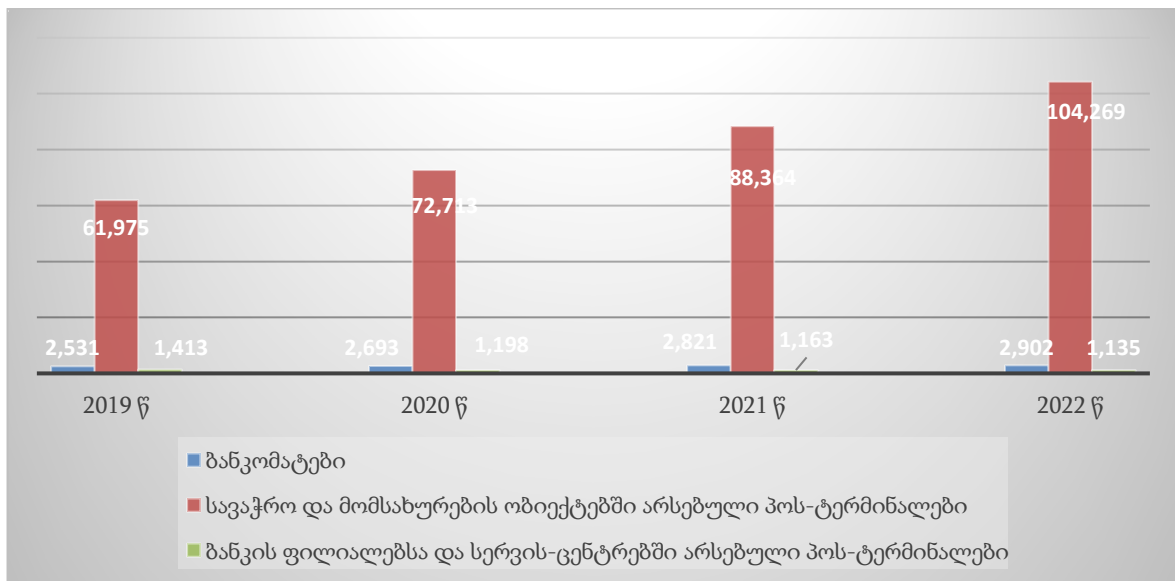
არანაკლებ საინტერესოა ბანკომატებით და პოს-ტერმინალებით განხორციელებული ოპერაციების დინამიკაც. ზრდა აქაც ორივე მიმართულებით გვაქვს, ეს განსაკუთრებით პოს-ტერმინალებით განხორციელებულ ოპერაციებს ეხება, რაზეც როგორც უკვე ავღნიშნეთ, პოს-ტერმინალების მნიშვნელოვნად გაზდილის რაოდენობაც მიუთითებს.

ნიშანდობლივია, რომ ბანკომატების რაოდენობა 2019-2022 წლებში გაზრდილია 2533 ერთეულიდან 2902 343 ერთეულამდე ანუ 14,6 %-ით, სავაჭრო მომსახურების ობიექტებში არსებული პოს-ტერმინალების რაოდენობა ანალოგიურ პერიოდში გაზრდილია 61 975 ერთეულიდან 104 269 ერთეულამდე ანუ 68 %-ით, ხოლო ბანკის ფილიალებდა და სერვის ცენტრებში არსებული პოსტერმინალების რაოდენობა შემცირებულია 1413 ერთეულიდან 1135 ერთეულამდე ანუ 19 %-ით, რაც განვიტარების ტენდენციაზე მიუთითებს. (დიაგრამა №25).

მომხმარებელს სჭირდება მეტი ინოვაციური ტექნოლოგიური პლატფორმები, ხოლო გაზრდილი კონკურენცია, ბანკებს აიძულებს გაცილებით პერსონალიზირებულ და ეფექტური მომსახურების მოდელებზე გადასასვლელად, მათ შორის სავაჭრო ობიექტებში პირველ რიგში ადამიანური და ციფრული ანუ დისტანციური მომსახურების ჰარმონიული თანხვედრის თვალსაზრისით.

მიგვაჩნია, რომ დისტანციური გადასახადები, P2P(მობილურის ნომრით, მობაილ ბანკით თანხის გადარიცხვა სხვის ანგარიშზე მიმღების მობილურ ნომერზე), და ციფრული აპლიკაციები უკვე ტენდენციაა, რომელიც გაგრძელდება 2019-2024 წლებშიც. ამასთან, ბიომეტრიკა ასევე მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს მომავალში.

დიაგრამა №25. საქართველოს ტერიტორიაზე ბანკომატები და პოს-ტერმინალები (ერთეული), 2019-2022

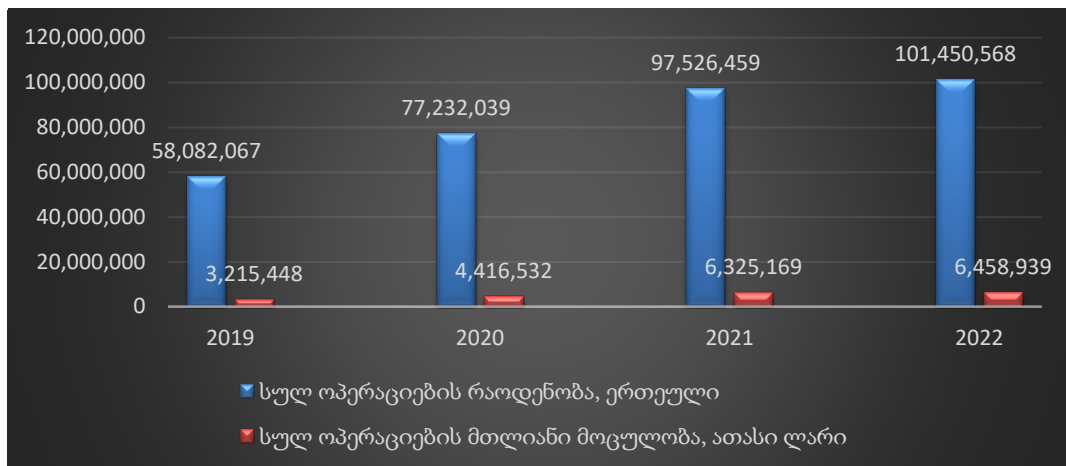
წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

აშშ-ში 2017 წელს Juniper Research -ის მიერ ჩატარებულმა საკასო ოპერაციების კვლევამ აჩვენა, რომ მომხმარებელთა 45 % უპირატესობას ანიჭებს ციფრულ გადახდებს, ნაღდ ანგარიშწორებას. ამასთან, პოს-ტერმინალებით განხორციელებული გლობალური ტრანსაქციების ნახევარზე მეტი(53%) იქნება პრაქტიკულად უკონტაქტო მომავალ 5 წელიწადში, რაც 3.5 ჯერ მეტია დღეს არსებულ 15 % შედარებით, რაც მნიშვნელოვნად

შეცვლის საგადამხდელო ეკოსისტემას. კიდევ უფრო მზარდია ინტერნეტით განხორციელებული ოპერაციების მოცულობა. მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი როგორც ოპერაციების რაოდენობა, ასევე ოპერაციების მთლიანი მოცულობაც. 2019 -2022 წლებში ინტერნეტით განხორციელებული ოპერაციების რაოდენობა გაზრდილია 58 მილიონიდან 104 მილიონამდე ანუ ფაქტიურად გაორმაგებულია, ასევე გაორმაგებულია ოპერაციების მოცულობა 3,2 მილიარდი ლარიდან 6,5 მილიარდ ლარამდე.

მიგვაჩნია, რომ ინტერნეტ ბანკინგის მზარდი ტენდენცია და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა საბანკო სექტორზე მხოლოდ დადებითად იმოქმედებს, შეამცირებს რა პირველ რიგში არასაპროცენტო ხარჯებს, სისტემას მეტ სასუალებას მისცემს დაწიოს საპროცენტო განაკვეთები ყველა ტიპის სასესებო პროდუქტებზე და პირველ რიგში ბიზნეს დაკრედიტებაზე.

დიაგრამა 26. ინტერნეტით განხორციელებული ოპერაციები, ათასი ლარი, 2019-2022 წ

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

აქედან გამომდინარე, დღეს მთავარ პრობლემად და ამავედროულად მთავარ გამოწვევად ტრადიციული ფინანსური ინდუსტრიისათვის შეიძლება იქცეს კლიენტების მხრიდან გაზრდილი მოთხოვნა მომსახურების უნივერსალურ სერვისებზე. მათ სულ უფრო სჭირდებათ ისეთი სერვისები, რომლებიც დისტანციური და უკონტაქტო მომსახურების პლათფორმაზე იქნება აგებული, და კლიენტებს საშუალებას მისცემს მიიღონ ინფორმაცია

ერთი ფანჯრის პრინციპით, სმარტ ფონის მეშვეობით ნებისმიერ ადგილზე, იმისდა მიუხედავად ფიზიკურად თუ სად უნდა იმყოფებოდნენ.

ეს ტენდენცია ბუნებრივია, ბანკებს და სადაზღვევო კომპანიებს აიძულებს აქცენტები მთლიანად კლიენტების მომსახურების მხარეს გააკეთონ, სხვა შემთხვევაში, მათ უბრალოდ გაუჭიდებთ არსებული მრავალფილიალიანი ქსელებით გაყიდვების წარმოება. შესაბამისად, ქართულ ბანკებსაც მოუწევთ, არსებული საპროცენტო შემოსავლების მოდელიდან გადაერთონ საკონსულტაციო მომსახურების ციფრულ პლათფორმაზე. ეს ტენდენცია მომავალში ტრადიციული მომსახურების მქონე ბანკების და მისო-ების მნიშვნელოვან შემცირებას გამოიწვევს.

საბანკო დაწესებულებები სულ უფრო აქტიურად განიხილავენ რობო ბანკინგის ტექნოლოგიების დანერგვასაც, რომელიც ხელოვნურ ინტელექტზე იქნება ბაზირებული და შეეძლება ერთდროულად იყოს თქვენი მრჩეველი, კონსულტანტი და დაგეხმაროთ ოპერაციების ისე დაგეგმაში, თქვენი დროის დაკარგვის გარეშე. ამ ტიპის ტექნოლოგიები ე.წ. «robo-advisors» უკვე გამოიყენება მსოფლიოს წამყვანი იაპონური და ამერიკული ბანკების მიერ.

წამყვანი ბანკირები და საბანკო სფეროს ექსპერტები მიუთითებენ, რომ საბანკო დაწესებულებების მხრიდან ინოვაციურ ტექნოლოგიებში გაზრდილი ინვესტიციები, ადასტურებენ ტრადიციული საბანკო მომსახურების ცვლილებების დროის დადგომას.

შორს არა არის ის დროც, როცა ბიომეტრიკული იდენტიფიკაცია, მთლიანად ჩაანაცვლებს უსაფრთხოების დღეს მოქმედ საპაროლო სისტემებს. დღეს საბანკო დაწესებულებების წინაშე დგას ამოცანა ითანამშრომლონ მაღალტექნოლოგიურ კომპანიებთან ან მოახდინონ მათთან ინტეგრაცია და საკუთარი ალტერნატიული ინოვაციური პროდუქტები დანერგონ. საბანკო მომსახურების პროცესში ტექნოლოგიური იგივე ფინტექ სტარტ აპების ჩართვა, ორმხრივ არის საინტერესო და სასარგებლო. ერთის მხრივ ამ ტიპის კომპანიებს ეძლევათ ექსკლუზივი განავითარონ თავიანთი ტექნოლოგიური ინიციატივები, ხოლო საბანკო დაწესებულებებს - შექმნან ახალი ინტეგრირებული სერვისები, მომხმარებელზე მაქსიმალური ორიენტაციით. ასეთ მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ ავსტრალიური ANZ Bank of Australia, რომელიც არის პიონერი იპოთეკური განაცხადების სმარტ საათების მიღების თვალსაზრისით.

დღეს ექსპერტები თვლიან, რომ რასაც ჩვენ ვაკვირდებით ეს არის არა ციფრული ბანკი, ან ბლოკჩეინ ბანკი, არამედ ციფრული საბანკო მომსახურების გაფართოებული პლათფორმა. მრავალი წლის წინ შექმნილი ტრადიციული საბანკო პროდუქტები ადაპტირდებიან ციფრულ

ტექნოლოგიებში და ვრცელდებიან ინტერნეტის და სმარტ ფონების საშუალებით. ეს დაახლოებით არის იგივე, როდესაც ოფსეტური ბეჭდვის ჟურნალ-გაზეთები გარდაიქმნენ ელექტრონულ მედიად.

ფინანსური მომსახურების სივრცეში ახალი მოთამაშეების მასიური შემოდინება ოთხ ძირითად სეგმენტში მოხდება: ადმინისტრირება, გადასახადები, დაკრედიტება და პირადი ფინანსები. ყურადღება ამ სეგმენტებზეა ფოკუსირებული, რადგან ის სფეროებია, სადაც ციფრული ტექნოლოგიების ფართო დანერგვა ხარჯების მნიშვნელოვნად შემცირებას გამოიწვევს, და შესაბამისად, იგი უფრო გამჭვირვალე და უსაფრთხო გახდება. როგორც ავლნიშნე, ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ელემენტი ბლოკჩეინ ბანკინგის არის სმარტ კონტრაქტები. სმარტ კონტრაქტები საშუალებას აძლევს მომხმარებელს განახორციელონ სავალუტო ოპერაციები, აწარმოონ ოპერაციები ფასიანი ქაღალდებით ან უძრავი ქონებით, მინიმალური საკომისიო მომსახურებით. ტრადიციული საბანკო კონტრაქტების მსგავსად, სმარტ კონტრაქტებიც განსაზღვრავს მხარეთა ვალდებულებებს და ჯარიმებს შეუსრულებელი ვალდებულებების დროს, ოღონდ ტრადიციული კონტრაქტისაგან განსხვავებით საკონტრაქტო მომსახურების დაბალი დანახარჯები აქვს. სმარტ კონტრაქტების გამჭვირვალობის წყალობით, მყიდველებს შეუძლიათ რა ადვილად შეამოწმონ შესაძენი პროდუქციის ხარისხი, ასევე შეძენილი ნივთის იდენტიფიკაცია მიღების შემდეგ. ეს მნიშვნელოვნად ამცირებს თაღლითობის რისკს და მომხმარებელს საშუალებას აძლევს აირჩიოს საუკეთესო პროდუქცია.

ამ სფეროს ბევრი წამყვანი ექსპერტი თვლის, რომ ახალი ინოვაციური სტარტ აპები სტიმულირებას მისცემენ ტრადიციულ საბანკო ინსტიტუტებს მოახდინონ არსებული ბიზნეს მოდელების მოდერნიზაცია ციფრულ პლათფორმაზე. აქტიურად განიხილება ციფრული აკრედიტივების და სმარტ კონტრაქტების გადასვლა ბლოკჩეინ პლათფორმაზე, რაც ხარჯებს 20 %-ით შეამცირებს, ხოლო ოპერაციის ვადას 18 დან 8 დღემდე დაიყვანს. ელექტრონული დოკუმენტები და ბლოკჩეინის წყალობით, აკრედიტივი შეიძლება გახდეს მასობრივი პროდუქტი, მარტივი და იაფი, როგორც გადახდის, ასევე დარჩენილი ვალდებულებების საიმედო უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

მაგალითი იმისა თუ როგორ შეიძლება ბლოკჩეინ ტექნოლოგიები გამოყენებული იქნას ციფრული ეპოქის დროს, არის ისეთი ბლოკჩეინ სტარტ აპების ფართო მხარდაჭერა, როგორიცაა -BABB (budding blockchain-based bank), რომელიც ამავდროულად წარმოადგენს ბლოკჩეინზე დაფუძნებული "ბანკის მოდელს" მიკროეკონომიკის მხარდასაჭერად და პრაქტიკულად წარმოადგენს ტრადიციული საბანკო მომსახურების ალტერნატიულ

პლათფორმას. მისი მისიაა მომხმარებელს მისცეს პრაქტიკულად იგივე შესაძლებლობა, რაც აქვს დღეს მოქმედ ბანკებს, მაგალითად თავად განახორციელონ ტრანსაქციები, გასცენ სესხები და ფული აქტივებში თავიათი შეხედულებისამებრ დააბანდონ. თუმცა მომავალში არც წმინდა ბლოკჩეინ ბანკების დაფუძნებაა გამორიცხული, რომელიც საშუამავლო მომსახურების გვერდის ავლით B2B(business to business) და B2C(business to Consumer) მოდელებზე იქნება აგებული. ბლოკჩეინი წარმოადგენს მაღალ ტექნოლოგიურ პროდუქტს, და ქმნის, დისტანციური ანგარიშსწორების ქსელურ დისტრიბუციას აგებულს P2P პრინციპზე. ეს მიდგომა არის გაცილებით სწრაფი, ეფექტური და ნაკლებად ექვემდებარება შეცდომებს, ვიდრე ტრადიციული საკლირინგო ბანკები. გარდა ამისა, აქვს რა ბლოკური ხასიათი ანუ დეცენტრალიზირებული ბუნება, გაცილებით უსაფრთხოა კიბერუსაფრთხოების თვალსაზრისითაც.

ქართული კომერციული ბანკების მომავალი, დიდწილად სწორედ ამაზე იქნება დამოკიდებული, თუ რამდენად სწრაფად შეძლებენ ახალ ციფრულ დროში ორიენტირებას და გადაეწყობიან კლიენტების მომსახურების გაზრდილ, სწრაფ და უსაფრთხო საჭიროებებზე. ეს პროცესი ჩვენთანაც დაწყებულია, იცვლება ბანკების დიზაინის სტრუქტურაც და ტექნოლოგიური პლათფორმებიც, მათ შორის უკვე იწერება ღია ბანკინგი, რომელიც ახდენს საბანკო მომსახურების პროცესში „Fintech” ტიპის ტექნოლოგიური კომპანიების ჩართულობას და კლიენტურისათვის მომსახურების ფართო არჩევანის შეთავაზებას. თუმცა ჩვენ კიდევ უფრო სწრაფი სვლა და ამ მიმართულებით მეტი ინვესტიციები გვჭირდება, რომ არ ჩამოვრჩებით საერთო მსოფლიო ტენდენციებს. დღეს მსოფლიოს წამყვანი ბანკები ცვლიან როგორც ფილიალების დიზაინს, ასევე ახდენენ მის ინტეგრირებას ფილიალის დიზაინის და ინოვაციური ცენტრის კონცეფციაში. მაგალითისათვის შეძლება მოვიყვანოთ Chase Bank, რომელიც იყენებს კონცეფციას ლაბორატორიაში განავითაროს ფილიალი და ATM ტექნოლოგიები, ისევე როგორც ახალი გზები მომხმარებელთან ურთიერთობის გასავითარებლად და კლიენტებთან ერთად ახალი მიდგომების გამოსაცდელად. ამ მიმართულებით ძალზე.

ნაშრომი ცნობილი საბანკო ანალიტიკოსის და „როიალ ბენკ ოფ სკოტლანდის(Royal Bank of Scotland), დიზაინის და მომსახურების დირექტორის კევინ ჰენლის(Kevin Hanley), სიტყვებით მსურს დავასრულოთ: „ბანკებს მოუწევთ მნიშვნელოვნად გაზარდონ მომსახურების ხარისხი და სიჩქარე, დანერგონ ინოვაციური მაღალტექნოლოგიური პროდუქტები, რადგან თუ ბანკები ვერ შეძლებენ ამის გაკეთებას, ისინი რისკავენ დარჩენ იმ მსოფლოს ნაწილად, რომელმაც ჩვენ უკვე ჩაგვიარა“.

კვლევის თეორიული სტრუქტურა და ჩარჩო ქმნის საფუძველს იმისათვის, რომ მომავალში განხორციელდეს აღნიშნულ საკითხთა უფრო სირღმისეული თეორიული და პრაქტიკული კვლევა და ანალიზი, რაც მნიშვნელოვანია საქართველოში საბანკო სექტორის განვითარების ტენდენციების შესწავლისათვის პანდემიისა და პოსტპანდემიური პერიოდის განმავლობაში, ასევე მომავალში არსებული შესაძლო სტრატეგიებისა და ძირითადი მიმართულებების განჭვრეტისათვის. კერძოდ, ახალი კვლევითი პროექტის მიზანი შეიძლება ფოკუსირებული იყოს სექტორის მდგრადობის, ტრანსფორმაციისა და მათი გავლენის გააზრებაზე ადგილობრივ ეკონომიკაზე, რადგან ბანკების წინაშე არსებული გამოწვევებისა და კრიზისთან ადაპტაციისთვის განხორციელებული სტრატეგიების შესწავლით, მომავალი კვლევა მიზნად დაისახავს გაეცნოს სექტორის მუშაობას და მის გავლენას საქართველოს ეკონომიკურ ლანდშაფტზე, ასევე განსაკუთრებული აქცენტით ციფრული საბანკო გადაწყვეტილებების მიღებასა და გავლენას ადგილობრივ ეკონომიკაზე. რადგან ბოლო წლებში საბანკო სექტორმა მსოფლიო მასშტაბით განიცადა მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაციები ტექნოლოგიური წინსვლისა და მომხმარებლის პრეფერენციების ცვლილების გამო. COVID-19-ის პანდემიამ კიდევ უფრო დააჩქარა ეს ცვლილებები, აიძულა ფინანსური ინსტიტუტები სწრაფად მორგებოდნენ და მიეღოთ ციფრული გადაწყვეტილებები ბიზნესის უწყვეტობის უზრუნველსაყოფად და კლიენტების განვითარებადი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად.

კვლევის მიზნები შეიძლება იყოს შემდეგი: გაანალიზდეს საქართველოში ბანკების ფინანსური მაჩვენებლები და სტაბილურობა პანდემიის დროს, ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებით, როგორცაა მომგებიანობა, ლიკვიდურობა და აქტივების ხარისხი.

შეფასდეს მთავრობისა და მარეგულირებელი ორგანოების მიერ საბანკო სექტორის მხარდასაჭერად და პანდემიის უარყოფითი შედეგების შესამცირებლად განხორციელებული ღონისძიებებისა და პოლიტიკის ეფექტურობა. გამოვიკვლიოთ ცვლილებები კლიენტთა ქცევაში და პრეფერენციებში საბანკო სერვისების მიმართ პანდემიის დროს და მათი გავლენა ბანკების შემოსავლების ნაკადებსა და ბიზნეს მოდელებზე.

შესწავლილ იქნეს ბანკების სასესხო პორტფელის შემადგენლობა და საკრედიტო რისკის მართვის პრაქტიკა პანდემიის დროს, გაანალიზდეს სექტორის ზემოქმედება კრიზისისგან ყველაზე მეტად დაზარალებული სექტორების მიმართ (მაგ., ტურიზმი) და მათი პოტენციური გავლენა ფინანსურ სტაბილურობაზე. შეფასდეს საბანკო სექტორის როლის საქართველოს პოსტპანდემიური ეკონომიკური აღდგენის ხელშეწყობაში, მათ შორის, ბიზნესის დაკრედიტების ხელშეწყობა, საკვანძო სექტორებში ინვესტიციები და მთლიანი კრედიტის ხელმისაწვდომობა.

ასევე შეფასდეს პანდემიის გავლენა მოწყვლადი მოსახლეობის ფინანსური ჩართულობისა და საბანკო სერვისების ხელმისაწვდომობაზე, განსაკუთრებით სოფლად და დაუცველ რაიონებში.

გამოკვლევულ იქნეს მარეგულირებელი და პოლიტიკის ზეგავლენა საბანკო სექტორზე საქართველოში პოსტპანდემიურ პერიოდში, მათ შორის რეგულაციების, რისკების მართვის ჩარჩოებისა და დამხმარე მექანიზმების გადახედვის აუცილებლობით. დადგინდეს დიגיტალიზაციის მცდელობები და ტექნოლოგიური მიღწევები, რომლებიც მიიღეს ბანკებმა პანდემიის საპასუხოდ, შეფასდეს მათი ეფექტურობა მომსახურების უწყვეტობის შესანარჩუნებლად და მომხმარებელთა საჭიროებების დაკმაყოფილებაში.

გაანალიზდეს პანდემიის პერიოდში საქართველოში ბანკების მიერ მიღებული დიგიტალიზაციის სტრატეგიები და შეფასდეს მათი ეფექტურობა საოპერაციო უწყვეტობისა და მომხმარებლის კმაყოფილების უზრუნველსაყოფად.

გამოკვლევულ იქნას ციფრული საბანკო არხების (მაგ., მობილური ბანკინგის აპლიკაციები, ონლაინ ბანკინგის პლატფორმები) გამოყენების შაბლონები და მიღების მაჩვენებლები საქართველოში კლიენტთა სხვადასხვა სეგმენტებს შორის.

შეფასდეს ციფრული საბანკო გადაწყვეტილებების გავლენის ფიზიკური და ბიზნესისთვის ფინანსური სერვისების ხელმისაწვდომობაზე, განსაკუთრებით საქართველოს სოფლად და დაუცველ რაიონებში, მათ შორის ციფრული საბანკო გადაწყვეტილებების ეფექტურობა ფინანსური ინკლუზიის ხელშეწყობისა და ტრადიციული ფილიალებზე დამოკიდებულების შესამცირებლად. გამოკვლევულ იქნას ციფრული ტრანზაქციების გაზრდისა და ფულადი სახსრების გამოყენების შემცირების გავლენა საქართველოს საბანკო სისტემის მთლიან სტაბილურობასა და უსაფრთხოებაზე.

მომავალი კვლევითი პროექტი გამოიყენებს რაოდენობრივ და თვისებრივ კვლევის მეთოდების კომბინაციას, რაც მოიცავს პირველადი მონაცემების შეგროვებას და ანალიზს საქართველოში მოქმედი ბანკების გამოკითხვების, ინტერვიუებისა და ფოკუს-ჯგუფების მეშვეობით საბანკო ინდუსტრიის დაინტერესებულ მხარეებთან, მათ შორის ბანკის აღმასრულებლებთან, თანამშრომლებთან და კლიენტებთან, ასევე ფინანსური მონაცემების ანალიზის გზით. გარდა ამისა, მონაცემთა მეორადი წყაროები, როგორცაა ინდუსტრიის ანგარიშები, ეკონომიკური ინდიკატორები და მარეგულირებელი დოკუმენტები, გამოყენებული იქნება კვლევის სფეროს ყოვლისმომცველი გაგების უზრუნველსაყოფად.

მიგვაჩნია, რომ მომავალი კვლევითი პროექტის დასკვნები ღირებულ შეხედულებებს მისცემს საქართველოში საბანკო სექტორის განვითარების ტენდენციების, მდგრადობისა და ტრანსფორმაციის შესახებ პანდემიისა და პოსტპანდემიის პერიოდში. შედეგები ხელს შეუწყობს სექტორის მუშაობის და ადგილობრივ ეკონომიკაზე გავლენის უფრო ღრმად გააზრებას და დასკვნები ნათელს მოჰფენს ციფრული საბანკო გადაწყვეტილებების განვითარების ტენდენციებსა და გავლენას ქართულ საბანკო სექტორში COVID-19 პანდემიის დროს და მის შემდეგ. შედეგები ხელს შეუწყობს ამ საკითხზე არსებულ ლიტერატურას და უზრუნველყოფს ღირებულ ინფორმაციას საქართველოში პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, მარეგულირებელი ორგანოებისთვის და საბანკო ინსტიტუტებისთვის, რათა ჩამოაყალიბონ სტრატეგიები, რომლებიც ხელს შეუწყობს საბანკო სექტორში ფინანსურ ინკლუზიას, ციფრულ ტრანსფორმაციას და დაეხმარება უხელმძღვანელოს პოლიტიკის შემქმნელებს, მარეგულირებლებს და საბანკო ინსტიტუტებს ფინანსური სტაბილურობის გაძლიერების, ეკონომიკური აღდგენისა და საქართველოში საბანკო სექტორის გრძელვადიანი მდგრადობის უზრუნველყოფის სტრატეგიების ჩამოყალიბებაში.

დასკვნები და შეფასებები

1. 2020-2022 წლებში გლობალური შოკების ზეგავლენამ აჩვენა, რომ ჩვენი ეკონომიკის მთავარი სისუსტე იყო არა თავისუფლად მცურავი სავალუტო კურსი, არამედ ეკონომიკის ჯერ კიდევ მაღალი დოლარიზაცია განსაკუთრებით ბიზნეს სესხებზე და საგადამხდელო ბალანსის ასევე მაღალი დეფიციტი, რაც პირდაპირ ზემოქმედებდა სავალუტო კურსზე მიუხედავად ამ დეფიციტის შემცირებისა. თავის მხრივ, საგადამხდელო დეფიციტის მაღალ დონეს განაპრობებდა, ეკონომიკის რეალური სექტორის სისუსტეები, რაც ვერ გადაიფარა გასულ წლებში მხოლოდ მომსახურების სექტორების სტიმულირებით. როდესაც ამ საკითხს ვიხილავთ, მიზანშეწონილია ამოვიდეთ იმ პარადიგმიდან, რომ ეკონომიკის დოლარიზაციის და არაკონვერტირებული ვალუტისას ეკონომიკა გაცვლით კურსს სათანადოდ ვერ იყენებს ბუფერად. მით უმეტეს, თარგეტირების სტრატეგიისას, მონეტარული პოლიტიკა ისედაც ვერ ახდენს რეაგირებას ინფლაციის მიზნობრივი მაჩვენებლიდან დროებით გადახრაზე, თუ ინფლაციური მოლოდინები და მშპ-ის ზრდის ტემპები ფასების ზრდაზე დამატებით ზეწოლას არ ქმნის.
2. პოზიტიურად უნდა შეფასდეს საბანკო სექტორში არსებული მდგომარეობაც. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუნდაც ლარიზაციის კუთხით შემცირებულია არა მხოლოდ უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხების ხვედრითი წილი მთლიან სესხებში, არამედ დეპოზიტების დოლარიზაციაც. ერთდერთი როდესაც მიზანშეწონილია ინტერვენციები ბაზარზე ეს იქნება რეალური ეფექტური გაცვლითი კურსის ფაქტორიდან გამომდინარე, რაც მაკროეკონომიკური წონასწორობის თვალსაზრისით არის მნიშვნელოვანი და ასახავს ლარის გაცვლითი კურსის ცვლილებას საქართველოს ყველა ძირითადი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების ვალუტების მიმართ, ლარის ზედმეტად გამყარების თავიდან ასაცილებლად, იმპორტის შეზღუდვის და საპირისპიროდ ექსპორტის და შესაბამისად, ეკონომიკის ზრდის სტიმულირებისათვის. აქ იგულისხმება ის ქვეყნები, რომლებთანაც საქართველოს ყველაზე მაღალი სავაჭრო ბრუნვა აქვს: ევროზონა, თურქეთი, აზერბაიჯანი, რუსეთი, უკრაინა, ჩინეთი, სომხეთი, აშშ, ბულგარეთი, იაპონია.
3. 2021-2022 წლებში საქართველოს ეკონომიკა გავიდა ბოლო დეკადის ყველაზე მაღალ მაჩვენებელზე. ეკონომიკის ზრდამ 2021-2022 წლებში 10,3 % შეადგინა, რაც განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებშიც კი მაღალი მაჩვენებელია და ჩინეთის და ინდოეთის მზარდი ეკონომიკების დონეზე გადის. შედარებისათვის, BB ჯგუფის რეიტინგის მქონე ქვეყნებში, სადაც საქართველოც შედის, ეკონომიკის ზრდის მაჩვენებელი, საშუალოდ, 3.5%-ზე ფიქსირდება.

4. მიუხედავად ბოლო წლებში ეკონომიკური ზრდის მაღალი მაჩვენებლისა, უმუშევრობა და სიღარიბე კვლავ ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად რჩება და მთავარი ამოცანაც ეკონომიკის ზრდის ინკლუზიური განრცობაა, გრძელვადიან ეკონომიკურ ციკლში, რომელიც ითვალისწინებს ზრდის უზრუნველყოფის პროცესში საზოგადოების ყველა ფენის ჩართულობას და ზრდის შედეგების რაც შეიძლება უფრო ფართო განაწილებას სხვადასხვა შემოსავლის მქონე მოსახლეობაში. ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის მოდელი სწორედ მიკრო და მცირე ბიზნესის მხარდაჭერაზე და დასაქმების ზრდის პრიორიტეტზე უნდა იყოს აგებული, და არა ცალსახად სოციალურ პროგრამებზე, ან ეროვნული დოვლათის თანაბარი გადანაწილების პრინციპზე, რადგან ინკლუზიური ზრდის სტრატეგიაში პრიორიტეტი ენიჭება ისეთ პოლიტიკას, რომელიც რესურსების, პირველ რიგში კი ადამიანური რესურსების მაქსიმალურ ათვისებას შეუწყობს ხელს. შესაბამისად, ქვეყნის ეკონომიკა უნდა იზრდებოდეს მოსახლეობის ფართო ფენების აქტიური ჩართულობით ეროვნული დოვლათის შექმნაში და განაწილებაში და ნაკლებად სამომხმარებლო სესხების ზრდის შედეგად, მათ შორის განვადებების რომელიც იმპორტის დაფინანსებას უფრო ემსახურება. იმისთვის, რომ ქვეყანაში შედარებით მაღალი სოციალური სტაბილურობა გვქონდეს, ანუ, შემოსავლების მხრივ მდიდრებსა და ღარიბებს შორის ამხელა განსხვავება არ იყოს, და ჯინის ინდექსი თუნდაც ბალტიის სახელმწიფოების დონზე -35 % დავიდეს, კიდევ უფრო მაღალი ტემპებით უნდა გაიზარდოს მიკრო და მცირე ბიზნესის განვითარება, და დაკრედიტების მოცულობა, რაც არის დასაქმების და შემოსავლების ზრდის მთავარი წყარო ევროპის ქვეყნებში.
5. სწრაფი ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად, ქვეყანა უნდა გადავიდეს ტრანზიტული დატვირთვიდან დამატებითი ღირებულების შექმნის დოქტრინაზე, რაც ყველაზე მაღალ ეფექტს მაღალტექნოლოგიური ინვესტიციების პირობებში მიიღწევა ანუ, ეკონომიკამ უნდა შექმნას დამატებითი ღირებულება, ინფრასტრუქტურის და ინოვაციური ცენტრების სახით, პირველ რიგში აწარმოე საქართველოს პროგრამების ფარგლებში, თანადაფინანსების და სგარანტიო მექანიზმების აქტიური გამოყენებით, რაც ეკონომიკის ზრდასთან ერთად, გაზრდის ექსპორტს და შექმნის დამატებით სამუშაო ადგილებს. აქედან გამომდინარე, ჩვენ უნდა ვზრუნოთ დივერსიფიკაციის ზრდაზე არსებული სასაქონლო ნომენკლატურის გამრავალფეროვნებით. ანუ, ექსპორტი უნდა გაიზარდოს არა ინტენსიური, არამედ ექსტენსიური ზრდით, რაც გაზრდის რა ექსპორტის წილს მშპ-ში 65%-მდე, გლობალური შოკებისას შეამცირებს მის გავლენას ქვეყნის ეკონომიკაზე.
6. ევროკომისიის დაკვეთით ჩატარებული კვლევების თანახმად, მცირე ბიზნესის ზრდის ტემპი საშუალოდ 3-ჯერ მაღალია, თუ ორგანიზაცია ციფრული ტექნოლოგიებით ხელმძღვანელობს. მაღალი კონკურენციიდან და კაპიტალის სიმცირიდან გამომდინარე, მცირე ბიზნეს

ერთეულების მხოლოდ 10% რჩება ბაზარზე, კომერციალიზაციიდან 3 წლის შემდეგ. მცირე ან საშუალო ზომის კომპანია, რომელსაც სურს ცნობადობის ამაღლება, გაყიდვების სტიმულირება ან ზოგადად, კომპანიის პოზიციონირება, დგება არჩევანის წინაშე – კომპლექსურად გამოიყენოს ტრადიციული, ძვირად ღირებული მედია საშუალებები თუ უპირატესობა მიანიჭოს მხოლოდ სოციალურ მედიას. ეს უკანასკნელი ზოგადად თანხებს, იკავებს ფართო აუდიტორიას, ახდენს სწორ პოზიციონირებას და მარკეტინგული კვლევის ერთგვარ ალტერნატივასაც კი წარმოადგენს. კომპანიებმა, რომელთაც გააქტიურეს სოცმედია-პლატფორმა, 20-22%-ით გაზარდეს გაყიდვები.

7. მიგვაჩნია, რომ კიდევ უფრო უნდა გაიზარდოს მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების ცენტრის (ტექნოლოგიური პარკი) დატვირთვა, რომელიც შექმნის ერთიან ეკოსისტემას ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით და ხელს შეუწყობს ინოვაციური იდეების განვითარებას. ტექნოლოგიური პარკი ასევე იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას, რომ საქართველოში დაფუძნდეს საერთაშორისო მაღალტექნოლოგიური კომპანიების წარმომადგენლობები დადამატებით მოზიდულ იქნეს უცხოური ინვესტიციები. მიგვაჩნია, რომ იგი მომავალში განსაკუთრებულ როლს ითამაშებს ახალი ბიზნესისა და ახალი კომპანიების შექმნაში, არსებული ბიზნესის განვითარებაში, ინოვაციების კომერციალიზაციასა და მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების შექმნაში. მაღალი ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების განვითარების ცენტრი მოიცავს როგორც მცირე ინკუბატორებს, სასწავლო ცენტრებსა და ლაბორატორიებს, ასევე დიდ ოფისებს კომპანიებისათვის, ერთობლივ სამუშაო ადგილებსა და რეკრეაციულ სივრცეს. მიგვაჩნია, რომ მთავრობამ აქტიურად უნდა გააგრძელოს ბიზნესდაკრედიტების ისეთი მოდელების მხარდაჭერა, სადაც სახელმწიფოს თანადაფინანსებით და ბანკების აქტიური ჩართულობით, ეკონომიკური ზრდის პროცესში, ეკონომიკური და ფინანსური სარგებელი აისახოს მოსახლეობის კეთილდღეობაზე და დასაქმებაზე და გახდეს ინკლუზიური ზრდის შემადგენელი ნაწილი. ბიზნესის თანადაფინანსების პროგრამები მნიშვნელოვანია, როგორც ადგილობრივი წარმოების ხელშეწყობის, ასევე ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის სტიმულირებისათვის. საქართველოში როგორც მცირე, ასევე საშუალო ბიზნესის დაკრედიტების მთავარი პრობლემა, მათი არასაკმარისი კაპიტალის და მცირე აქტივების პირობებში, არის სწორედ საგარანტიო მექანიზმების არქონა.
8. ბოლო წლებში მისო-ების და ონლაინ სესხების გამცემი კომპანიების მზარდი ექსპანსია, ვერ დაბალანსდა საბანკო კრედიტის მიწოდებით, ისეთი სახის მიკროსაწარმოების გამრავლებას უწყობდა ხელს, რომლებიც ამ ზღვართან ახლოს არიან, ანუ ვერ ახდენს მცირე ბიზნესის თუნდაც საშუალო სეგმენტში გადასვლას სესხების მცირე მოცულობის, მოკლე ვადიანობის და

სიძვირის გამო. ცალკე თემა უზრუნველყოფის პრობლემა, როდესაც ხშირად ერთი უზრუნველყოფის ქვეშ ხდება რამდენიმე მსესხებელზე სესხის გაცემა. ახალი რეგულაციებიც რომელიც ამ მიმართულებით 2018 წლის 1 სექტემბრიდან ამოქმედდა და მისო-ებისათვის აწესებს სესხების ლიმიტს ჯამურად 100 ათას ლარამდე, მხოლოდ მისასალმებელია. მისო-ების ამ ტიპის ბიზნეს მოდელი თავის მხრივ აბრკოლებს უფრო ეფექტური მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარებას. სხვა განვითარებადი ქვეყნების მაგალითები და ამ მიმართულებით წარმოებული კვლევებიც ადასტურებს, რომ საბანკო სექტორის მიერ მცირე ბიზნესის დაკრედიტების პრობლემების და სამაგიეროდ, მიკროსაფინანსო დაწესებულებების საკრედიტო ექსპანსიისას, ბაზრის დიდ ნაწილს იკავებენ სწორედ ამ ტიპის მიკროსაწარმოები, რომლებსაც გრძელვადიან პერსპექტივაში, ხარჯების შემცირება და პროდუქტიულობის ზრდა არ შეუძლიათ.

9. მიგვაჩნია, რომ ბოლო წლებში ბიზნესდაკრედიტების ტემპების შენელება და სამაგიეროდ, საცალო დაკრედიტების ზრდა იყო პრობლემა ეკონომიკისათვის. იგი ატარებს მაღალ ლიკვიდობის რისკებს, და კარგია, რომ ეს ტენდენცია შემცირებულია, რაც ეკონომიკურ ზრდაზე მხოლოდ პოზიტიურად შეიძლება იმოქმედოს. ამასთან, ბანკებს სჭირდებათ ინოვაციური მიდგომების დანერგვა ბიზნესთან ურთიერთობაში, არსებული სტანდარტული დაკრედიტების მოდელები დროს ვეღარ პასუხობს, რადგან იგი კონსერვატულ მიდგომაზე - უძრავი ქონების ღირებულებაზეა რეალურად მიბმული და ნაკლებად ფულადი ნაკადების საპროგნოზო მაჩვენებლებზე. ეს ტანაბრად ეხება როგორც დამწყები ბიზნესის, ისე მოქმედი ბიზნესის დაკრედიტებას.
10. საქართველოში როგორც მცირე, ასევე საშუალო ბიზნესის დაკრედიტების მთავარი პრობლემა, მათი არასაკმარისი კაპიტალის და მცირე აქტივების პირობებში, არის სწორედ საგარანტიო მექანიზმების არქონა. მართალია, კმერციულ ბანკებში საკრედიტო რესურსებზე ხელმისაწვდომობა ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი, რაც ბიზნეს სესხებზე შემცირებულ საპროცენტო განაკვეთებშია ასახული, მაგრამ ეს პრობლემას მხოლოდ ნაწილობრივ აგვარებს. ეს განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ბიზნესს ეხება. რეალურად ამ ამოცანის გადაწყვეტა უძრავი ქონების დაგირავების გზით ხორციელდება, რაც საბოლოო ჯამში არის მაღალი სოციალური და ეკონომიკური რისკის მატარებელი, რადგან მსესხებლის დეფოლტისას ამ ქონების დაკარგვა ხდება. მთავარი პრობლემა მაინც იმაში მდგომარეობს, რომ ბიზნეს სესხები გაცივმა მხოლოდ ლიკვიდური ქონების უზრუნველყოფის ქვეშ, ძირითადად კომპანიის ან მესამე პირის უძრავი ქონება, მსესხებელი კომპანიის მენეჯერებისა და დამფუძნებლების პირადი ქონება(უგირავნო კრედიტის მაქსიმალური თანხა მხოლოდ 50 ათას ლარამდეა), ხოლო დაფარვის გრაფიკი ნაკლებ ითვალისწინებს არათანაბარი გადახდის

პრონციპს, მათ შორის არარეგულირებადი დაფარვის ფორმას საკრედიტო ხაზების შემთხვევაში.

11. საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის დონე საკმაოდ მაღალია. საბანკო მომსახურების ბაზრის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია, ცალსახად უარყოფითად არ უნდა შეფასდეს. წამყვანი სისტემფორმირებადი ბანკები თავისებურ ბიზნესბარომეტრსაც წარმოადგენენ, როგორც სექტორში ინვესტორების მოზიდვის, ასევე ბაზრის სხვა მონაწილეებისთვისაც თამაშის წესების შეთავაზებით, ინოვაციური საბანკო პროდუქტების დანერგვის თუ საბანკო პროდუქტებზე ფასწარმოქმნის თვალსაზრისით. თუმცა, მეორეს მხრივ ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია საწარმოს მაშტაბის ეფექტიდან გამომდინარე, გარკვეულ უპირატესობას ანიჭებს წამყვან ბანკებს კონკურენტებთან შედარებით და პირველ რიგში კლიენტებთან ურთიერთობისას, რაც შემდეგ გამოხატულია პოზიტიურ კორელაციაში კონცენტრაციასა და მომგებიანობას შორის. საქართველოში გაცილებით მაღალია საბანკო ბაზრის კონცენტრაცია ვიდრე ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპულ ქვეყნებშია, სადაც ეს მაჩვენებელი 30-45%-ის ფარგლებშია. ბაზრის მაღალი კონცენტრაცია, ასევე ატარებს მაღალ სისტემურ რისკებსაც, და ეს განსაკუთრებით მგრძობიარეა გლობალური შოკების დროს, მით უმეტეს განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის, რომლებიც საერთაშორისო ბაზრებიდან ფინანსურ რესურსებზე არიან დიდწილად დამოკიდებული. კრიზისებისას ბაზრის მაღალი კონცენტრაციის პირობებში, პრობლემები რომელიმე სისტემფორმირებად საკრედიტო დაწესებულებაში, ტოვებს არასაკმარის ბუფერს რისკების სამართავად, მათ შორის კლიენტურის სხვა ბანკებში გადანაწილების და საბანკო ოპერაციების წარმოების თვალსაზრისით, ამ ბანკების მცირე კაპიტალის გამო. ბაზრის მაღალი კონცენტრაციის შემცირება უნდა მივიჩნიოთ საბანკო სექტორის კიდევ ერთ მთავარ გამოწვევად. შესაბამისად, სისტემის განვითარების სტრატეგიულ ამოცანად, უნდა განიხილებოდეს კონცენტრაციის არსებული მაჩვენებლის შემცირება. რაც აისახება როგორც საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო განაკვეთების, ასევე მომგებიანობის მაღალი მარჟის შემცირებაში. შემოსავლების არასაპროცენტო ნაწილის შეფასებისათვის გამოიყენება კიდევ საინტერესო ინდიკატორი, რომელიც აჩვენებს არასაპროცენტო შემოსავლების თანაფარდობას მთლიან შემოსავლებთან. საქართველოს საბანკო სისტემაში ეს ინდიკატორი 25 %-ით არის შეფასებული და ამ მაჩვენებლით გვაქვს ერთ-ერთი ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი, რაც ასევე ნიშნავს, რომ ბანკების შემოსავლების დიდი ნაწილი, ფაქტურად 2/3 საპროცენტო შემოსავლების გზით მიიღება. მიუხედავად იმისა, რომ მომსახურების ტარიფები ჩვენთან მაღალი არ არის, ეს ფაქტორიც მიგვაჩნია ერთ-ერთ მორიგ გამოწვევად საბანკო სექტორისათვის. არსებული

დისპროპორცია საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლებს შორის, მიუთითებს მაღალი სპრედის ფაქტორზე.

12. საფოდო ბაზრის განვითარებას დიდი მნიშვნელობა ექნება პორტფელური ინვესტიციების ზრდის თვალსაზრისით. ლიკვიდური საფოდო ბაზარი კომპანიებს მისცემს საბანკო კრედიტზე დამოკიდებულების შემცირების ალტერნატივას, შედარებით იაფი ფულის მოძიების შესაძლებლობას. თავის მხრივ, ეს ბანკებს აიძულებს დაიწყონ მოძრაობა საპროცენტო განაკვეთის კიდევ უფრო შემცირებისაკენ. ბუნებრივია, ეკონომიკური ეფექტი სწრაფი არ იქნება და რეალურ შედეგს დაახლოებით 5-7 წელიწადში მივიღებთ. მაგრამ დაყოვნება პროცესს არ დააჩქარებს, პირიქით მხოლოდ შეაფერხებს. საფოდო სეგმენტის განვითარება ბანკებსაც მისცემს საშუალებას განავითარონ საინვესტიციო საბანკო მომსახურება, რომელიც დღეს პრაქტიკულად არ არსებობს და ამით მნიშვნელოვნად გაზარდონ არასაპროცენტო შემოსავლები.
13. ჩვენთან საბანკო სისტემა, მიუხედავად ბოლო წლებში სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების კლებისა, ფუნქციონირებს მაღალი წმინდა საპროცენტო მარჟის მაჩვენებელით, რაც 5.1%-ის ტოლია, ევროპის ქვეყნების უმრავლესობის საბანკო სისტემები წმინდა საპროცენტო მარჟით 2.5 %-ის ზონაში ფუნქციონირებს, ხოლო პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვთ ბალტიის სახელმწიფოებს-1.8-2.5 %. წმინდა საპროცენტო მარჟა ქვეყნების მიხედვით აჩვენებს, რომ ჩვენ ვიმყოფებით მარჟის სიდიდის მიხედვით, აფრიკის და ლათინური ამერიკის განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნების გვერდით. აღნიშნული ქვეყნები(განა, არუბა, ჰონდურასი, კენია, უგანდა, ნიკარაგუა და ა.შ.) ეკონომიკის განვითარების და ცხოვრების დონით ჩვენზე გაცილებით ჩამორჩენილი ქვეყნები არიან.
14. ქართული კომერციული ბანკების მომავალი, დიდწილად სწორედ ამაზე იქნება დამოკიდებული, თუ რამდენად სწრაფად შეძლებენ ახალ ციფრულ დროში ორიენტირებას და გადაეწყობიან კლიენტების მომსახურების გაზრდილ, სწრაფ და უსაფრთხო საჭიროებებზე. ეს პროცესი ჩვენთანაც დაწყებულია, იცვლება ბანკების დიზაინის სტრუქტურაც და ტექნოლოგიური პლათფორმებიც, მათ შორის უკვე ინერგება ღია ბანკინგი, რომელიც ახდენს საბანკო მომსახურების პროცესში „Fintech” ტიპის ტექნოლოგიური კომპანიების ჩართულობას და კლიენტურისათვის მომსახურების ფართო არჩევანის შეთავაზებას. თუმცა ჩვენ კიდევ უფრო სწრაფი სვლა და ამ მიმართულებით მეტი ინვესტიციები გვჭირდება, რომ არ ჩამოვრჩებით საერთო მსოფლიო ტენდენციებს.
15. საქართველოში როგორც მცირე, ასევე საშუალო ბიზნესის დაკრედიტების მთავარი პრობლემა, მათი არასაკმარისი კაპიტალის და მცირე აქტივების პირობებში, არის სწორედ კაპიტალზე ხელმისაწვდომობა და საგარანტიო მექანიზმების არქონა. მართალია, კომერციულ ბანკებში

საკრედიტო რესურსებზე ხელმისაწვდომობა ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი, რაც ბიზნეს სესხებზე შემცირებულ საპროცენტო განაკვეთებშია ასახული, მაგრამ ეს პრობლემას მხოლოდ ნაწილობრივ აგვარებს. ეს განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ბიზნეს ეხება. რეალურად ამ ამოცანის გადაწყვეტა უძრავი ქონების დაგირავების გზით ხორციელდება, რაც საბოლოო ჯამში არის მაღალი სოციალური და ეკონომიკური რისკის მატარებელი, რადგან მსხებლის დეფოლტისას ამ ქონების დაკარგვა ხდება. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ბანკებს აქვთ სპეციალური პროგრამები მცირე ბიზნეს დაკრედიტების ხელშესაწყობად, იზიდავენ რესურსებს საერთაშორისო საკრედიტო ინსტიტუტებიდანაც, ეს პრობლემას მაინც ვერ აგვარებს, რაც სწორედ საგარანტიო მექანიზმების პრობლემებს უკავშირდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. A.W. Mullineux. (2011). *Business Cycles and Financial crises*. Bookboon.
2. Brychan Thomas. (2013). Technology- based Entrepreneurship. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 20(4), 934-965.
3. Akhtaruzzaman M., Boubaker S., Lucey B.M., Sensoy A. (2021). Is gold a hedge or a safe-haven asset in the COVID–19 crisis? *Econ. Model.*; 102 doi: 10.1016/J.ECONMOD.2021.105588.
4. Al-Awadhi A.M., Alsaifi K., Al-Awadhi A., Alhammadi S. (2020). Death and contagious infectious diseases: Impact of the COVID-19 virus on stock market returns. *J. Behav. Exp. Financ.* ;27 doi: 10.1016/j.jbef.2020.100326.
5. Andrea Resti. (2021). Did the pandemic lead to structural changes in the banking sector? Implications for business models and supervision. European Union, pp. 30.
6. Ari, A., Chen, S., & Ratnovski, L. (2021). The Dynamics of Non-Performing Loans During Banking Crises: A New Database with Post-COVID-19 Implications, *Journal of Banking & Finance*, vol. 133, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106140>
7. Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-Specific, Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, vol. 18, no. 2, pp. 121–136, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2006.07.001>
8. Berger, A. N., & Sedunov, J. (2017). Bank Liquidity Creation and Real Economic Output, *Journal of Banking & Finance*, vol. 81, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2017.04.005>
9. Berger, N. A., Kunt, D. A., Moshirian, F., & Saunders, A. (2021). The Way Forward for Banks during the COVID-19 Crisis and Beyond: Government and Central Bank Responses, Threats to the Global Banking Industry, *Journal of Banking & Finance*, 52. doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106303
10. Bolt, W., de Haan, L., Hoeberichts, M., van Oordt, M. R. C., & Swank, J. (2012). Bank Profitability during Recessions. *Journal of Banking & Finance*, vol. 36, no. 9, pp. 2552– 2564, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2012.05.011>
11. Borri, N., & Giorgio, G. di. (2021). Systemic Risk and the COVID Challenge in the European Banking Sector, *Journal of Banking & Finance*, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106073>
12. Can Stock Market Development Boost Economic Growth? (2021). Empirical Evidence from Emerging Markets in Central and Eastern Europe 29.
13. Cao Dinh Kien and Nguyen Huu That. (2022) Innovation Capabilities in the Banking Sector Post-COVID-19. Period: The Moderating Role of Corporate Governance in an Emerging Country. *International Journal of Financial Studies*. 2022, pp. 2-14.

14. Charaia, V., & Papava, V. (2022). On the Inflation and its Modifications in the Era of Global Pandemic: The Case of Some ADB Countries. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 9(8), 0007-0017.
15. Charaia, V., Chochia, A., & Lashkhi, M. (2020). The impact of fdi on Economic development: The Case of Georgia. *TalTech Journal of European Studies*, 10(2), 96-116.
16. Charaia, V., Chochia, A., & Lashkhi, M. (2021). Promoting Fintech Financing for SME in S. caucasian and baltic states, during the COVID-19 Global Pandemic. *Business, Management and Economics Engineering*, 19(2), 358-372.
17. Charaia, V., Lashkhi, M., & Lashkhi, M. (2022). Foreign direct investments during the coronomic crisis and armed conflict in the neighbourhood, Case of Georgia. *Globalization & Business*, 13, 51-56.
18. Daghelishvili N., (2016), Export Diversification of Georgian firms to the EU market, *Asian Economic and Financial Review*, AEFR/1294/16.
19. Devpura N., Narayan P.K. (2020). Hourly Oil Price Volatility: The Role of COVID-19. *Energy Res. Lett.* doi: 10.46557/001c.13683.
20. Devpura N., Narayan P.K. (2020). Hourly Oil Price Volatility: The Role of COVID-19. *Energy Res. Lett.* 2020 doi: 10.46557/001c.13683.
21. Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (2015) The European Parliament and the Council of the European Union.
22. Duan Y., El Ghouli S., Guedhami O., Li H., Li X. (2021). Bank systemic risk around COVID-19: A cross-country analysis. *J. Bank. Financ.*;133 doi: 10.1016/j.jbankfin.2021.106299.
23. Duan, Y., El Ghouli, S., Guedhami, O., Li, H., & Li, X. (2021). Bank Systemic Risk around COVID-19: A Cross-country Analysis, *Journal of Banking & Finance*, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106299>
24. Elekdag, S., Malik, S., & Mitra, S. (2020). Breaking the Bank? A Probabilistic Assessment of Euro Area Bank Profitability, *Journal of Banking & Finance*, vol. 120, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2020.105949>
25. Elena Carletti, Stijn Claessens Antonio Fatás, Xavier Vives. (2020) The Bank Business Model in the Post-Covid-19 World. IESE Banking Initiative. CEPR. 2020, pp. 180.
26. Elgin, C., Yalaman, A., Yasar, S., & Basbug, G. (2021). Economic Policy Responses to the COVID-19 Pandemic: The Role of Central Bank Independence, *Economics Letters*, vol. 204, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.109874>
27. Elnahass, M., Trinh, V. Q., & Li, T. (2021). Global Banking Stability in the Shadow of Covid-19 Outbreak, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 54 vol. 72, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2021.101322>
28. Falato, A., Goldstein, I., & Hortaçsu, A. (2021). Financial Fragility in the COVID-19 Crisis: The Case of Investment Funds in Corporate Bond Markets, *Journal of Monetary Economics*, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2021.07.001>

29. Fernandes N. (2020). Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy. *SSRN Electron. J.* 2020 doi: 10.2139/ssrn.3557504.
30. Feyen, E., Alonso Gispert, T., Kliatskova, T., & Mare, D. S. (2021). Financial Sector Policy Response to COVID-19 in Emerging Markets and Developing Economies. *Journal of Banking & Finance*, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106184>
31. Fu M., Shen H. (2020). COVID-19 and corporate performance in the energy industry. *Energy Res. Lett.* 2020 doi: 10.46557/001c.12967.
32. Gamsakhurdia, T., & Fetelava, S. (2023). Financing of the Sustainable Tourism Industry in Georgia. *Deutsche Internationale Zeitschrift für Zeitgenössische Wissenschaft*, 5(2).
33. Gamsakhurdia, T., Maisuradze, K., & Piranashvili, M. (2017). Why Cash Optimization is Critical in Georgian Companies. In *7th EURASIAN MULTIDISCIPLINARY FORUM, EMF 2017, 6-7 October, Tbilisi, Georgia* (p. 303).
34. Gautam S., Setu S., Khan M.G.Q., Khan M.B. (2021). Analysis of the health, economic and environmental impacts of COVID-19: The Bangladesh perspective. *Geosyst. Geoenviron.* 2022;1(1) doi: 10.1016/j.geogeo.2021.100011.
35. Goldstein, I., Koijen, R. S. J., & Mueller, H. M. (2021). COVID-19 and Its Impact on Financial Markets and the Real Economy, *The Review of Financial Studies*, vol. 34, no. 11, pp. 5135-5148, Available online: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhab085>
36. Goldstein, I., Koijen, R. S. J., & Mueller, H. M. (2021). COVID-19 and Its Impact on Financial Markets and the Real Economy, *The Review of Financial Studies*, vol. 34, no. 11, pp. 5135-5148, Available online: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhab085>
37. Gubareva M. (2021). The impact of Covid-19 on liquidity of emerging market bonds. *Financ. Res. Lett.*;41 doi: 10.1016/j.frl.2020.101826.
38. Guo, Y., Li, P., & Li, A. (2021). Tail Risk Contagion between International Financial Markets during COVID-19 Pandemic, *International Review of Financial Analysis*, vol. 73, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2020.101649>
39. Hanif W., Mensi W., Vo X.V. (2021). Impacts of COVID-19 outbreak on the spillovers between US and Chinese stock sectors. *Financ. Res. Lett.*;40 doi: 10.1016/j.frl.2021.101922.
40. Izzeldin, M., Muradoğlu, Y. G., Pappas, V., & Sivaprasad, S. (2021). The Impact of Covid-19 on G7 Stock Markets Volatility: Evidence from a ST-HAR Model, *56 International Review of Financial Analysis*, vol. 74, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101671>
41. Kikutadze V., Kvirikvaia M., Daghelishvili N., Gujaraidze G., Tavkheldize T., (2022). The Study of Cooperation Between Higher Education Institutions and Employers in Georgia. Tbilisi
42. Koen Vermeylen, (2015). The Neoclassical Growth Model and Ricardian equivalence
43. Kunt, D. A., Pedraza, A., & Ortega, R. C. (2021). Banking Sector Performance During the COVID-19 Crisis, *Journal of Banking & Finance*
44. Kwan, S. H., & Merterns, M. T. (2020). Market Assessment of COVID-19, *Economic Letter*, Available online: <https://www.frbsf.org/economic-research/files/el2020-14.pdf>

45. Lashkhi, M., Charaia, V., Boyarchuk, A., & Ebralidze, L. (2022). The Impact of Fintech on Financial Institutions: The Case of Georgia. *TalTech Journal of European Studies*, 12(2), 20-42.
46. Lashkhi, M. (2022). *The Impact of FinTech Companies on Financial Institutions, Case of Georgia*. Generis Publishing.
47. Lashkhi, M., & Charaia, V. (2017). Investment development path and motivations for Foreign Direct Investment in Georgia. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Economics and Management Engineering*, 11(11), 3213.
48. Lashkhi, M., & Charaia, V. (2020). Georgia and China: The economic ties that could one day bind. *A Sea Change? China's Role in the Black Sea*, 26, 2020-11.
49. Lashkhi, M., & Charaia, V. (2021). Strategic cooperation between China and the South Caucasus countries. In *China and Eurasia* (pp. 145-162). Routledge.
50. Lashkhi, M., Charaia, V., Boyarchuk, A., & Ebralidze, L. (2022). The Impact of Fintech on Financial Institutions: The Case of Georgia. *TalTech Journal of European Studies*, 12(2), 20-42.
51. McKibbin W., Fernando R. The global macroeconomic impacts of covid-19: Seven scenarios. *Asian Econ. Pap.* 2021;20(2):2–30. doi: 10.1162/asep_a_00796.
52. Mihaela Roxana Marcu (2021) The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Banking Sector. National University of Political Studies and Public Administration, 30A Expozitiei Blvd., 012104 Bucharest, RO; pp. 19. New York, publisher crc press.
53. Padhan R., Prabheesh K.P. (2021). The economics of COVID-19 pandemic: A survey. *Econ. Anal. Policy.*; 70:220–237. doi: 10.1016/j.eap.2021.02.012.
54. Padhan R., Prabheesh K.P. (2021). The economics of COVID-19 pandemic: A survey. *Econ. Anal. Policy.* 70:220–237. doi: 10.1016/j.eap.2021.02.012.
55. Papava, V., & Charaia, V. (2017). Belt and road initiative: Implications for Georgia and China-Georgia economic relations. *China Int'l Stud.*, 67, 122.
56. Papava, V., & Charaia, V. (2019). On complex inflation targeting and modified inflation indicators (experience of Georgia). *Finance: Theory and Practice*, 23(3).
57. Papava, V., & Charaia, V. (2020). The coronomic crisis and some challenges for the Georgian economy. *GFSIS, Expert Opinion*, (136).
58. Papava, V., & Charaia, V. (2021). The Problem of the Growth of Georgia's Public Debt during the Economic Crisis under the COVID-19 Pandemic. *Available at SSRN 3773635*.
59. Phan D.H.B., Narayan P.K. (2020). Country Responses and the Reaction of the Stock Market to COVID-19. a Preliminary Exposition. 2020;56(10):2138–2150.
60. Sikharulidze, D., & Charaia, V. (2018). Oli paradigm and investment position of Georgia. *Globalization & Business*.
61. Tsutskiridze, G., & Charaia, V. (2023). The Impact of Non-Interest Income on the net Non-Interest Margin in the Conditions of Sharp Currency Fluctuations and the Trend of Gel Devaluation. *Deutsche Internationale Zeitschrift für Zeitgenössische Wissenschaft*, (56).

62. Wang W., Enilov M. The Global Impact of COVID-19 on Financial Markets. *SSRN Electron. J.* 2020 doi: 10.2139/ssrn.3588021.
63. Wang Y., Zhang D., Wang X., Fu Q. How Does COVID-19 Affect China's Insurance Market? *Emerg. Mark. Financ. Trade.* 2020;56(10):2350–2362. doi: 10.1080/1540496X.2020.1791074.
64. Wang, F.; Papava, V. & Charaia, V. (2018), China-Georgia economic relations in the context of the Belt and Road Initiative, *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol. 12, no.
65. Wei, X., & Han, L. (2021). The Impact of COVID-19 Pandemic on Transmission of Monetary Policy to Financial Markets, *International Review of Financial Analysis*, vol. 74, Available online: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101705>
66. Wu J., Chen M., Jeon B.N., Wang R. (2017). Does foreign bank penetration affect the risk of domestic banks? Evidence from emerging economies. *J. Financ. Stab.*; 31:45–61.
67. Yihan Dong. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Banking Sector. Evidence from China and the U.S. Master Thesis in Business Administration. JÖNKÖPING Un-ty. JÖNKÖPING International Business school. 2021, pp. 67.
68. Yue P., Gizem Korkmaz A., Zhou H. (2020). Household Financial Decision Making Amidst the COVID-19 Pandemic. *Emerg. Mark. Financ. Trade.* 2020;56(10):2363–2377. doi: 10.1080/1540496X.2020.1784717.
69. Zhou H., Yu M., Li J., Qin Q. (2020). Rare disasters, exchange rates, and macroeconomic policy: Evidence from COVID-19. *Econ. Lett.* 2021;209 doi: 10.1016/j.econlet.2021.110099.
70. Zivzivadze, L., Taktakishvili, T., Zviadadze, E., & Machavariani, G. (2021). Evaluation of Support Program for Young Entrepreneurs: Evidence from Georgia. *Open Journal of Business.*
71. Çolak G., Öztekin Ö. (2021). The impact of COVID-19 pandemic on bank lending around the world. *J. Bank. Financ.* 2021 doi: 10.1016/j.jbankfin.2021.106207.